

NATIONAL
TECHNICAL
UNIVERSITY
OF ATHENS

ΣΧΟΛΗ ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΩΝ ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΦΥΣΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΟΜΕΑΣ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΟΥ

Διπλωματική Εργασία

**Η Διαμόρφωση του Ευρωπαϊκού Πλαισίου για το
Κλίμα και το Περιβάλλον
και το Αποτύπωμά του στην Ελληνική Κοινωνία:
Περιβάλλον και Ενέργεια**

**The formation of the European Policy Framework
for the Climate and the Environment
and its Impact on Greek Society:
Environment and Energy**

Δεσύπρης Βασίλειος

2023

Στη μητέρα μου Θάλεια,
που δεν πρόλαβε να τη δει.

Στον πατέρα μου Γιάννη
– χωρίς εσένα δε θα είχα φτάσει εδώ.

Και στο θείο Μανώλη,
που αποτελεί μέρος του 'σκληρού πυρήνα' της οικογενείας μας.

Ευχαριστίες

Καταρχήν, ευχαριστώ πραγματικά όλη την οικογένεια μου. Μου συμπαραστάθηκε σε κάθε στιγμή.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω πρωτίστως τον καθηγητή μου κ. Κώστα Θεολόγου. Η καθοδήγηση και οι συμβουλές του το τελευταίο ακαδημαϊκό έτος υπήρξαν ανεκτίμητες για την εκπόνηση της παρούσας εργασίας. Υπήρξε δίπλα μου σε όλη τη διαδικασία αίτησης, εκπόνησης και ολοκλήρωσης της παρούσας διπλωματικής εργασίας και αισθάνομαι ότι του οφείλω ευγνωμοσύνη, τόσο για τη βοήθεια, όσο και για την καταπληκτική επικοινωνία και συνεργασία που είχε μαζί μου καθόλη τη διάρκεια.

Επίσης, οφείλω ένα μεγάλο ευχαριστώ στον κ. Παντελή Βογιατζή, με τον οποίο είχα την ευκαιρία να εργαστώ στον τομέα Στρατηγικού Σχεδιασμού και συγκεκριμένα στο ζήτημα της Ευρωπαϊκής πολιτικής, εκ μέρους του Διαχειριστή των δικτύων αερίου της Αττικής. Η γνώση και η εμπειρία που μου μετέδωσε ανέπτυξαν σε μεγάλο βαθμό την κρίση μου πάνω στην Ευρωπαϊκή πολιτική.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω επιπλέον τον κ. Γιώργο Κουτζούκο για όλες τις συμβουλές που μου έδωσε και τις συζητήσεις που έκανε μαζί μου, εκτός ωρών εργασίας. Μου προσέδωσαν μια ιδιαίτερη αίσθηση πάνω στο πώς πραγματικά ξεκίνησε και μετέπειτα εξελίχθηκε η Ρυθμιστική Αρχή Ενέργειας.

Δε θα πρέπει να παραλειφθεί ένα μεγάλο ευχαριστώ σε όλους τους φίλους που με στήριξαν, εκτός του ενεργειακού και εργασιακού τομέα και με βοήθησαν πνευματικά να ανταπεξέλθω στις δυσκολίες του ακαδημαϊκού μου έργου, ιδίως εκείνον με τον οποίο μοιραστήκαμε τις πρώτες ιδέες για το πώς λειτουργεί ο Κόσμος. Ειλικρινά και μέσα από την καρδιά μου, σας ευχαριστώ πολύ όλους.

Τέλος θα ήθελα να ευχαριστήσω τον κ. Ιωάννη Δεσύπρη, του οποίου η παιδεία πάνω στον τομέα της ενέργειας, για εμένα, ξεκίνησε το 1990 και εξελίσσεται μέχρι σήμερα – 33 χρόνια μετά. Ήταν μεγάλη μου τιμή, στο πλαίσιο της ενεργειακής πολιτικής για την Ευρώπη, την Ελλάδα και το εξωτερικό, να ακούσω από πρώτο χέρι τις περισσότερες ιστορίες για το πώς πραγματικά διαμορφώθηκε «Το Ευρωπαϊκό Πλαίσιο για το Κλίμα και το Περιβάλλον και το Αποτύπωμά του στην Ελληνική Κοινωνία».

Περίληψη

Η παρούσα Διπλωματική Εργασία πραγματεύεται τη διαμόρφωση της Ευρωπαϊκής πολιτικής για την ενέργεια και το κλίμα, από τις πρώτες Συνθήκες που ένωσαν τις χώρες της τότε βόρειο-κεντρικής Ευρώπης, έως τη μετεξέλιξή τους στην πληθώρα νομοθετικών διατάξεων που σήμερα απαρτίζουν το σύγχρονο πλαίσιο Ευρωπαϊκής πολιτικής. Στο πρώτο μέρος παρατίθενται ιστορικά οι αρχικές Συνθήκες ίδρυσης των πρώτων Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και οι συνέπειες που είχαν στην ανάπτυξη της διακρατικής πολιτικής των χωρών-μελών, κατά τη διάρκεια των χρόνων διεύρυνσης του οργανισμού – που μετέπειτα ονομάστηκε Ευρωπαϊκή Ένωση. Διακρίνεται θεματικά η δεκαετία του '90, οπότε και θεσμοθετούνται με κοινή συμφωνία οι πρώτες Οδηγίες για την κοινή ενεργειακή αγορά και λίγο μετέπειτα για το περιβάλλον, ως εργαλεία οικονομικής ανάπτυξης, έως την ιστορική Συμφωνία των κρατών-μελών στη Σύνοδο των Παρισίων, όπου η ΕΕ ανέλαβε πρωτοποριακό ρόλο στην αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής. Με βάση το ισχύον νομοθετικό και ρυθμιστικό πλαίσιο της ΕΕ, εξετάστηκαν οι επιπτώσεις και το αποτύπωμά τους στην Ελληνική κοινωνία. Οι τομείς στους οποίους δόθηκε έμφαση στην παρούσα μελέτη, για τη σκιαγράφηση αυτού του αποτυπώματος είναι η νομοθεσία προσαρμογής, η διαχείριση εξελισσόμενων ενεργειακών πόρων, η τεχνολογική ανάπτυξη, το αποτύπωμα στις δεξιότητες και ειδικότητες της εργασίας και, εν τέλει, ο μέσος τελικός καταναλωτής. Κάθε ένας από αυτούς τους κοινωνικούς τομείς, προσαρμόστηκε και εξελίχθηκε με διαφορετική δυναμική.

Abstract

This thesis deals with the formation of the European energy and climate policy, from the first Treaties that united the countries of the then north-central Europe, to their evolution in the multitude of legislative provisions that today make up the modern European policy framework. In the first part, the original founding Treaties of the first European Communities and the consequences they had on the development of interstate politics of the member countries, during the years of expansion of the organization - later called the European Union - are listed in historic order. The decade of the 90s is distinguished thematically, when the first Directives on the common energy market and later, the environment were established by common agreement, as tools for economic development, until the historic agreement of the member states in the Treaty of Paris, where the EU took a pioneering role in tackling climate change. With the contemporary legislative and regulatory framework of the EU as a basis, its effects and impact on the Greek society are examined. The areas in which this study gives emphasis in order to depict this, are developments in the adaptation of EU into Greek legislation, management of evolving energy resources, technological development, footprint in labor skills and specialties and, ultimately, the average end-consumer. Each of those sectors adapted and evolved with a different dynamic.

Περιεχόμενα	
Περίληψη.....	5
Abstract.....	6
Εισαγωγή.....	9
ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ – Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΠΛΑΙΣΙΟΥ	11
Η Συνθήκη για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα (ΕΚΑΧ)	11
Η Συνθήκη για την Ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ατομικής Ενέργειας (ΕΚΑΕ – Euratom).....	12
Η αρχική διασύνδεση των κρατών της Ευρώπης.....	13
Η μεγάλη Πετρελαϊκή Κρίση και οι επιπτώσεις	14
Οι δεκαετίες 1980-2000	19
Η Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη και τα πρώτα βήματα της Κοινότητας για τη δημιουργία ενός κοινού Ευρωπαϊκού πλαισίου Ενεργειακής Πολιτικής.....	19
Τα πρώτα βήματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την απελευθέρωση της αγοράς και τη θέσπιση του Ευρωπαϊκού πλαισίου ενεργειακής και περιβαλλοντικής πολιτικής	21
Η πρόοδος στην ενοποίηση της Ευρωπαϊκής αγοράς ενέργειας 2000-2010	26
ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ – Επισκόπηση του αποτύπωμα των ευρωπαϊκών πολιτικών για την ενέργεια και το περιβάλλον στην ελληνική κοινωνία	30
Το Ευρωπαϊκό πλαίσιο για την ενέργεια και το περιβάλλον σήμερα.....	30
Μία εποπτική παρουσίαση του σύγχρονου ρυθμιστικού πλαισίου.....	31
Μια σύντομη αναφορά στα έκτακτα μέτρα της Επιτροπής και την αντίδραση της ΕΕ στην εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία.....	33
Η ενεργειακή μετάβαση στην Ελλάδα και οι συνέπειές της στην Ελληνική κοινωνία ..	35
Το αποτύπωμα στη νομοθεσία.....	36
Το αποτύπωμα στη διαχείριση της ενέργειας και του περιβάλλοντος	37
Το αποτύπωμα στην τεχνολογική εξέλιξη	43
Το αποτύπωμα στην εργασία.....	47
Το αποτύπωμα στον τελικό καταναλωτή	48
Συμπεράσματα	52

Παράρτημα – Η Δημιουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης	56
Εισαγωγή	56
Από τη μεταπολεμική ενοποίηση, έως και τη Συνθήκη για τη Δημιουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	57
Το Συμβούλιο της Ευρώπης.....	57
Το Συνέδριο της Χάγης, 7 Μαΐου 1948	57
Καταστατικό του Συμβουλίου της Ευρώπης.....	58
Οι Πρώτες Ευρωπαϊκές Κοινότητες – ΕΚΑΧ, ΕΟΚ και Euratom.....	59
Η Συνθήκη της Ρώμης.....	61
Η Συνθήκη των Βρυξελλών – Συνθήκη Συγχώνευσης	62
Η Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη.....	63
Η Συνθήκη του Μάαστριχτ για την Ευρωπαϊκή Ένωση	65
Βιβλιογραφικές Αναφορές	68
Πίνακας Εικόνων	73
Αναφορές σε Ευρωπαϊκές Συνθήκες, Νομοθεσία, Κανονισμούς, Οδηγίες και Επικοινωνίες της Επιτροπής	74
Αναφορές στην Ελληνική Νομοθεσία, Κανονισμούς και Αποφάσεις ΠΑΕ.....	86

Εισαγωγή

Η παρούσα διπλωματική εργασία ακολουθεί την καθοδηγήτρια πορεία της ιστορίας. Με επίκεντρο την ενέργεια και αργότερα το κλίμα, παρατίθενται οι προσπάθειες επιμέρους αρχικά χωρών και στη συνέχεια του συνόλου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, να αποκτήσουν μια κοινή ενεργειακή και περιβαλλοντική πολιτική. Η εξέλιξη αυτής της διαδικασίας γίνεται σε δύο Μέρη.

Το Πρώτο Μέρος, πραγματεύεται την αρχή της Ευρωπαϊκής πολιτικής για την ενέργεια και την εξελικτική της πορεία, έως την αρχή του 21^{ου} αιώνα. Η διαδικασία οικοδόμησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης υπήρξε μία επίπονη και μακροσκελής διαδικασία πολιτικών και οικονομικών διαπραγματεύσεων, η οποία ξεκίνησε μετά το 2^ο Παγκόσμιο Πόλεμο, για την αποφυγή μιας επόμενης σύρραξης, και εξελίχθηκε σε μία διευρυμένη Ευρωπαϊκά οικονομική, πολιτική και διπλωματική ένωση κρατών-μελών. Ενδιάμεσα, υπήρξαν πολλές αναταράξεις ιστορικά, είτε γεωπολιτικού ή οικονομικού υποβάθρου, όπως επίσης υπήρξαν και ισχυρές αποχωρήσεις από την ΕΕ. Συγκεκριμένα, στην παρούσα διπλωματική εργασία αποφεύγεται η παράθεση των προαναφερθέντων οικονομικών ή πολιτικών ζητημάτων. Ακόμα και σε περιπτώσεις όπου αυτά συνεισέφεραν σημαντικά στη διαμόρφωση του Ευρωπαϊκού πλαισίου για το κλίμα και το περιβάλλον, δε γίνεται παρά μια σύντομη βιβλιογραφική αναφορά.

Το δεύτερο μισό του Πρώτου Μέρους αφορά την εξέταση της διαμόρφωσης και των πολιτικών που συμφωνήθηκαν, κυρίως από τη δεκαετία του '90 και μετά και υποδεικνύει την ισχυρή πολιτική και οικονομική πρωτοβουλία της Ευρώπης για την προστασία του περιβάλλοντος και την κλιματική αλλαγή, η οποία κυρίως επηρέασε την παραγωγή ενέργειας, την ενεργειακή απόδοση, τη νομοθεσία και τον καταναλωτή. Επίσης, και είναι πολύ σημαντικό, επηρέασε ιδιαίτερα την έρευνα και την ανάπτυξη νέων τεχνολογιών παραγωγής και διακίνησης ενέργειας.

Το Δεύτερο Μέρος περιλαμβάνει δύο θεματικές ενότητες. Αρχικά, την παρουσίαση του Ευρωπαϊκού πλαισίου για την ενέργεια και το περιβάλλον, όπως έχει διαμορφωθεί σήμερα και στο οποίο υπόκεινται οι χώρες της Ευρώπης. Ανάμεσα σε αυτές, φυσικά, βρίσκεται και η Ελλάδα. Κατά συνέπεια, η επόμενη θεματική ενότητα αποτελεί την εξέταση τομέων της Ελληνικής κοινωνίας, με βάση το αποτύπωμα της σύγχρονης Ευρωπαϊκής πολιτικής πάνω τους. Οι επιμέρους τομείς που εξετάστηκαν δηλαδή η νομοθεσία, η διαχείριση, η τεχνολογία, η εργασία και ο τελικός καταναλωτής, επηρεάστηκαν διαχρονικά κατά τη διάρκεια της εξέλιξης της ΕΕ, τόσο θετικά, όσο και

αρνητικά στις ιδιαίτερες περιόδους των κρίσεων, όπου το οικονομικό πλεόν εύρος της ΕΕ λειτούργησε προστατευτικά σε πολλές περιπτώσεις.

Ως μία επιπλέον εισαγωγική σημείωση, οι αναφορές στην Ευρωπαϊκή νομοθεσία – που αποτελεί το κυριότερο κομμάτι της παρούσας εργασίας – παρατίθενται σκοπίμως με τον πλήρη τίτλο τους στις υποσελίδες σημειώσεις και όχι ρητά κωδικοποιημένες, όπως συνηθίζεται, ώστε αναγνώστες που δεν έχουν εμπειρία πάνω στο Ευρωπαϊκό Δίκαιο, να δύνανται να αναγνωρίσουν το είδος της διάταξης που αναφέρεται (Κανονισμός, Οδηγία, Επικοινωνία, Ανακοίνωση) καθώς και να έχουν εύκολη πρόσβαση στο περιεχόμενό τους. Αντίστοιχη διαδικασία ακολουθείται για την Ελληνική νομοθεσία. Σε ξεχωριστά κεφάλαια στο τέλος, γίνεται φυσικά αναλυτική παράθεση σχετικής βιβλιογραφίας.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ – Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΠΛΑΙΣΙΟΥ

Η Συνθήκη για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα (ΕΚΑΧ)

Αποφασισμένες να αποτρέψουν έναν άλλο τόσο τρομερό πόλεμο, οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι η συγκέντρωση της παραγωγής άνθρακα και χάλυβα θα έκανε τον πόλεμο μεταξύ των ιστορικών αντιπάλων Γαλλίας και Γερμανίας «όχι απλώς αδιανόητο, αλλά υλικά αδύνατο» (Schuman, The Schuman Declaration, 1950). Έτσι, στις 9 Μαΐου του 1950 όταν προτάθηκε το σχέδιο Schuman, άνοιξε ο δρόμος για την πρώτη ενοποίηση αγοράς αγαθών στην Ευρώπη. Η πρόταση έγινε από τη μεριά της Γαλλίας, ως μία ρηξικέλευθη λύση για τις μεταπολεμικές αντιπαλότητες ανάμεσα στη Γαλλία και την τότε Δυτική Γερμανία (Valls., 2016) (Fontaine, 1970). Αποτέλεσμα ήταν η σύναψη της Συνθήκης για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα (ΕΚΑΧ)¹ και αφορούσε την ελεύθερη διακίνηση άνθρακα – σημαντική πηγή καυσίμου για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας τότε – και χάλυβα, που ήταν το πρωτεύον δομικό μέσο. Η συνθήκη υπογράφηκε στο Παρίσι, στις 18 Απριλίου του 1951 και θα παρέμενε εν ισχύ για 50 χρόνια, έως τις 23 Ιουλίου του 2002². Οι χώρες που υπέγραψαν την αρχική συνθήκη ήταν το Βέλγιο, η Γερμανία, η Γαλλία, η Ιταλία, το Λουξεμβούργο και η Ολλανδία.

Σύμφωνα με το Άρθρο 2 της Συνθήκης για την ίδρυση της ΕΚΑΧ, στόχος ήταν να συμβάλει, μέσω της ενοποίησης της αγοράς άνθρακα και χάλυβα, στην οικονομική επέκταση, την εργασιακή απασχόληση και τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου. Τα θεσμικά όργανα έπρεπε να διασφαλίσουν την ομαλή προμήθεια άνθρακα και χάλυβα στην κοινή αγορά, εξασφαλίζοντας ίση πρόσβαση στην παραγωγή, να καθιερώσουν τις χαμηλότερες δυνατές τιμές και να βελτιώσουν τις συνθήκες εργασίας. Όλα αυτά έπρεπε να συνοδεύονται από την ανάπτυξη του διεθνούς εμπορίου και τον εκσυγχρονισμό της παραγωγής.

Με τη δημιουργία μιας κοινής αγοράς, η συνθήκη εισήγαγε την ελεύθερη κυκλοφορία των προϊόντων χωρίς δασμούς ή φόρους. Απαγόρευε «μέτρα ή πρακτικές που εισάγουν διακρίσεις, επιδοτήσεις, κρατικές ενισχύσεις ή ειδικές επιβαρύνσεις που

¹ “Treaty establishing the European Coal and Steel Community”, 18/04/1951.

² “Treaty of Amsterdam amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related acts - Part two - Simplification - Article 7.I.17, 10/11/1997.

επιβάλλονται από τα κράτη και περιοριστικές πρακτικές»³. Η Συνθήκη ίδρυσε μια Ανώτατη Αρχή, μια Συνέλευση, ένα Συμβούλιο Υπουργών και ένα Δικαστήριο Δικαιοσύνης. Η ΕΚΑΧ αποτελούσε πλέον νομική οντότητα⁴.

Στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Πολιτικής για την ενέργεια, αξίζει να αναφερθεί ότι η κοινή αγορά που προτάθηκε από τον ΕΚΑΧ για τον άνθρακα, που αποτελούσε περισσότερο από το 80% της ενεργειακής κατανάλωσης, άνοιξε το Φεβρουάριο του 1953, ενώ για το χάλυβα αντίστοιχα τρεις μήνες αργότερα (Dutton, 2015). Ιδιαίτερη σημασία δε είχε ο ορισμός μιας υπερεθνικής αρχής εξουσίας – της Ανώτατης Αρχής – η οποία ήλεγχε την από κοινού αγορά χάλυβα και άνθρακα στην κεντρική Ευρώπη, θέτοντας έτσι ισχυρά θεμέλια για τον οργανισμό που αργότερα θα ονομαζόταν Ευρωπαϊκή Ένωση.

Η Συνθήκη για την Ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ατομικής Ενέργειας (ΕΚΑΕ – Euratom)

Η εκτελεστική Επιτροπή για τις Ηνωμένες Πολιτείες της Ευρώπης, που συγκροτήθηκε από τον Ζαν Μονέ, συνέστησε στους υπουργούς Εξωτερικών των 6 ιδρυτικών κρατών-μελών να διορίσουν «3 Σοφούς» (“Three Wise Men”), προκειμένου να προετοιμάσουν και να παρουσιάσουν μια έκθεση για τις ενεργειακές ανάγκες της Ευρώπης και να επανεξετάσουν τις δυνατότητες εκπόνησης ενός προγράμματος για τη χρήση της πυρηνικής ενέργειας (NATO, 2022).

Η έκθεση, ‘Στόχος για την Euratom’, που δημοσιεύθηκε τον Μάιο του 1957, προειδοποιούσε ότι η οικονομική ανάπτυξη βρισκόταν σε κίνδυνο. Η Ευρώπη εξαρτιόταν υπερβολικά από την αβεβαιότητα εισαγωγών άνθρακα και πετρελαίου, ειδικά από την ασταθή Μέση Ανατολή. Η στροφή προς την πυρηνική ενέργεια θα ήταν μια λύση σε αυτό το πρόβλημα. Κατά τη σύνταξη της έκθεσης υπήρξε στενή διαβούλευση με τις Ηνωμένες Πολιτείες που υποστήριζαν το σχέδιο.

Η ίδρυση της Euratom θα προσέφερε τα μέσα να επιτύχουν τον επιδιωκόμενο στόχο της ενεργειακής ανεξαρτησίας της Ευρώπης, με την κατασκευή 15 εκατομμυρίων εκW πυρηνικών σταθμών, μέχρι το τέλος του 1967. Ταυτόχρονα πρότεινε τη σταδιακή υποχώρηση από τον άνθρακα και το πετρέλαιο, προκειμένου να σταθεροποιηθούν οι

³ Βλέπε “SUMMARY OF: Treaty of Paris setting up the European Coal and Steel Community (ECSC)”, Publications Office of the European Union, 01.04.01.01

⁴ Βλέπε Παράρτημα – Η Δημιουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Οι Πρώτες Ευρωπαϊκές Κοινότητες

εισαγωγές μέσα στη δεκαετία του 1960. (Armand, Etzel, & Giordani, 1957). Ήταν μια επίκαιρη έκθεση που δημοσιεύτηκε μόλις μήνες μετά την κρίση του Σουέζ, η οποία είχε υπογραμμίσει τη σημασία της ασφάλειας παροχής ενέργειας. Στις 25 Μαρτίου του 1957 υπογράφηκαν δύο συνθήκες που άλλαξαν την πορεία της Ευρώπης. Από τη μία μεριά, ιδρύθηκε η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ)⁵ και από την άλλη η Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας (Euratom).

Όπως αναφέρεται στο Άρθρο 2 της Συνθήκης για την Ίδρυση της Euratom, σκοπός ήταν αρχικά η προώθηση της επιστημονικής έρευνας και ο διαμοιρασμός τεχνογνωσίας, ο καθορισμός καθολικών συνθηκών ασφαλείας για τους εργαζομένους και για το ευρύ κοινό, η ρύθμιση της διακίνησης και χρήσης ραδιενεργού καυσίμου και η αποτροπή χρήσης πυρηνικής τεχνολογίας για πολεμικούς σκοπούς⁶.

Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας καθώς και η αρχική Συνθήκη σύστασής της, παραμένουν εν ισχύ έως και σήμερα. Ο ρόλος της βέβαια έχει επεκταθεί. Πλέον, σχεδόν το σύνολο της ενεργειακής πολιτικής που αφορά την πυρηνική ενέργεια προέρχεται από τη Euratom. Η αδειοδότηση διακίνησης, αποθήκευσης και διασφάλισης πυρηνικού καυσίμου στην Ευρώπη, υπόκειται αποκλειστικά στη δικαιοδοσία της. Η αρχική δε πρόταση για τη χρηματοδότηση επιστημονικής έρευνας, προκειμένου να γίνει διαθέσιμη η θερμοπυρηνική σχάση στο μείγμα ενέργειας των Ευρωπαϊκών χωρών, οδήγησε στη δημιουργία του σημερινού Joint Research Centre (JRC) της Ευρωπαϊκής Ένωσης (JRC, 2009).

Όπως θα αναφερθεί παρακάτω, ο ρόλος της πυρηνικής ενέργειας παραμένει θερμό ζήτημα της Ευρωπαϊκής ενεργειακής πολιτικής. Στη σύγχρονη εποχή, η διαμάχη πάνω στη χρήση ή μη πυρηνικών σταθμών παραγωγής ενέργειας ακόμα είναι ακόμη ανοιχτή.

Η αρχική διασύνδεση των κρατών της Ευρώπης

Η αρχή της δεκαετίας του 1950 υπήρχε σταθμός για τη διασύνδεση της Ευρώπης. Τα επιμέρους εθνικά δίκτυα ηλεκτρικής ενέργειας στην Ευρώπη διασυνδέονταν όλο και περισσότερο, με τις διασυνοριακές διασυνδέσεις να ενθαρρύνονται από τον Οργανισμό Ευρωπαϊκής Οικονομικής Συνεργασίας, ως μέρος του σχεδίου για τη μεταπολεμική

⁵ Βλέπε Παράρτημα – Η Συνθήκη της Ρώμης

⁶ «Ενοποιημένη Έκδοση της Συνθήκης περί Ίδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ατομικής Ενέργειας», 7/6/2016.

ανοικοδόμηση. Η Ένωση για το Συντονισμό της Παραγωγής και Μεταφοράς Ηλεκτρικής Ενέργειας (Union for the Coordination of Production and Transmission of Electricity – UCPTÉ), ιδρύθηκε στις 23 Μαΐου του 1951, σε συμφωνία με τις οδηγίες του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (ΕΚ). Ιδρυτικά μέλη ήταν η Αυστρία, το Βέλγιο, η Γαλλία, η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, η Ιταλία, το Λουξεμβούργο, η Ολλανδία και η Ελβετία. Το 2009 μετονομάστηκε στη σημερινή «Ευρωπαϊκή Ένωση για τη συνεργασία των Διαχειριστών Συστημάτων Μεταφοράς Ηλεκτρικής Ενέργειας» (European Association for the cooperation of Transmission System Operators for Electricity – ENTSO-E). Στόχος ήταν να συμβάλει στην ανάπτυξη της οικονομικής δραστηριότητας, μέσω αποτελεσματικότερης αξιοποίησης των ενεργειακών πόρων των χωρών της Κεντρικής Ευρώπης – κάτι εφικτό μέσω της αυξημένης διασύνδεσης των εθνικών δικτύων ηλεκτρικής ενέργειας. Τα δίκτυα των 8 ιδρυτικών χωρών μελών επεκτάθηκαν ανατολικά και δυτικά παράλληλα με τη διασύνδεση των δικτύων της Ελλάδας, της Γιουγκοσλαβίας, της Πορτογαλίας και αργότερα της Ισπανίας. (ENTSOE, 2003)

Μετά την ίδρυσή της στη Δυτική Ευρώπη, η UCPTÉ προώθησε διασυνδέσεις, στα τέλη της δεκαετίας του 1950 και την αρχή της δεκαετίας του 1960, στις αγορές ηλεκτρικής ενέργειας της νοτιοανατολικής Ευρώπης και των Βαλκανίων. Αργότερα, από τα μέσα της δεκαετίας του 1960, κατά τη διάρκεια των Αραβικών εμπάργκο πετρελαίου του 1967 και του 1973, προτεραιότητα για την Ευρώπη απέκτησε η ασφάλεια εφοδιασμού. Ακόμη δεν υπήρχε ενιαία ενεργειακή πολιτική μεταξύ των κρατών της Ευρώπης.

Η μεγάλη Πετρελαϊκή Κρίση και οι επιπτώσεις

Εξαιτίας της υποστήριξης των Ισραηλινών στρατιωτικών επεμβάσεων στις Αραβικές χώρες, τέθηκε εμπάργκο εξαγωγής πετρελαίου για τις ΗΠΑ και τους ευρωπαϊούς συμμάχους. Το εμπάργκο από τα Αραβικά έθνη – μέλη του Οργανισμού Εξαγωγών Πετρελαιοπαραγωγών Χωρών (Organization of the Petroleum Exporting Countries, OPEC), επηρέασε το Ηνωμένο Βασίλειο, τη Δυτική Γερμανία, την Ολλανδία και την Ιταλία. Άλλες ευρωπαϊκές χώρες απειλήθηκαν με σταδιακές μειώσεις της προσφοράς, και όσοι δεν υπέστησαν διακοπή άρχισαν να αποθηκεύουν πετρέλαιο. Η Γαλλία αιτήθηκε συντονισμένης απάντησης της εξωτερικής πολιτικής της ΕΕ στους πολέμους και το εμπάργκο. Όμως, η διαφορετική μεταχείριση των ευρωπαϊκών χωρών από τον OPEC

αντικατόπτριζε την έλλειψη ενότητας και την απουσία ‘από κοινού προσέγγισης’ στην Ευρώπη. (Smith, 2004, σσ.112-113)

Εν τω μεταξύ, σε σχέση με την προηγούμενη δεκαετία του ’60, τα μερίδια του ενεργειακού μείγματος των χωρών της Ευρώπης είχαν σχεδόν αντιστραφεί και, μέχρι το 1970, το πετρέλαιο πλέον αντιπροσώπευε το 60% της κατανάλωσης πρωτογενούς ενέργειας, ενώ ο άνθρακας μόλις το 25%. Παράλληλα, το φυσικό αέριο είχε ξεκινήσει να αποκτά μια ανοδική πορεία. Παρ’ όλα αυτά, οι θεσμικές εξουσίες των εξελισσόμενων Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων δεν επικαιροποιήθηκαν ποτέ, ώστε να αντικατοπτρίζουν αυτήν την αλλαγή στο ενεργειακό μείγμα. Συγκεκριμένα, τα Κοινοτικά όργανα δεν είχαν ποτέ καμία ρητή δικαιοδοσία για το πετρέλαιο και αργότερα το φυσικό αέριο.

Αυτό το κενό δεν ήταν αποτέλεσμα έλλειψης ενδιαφέροντος για τον τομέα της Ενεργειακής Πολιτικής ή λόγω έλλειψης προσπάθειας. Κάθε δεκαετία από τα μέσα της δεκαετίας του 1950 και έως τα μέσα της δεκαετίας του 1990 γινόταν τουλάχιστον μία προσπάθεια για τη θέσπιση μιας γενικής Ευρωπαϊκής Ενεργειακής Πολιτικής. Όμως καμία από αυτές τις προτάσεις δεν καρποφόρησε.

Για πρώτη φορά, το θέμα της ολοκλήρωσης του ‘συμβατικού’ ενεργειακού τομέα τέθηκε στο συνέδριο της Μεσσήνης από την 1^η έως την 3^η Ιουνίου 1955⁷. Είχε σκοπό να αναζωογονήσει τη διαδικασία ορισμού κοινής ενεργειακής πολιτικής για τα Έξι Ιδρυτικά κράτη-μέλη της ΕΚΑΧ, αλλά εγκαταλείφθηκε υπέρ μιας στενής εστίασης στην ατομική ενέργεια⁸. Αποτέλεσμα του Συνεδρίου ήταν βέβαια η υπογραφή της Συνθήκης της Ρώμης⁹. Επίσης, στις αρχές της δεκαετίας του 1960, τα κράτη μέλη ανέθεσαν σε μια Διεκτελεστική Ομάδα Εργασίας για την Ενέργεια να καθορίσει μια κοινοτική ενεργειακή πολιτική, αλλά το μνημόνιο που προέκυψε για το θέμα δεν μεταφράστηκε σε ρητή πολιτική (Duffield & Birchfield, 2011, σσ.4-5).

Το πρώτο ερέθισμα για να ληφθούν βήματα στον τομέα της ενεργειακής πολιτικής ήταν η κρίση του Σουέζ (Suez Crisis 1956-57). Μέσω αυτής εκτέθηκε η αδυναμία των χωρών που εξαρτώνται από τις εισαγωγές. Σαν απάντηση στην κρίση, το Συμβούλιο εξέδωσε την οδηγία 64/414/ΕΟΚ¹⁰, η οποία υποχρέωνε τα κράτη μέλη να διατηρούν

⁷ Στο Συνέδριο της Μεσσήνης το 1955, συζητήθηκε και η πρώτη αλλαγή του Προέδρου και Αντιπροέδρου της Ανώτατης Αρχής της ΕΚΑΧ. Η θητεία έληγε το 1957.

⁸ Résolution adoptée par les ministres des Affaires étrangères des États membres de la CECA (Messine, 1er au 3 juin 1955), 1-3/6/1955

⁹ Βλέπε Παράρτημα – Οι Πρώτες Ευρωπαϊκές Κοινότητες

¹⁰ «Οδηγία του συμβουλίου περί υποχρέωσης διατηρήσεως ενός ελαχίστου επιπέδου αποθεμάτων αργού πετρελαίου και ή προϊόντων πετρελαίου από τα κράτη μέλη της ΕΟΚ», 20/12/1968

έκτακτα αποθέματα πετρελαίου και προϊόντων πετρελαίου που αντιστοιχούν σε 65 μέρες κατανάλωσης.

Ακολούθησε ένα δεύτερο κύμα πρωτοβουλιών από την Κοινότητα, σε μια προσπάθεια να αντιμετωπιστεί η αύξηση τιμών και η επικινδυνότητα της ασφάλειας προμηθειών, που προκλήθηκαν από την τρίτη και τέταρτη σύρραξη των Αραβικών εθνών με το Ισραήλ. Η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, έχοντας αποκτήσει καλύτερη συνοχή μετά τη συγχώνευση της συνθήκης των Βρυξελλών, προώθησε αυτοβούλως την πρόταση « Οι Πρώτες Οδηγίες για μια Κοινοτική Ενεργειακή Πολιτική». Η επικοινωνία αυτή της επιτροπής έθετε την ανάγκη δημιουργίας μιας κοινής ενεργειακής αγοράς στην Ευρώπη, για το πετρέλαιο και τον άνθρακα.

Υποστήριζε επίσης την οικονομική ενίσχυση των αγορών των αγαθών αυτών προκειμένου να εξισορροπηθεί η απειλή μιας επόμενης κρίσης ελλείψεων. Μετά το πρώτο εμπόριο του 1967, δημιουργήθηκε ένας πρωτόγνωρος φόβος στην κοινωνία. Το πετρέλαιο κατείχε το μεγαλύτερο μερίδιο του ενεργειακού μείγματος, και η αποκοπή της παροχής προμήθειας ή η απειλή για τη συνεχή μείωσή της δημιουργούσε ανασφάλεια στη συνέχεια λειτουργίας της βιομηχανίας. Για την αντιμετώπιση αυτής της ανασφάλειας η πρόταση της κοινότητας, συμπεριλάμβανε μια οδηγία για τη δημιουργία αυτού που αργότερα θα ονομαστεί «στρατηγική αποθήκευση» (Strategic Storage) για το πετρέλαιο¹¹.

Δυστυχώς όμως το Συμβούλιο των Υπουργών μπορούσε να συμφωνήσει μόνο σε κάποιες γενικές αρχές και όχι στο σύνολο της επικοινωνίας της Επιτροπής. Μια σημαντική απαίτηση η οποία υιοθετήθηκε είναι εκείνη που υποχρέωνε τα κράτη-μέλη να διατηρούν τουλάχιστον 65 και αργότερα 90 ημέρες¹² αποθεμάτων πετρελαίου. Επίσης παρότρυνε κοινή δράση για τη διαβεβαίωση μιας καλύτερης ασφάλειας προμηθειών. Ήτοι τη συνεργασία των χωρών σε περίπτωση έλλειψης εφοδιασμού. Και παρόλο που, μετά το πρώτο πετρελαϊκό σοκ, η κοινότητα υιοθέτησε φιλόδοξους, μακροπρόθεσμους στόχους για την παραγωγή, την κατανάλωση και τις εισαγωγές ενέργειας, δεν μπόρεσε – και πάλι – ποτέ να συμφωνήσει σε συγκεκριμένα μέτρα για την επίτευξή τους (Duffield & Birchfield, 2011, σ.4).

Το 1972 υπήρξε κομβικό για την Ευρώπη. Η επιτροπή εξέδωσε μια επικοινωνία για την αναγκαία πρόοδο που πρέπει να επιτευχθεί στην ενεργειακή πολιτική της

¹¹ UNSPECIFIED (1969) *Bulletin of the European Communities Vol. 2, No.1*, January 1968., σσ. 44-45

¹² «Οδηγία του συμβουλίου της 19^{ης} Δεκεμβρίου 1968 περί τροποποίησης της Οδηγίας του συμβουλίου της 20^{ης} Δεκεμβρίου 1968 'περί υποχρέωσης διατηρήσεως ενός ελαχίστου επιπέδου αποθεμάτων αργού πετρελαίου και προϊόντων πετρελαίου από τα κράτη μέλη της ΕΟΚ'», 19/12/1972

Κοινότητας, τη δεκαετία 1975-1985¹³. Ως συνέπεια το 1972, το Συμβούλιο εξέδωσε δύο Κανονισμούς. Ο ένας αφορούσε την ανακοίνωση των επενδύσεων των κρατών-μελών, πάνω στους τομείς του πετρελαίου, του φυσικού αερίου και του ηλεκτρισμού¹⁴ και ο άλλος τις εισαγωγές και υδρογονανθράκων¹⁵.

Ως απάντηση στην πετρελαϊκή κρίση του 1973, εγκρίθηκαν μέτρα στο πλαίσιο του Οργανισμού για την Οικονομική Συνεργασία και Ανάπτυξη (ΟΟΣΑ – Organization for Economic Co-operation and Development, OECD), ιδίως η δημιουργία του Διεθνούς Οργανισμού Ενέργειας (ΔΟΕ – International Energy Agency, IEA). Ο ΔΟΕ δημιουργήθηκε ως απάντηση στην πετρελαϊκή κρίση του 1973-74. Ο αρχικός ρόλος του ήταν να συντονίζει τα επείγοντα μέτρα που λαμβάνονταν σε περιόδους έκτακτης ανάγκης για την προμήθεια πετρελαίου. Είναι ένας διακυβερνητικός οργανισμός, που ενεργεί ως σύμβουλος ενεργειακής πολιτικής των χωρών-μελών στην προσπάθειά τους να εγγραφούν αξιόπιστη, οικονομικά προσιτή και καθαρή ενέργεια για τους πολίτες τους (IEA, 2023). Δεκαεννέα κράτη μέλη της ΕΕ είναι μέλη του ΔΟΕ. Η προσχώρηση είναι ανοιχτή και για τις Ευρωπαϊκές Κοινότητες. Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει καθεστώς οιωνοί μέλους, με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή να συμμετέχει στις συνεδριάσεις του διοικητικού συμβουλίου του ΔΟΕ και στις διάφορες επιτροπές του για τη μακροπρόθεσμη συνεργασία, τις αγορές πετρελαίου και την ετοιμότητα έκτακτης ανάγκης, την Έρευνα και Ανάπτυξη και τις σχέσεις με τρίτες χώρες.

Αντιμετωπίζοντας περιορισμένη επιτυχία στην έγκριση και εφαρμογή των προαναφερόμενων προτάσεων και οδηγιών από τα κράτη-μέλη, η Επιτροπή παρουσίασε το 1973 ένα νέο έγγραφο σχετικά με την ανάγκη χάραξης μιας Κοινοτικής ενεργειακής πολιτικής¹⁶. Ωστόσο, το Συμβούλιο αποδείχθηκε ανίκανο συμφιλίωσης των διαφορετικών συμφερόντων των κρατών μελών.

Εν τέλει, στην ακόλουθη Σύνοδο Κορυφής της Κοπεγχάγης των αρχηγών Κρατών ή Κυβερνήσεων το 1973, αναγνωρίστηκε, εν μέρει, η σημασία της διαπραγμάτευσης συμφωνιών συνεργασίας με τις πετρελαιοπαραγωγές χώρες. Στην προετοιμασία για το συμβούλιο των υπουργών ο Γάλλος Πρόεδρος Pompidou έκανε την ακόλουθη δήλωση η οποία και στη συνέχεια δημοσιεύτηκε:

¹³ COM(72) 1201 final

¹⁴ «Κανονισμός ΕΟΚ αριθ. 1056/72 του Συμβουλίου της 10 της 18^{ης} Μαΐου 1972 περί ανακοινώσεως προς την επιτροπή των προγραμμάτων επενδύσεως κοινοτικού ενδιαφέροντος στους τομείς του πετρελαίου του φυσικού αερίου και του ηλεκτρισμού», 18/4/1972

¹⁵ «Κανονισμός ΕΟΚ αριθ. 1055/72 του Συμβουλίου της 18^{ης} Μαΐου 1972 περί ανακοινώσεως στην επιτροπή των εισαγωγών υδρογονανθράκων», 18/4/1972

¹⁶ «Guidelines and priority actions under the Community energy policy», 19/5/1973

«Υπό το πρίσμα των πρόσφατων γεγονότων, είμαστε υποχρεωμένοι να συνειδητοποιήσουμε ότι η ανακωχή και οι προσπάθειες για διαπραγμάτευση προετοιμάστηκαν και πραγματοποιήθηκαν χωρίς καμία συμμετοχή της Ευρώπης, σε οποιαδήποτε μορφή. Αυτός είναι ένας επικίνδυνος τρόπος να κάνεις πράγματα, αφού η εμπειρία έχει δείξει ότι το ‘τετ-α-τετ’ των δύο μεγάλων δυνάμεων, των ΗΠΑ και της ΕΣΣΔ, θα μπορούσε να εξυπηρετήσει τόσο την εκτόνωση της έντασης, όσο και να οδηγήσει σε συνολική αντιπαράθεση. Επιπλέον, αυτή η προσέγγιση δεν συνάδει με τον ρόλο που θα έπρεπε να αναλάβουν οι Ευρωπαϊκές χώρες, που επηρεάζονται όλες ισάξια από τη Μέση Ανατολή – τόσο ιστορικά και γεωγραφικά, όσο και μέσα από κάθε είδους δεσμούς Μεσογειακές χώρες, που έχουν κοινά οικονομικά συμφέροντα. Εξαιτίας αυτού και για πολλούς άλλους λόγους και επιβεβαιώνοντας την πίστη στις συμμαχίες μας και στη συνεργασία με την Ανατολή, μου φαίνεται απολύτως απαραίτητο να παρέχουμε πολλαπλές αποδείξεις της αλληλεγγύης πίσω την οικοδόμηση της Ευρώπης και την ικανότητά της να βοηθά στη διευθέτηση παγκόσμιων προβλημάτων. [...]» (EU, 1973)

Ήταν το 1977 οπότε η Κοινότητα ανέπτυξε το δικό της σύστημα έκτακτης ανάγκης εκδίδοντας δύο αποφάσεις: μία πρώτη για την εξαγωγή αργού πετρελαίου και προϊόντων πετρελαίου από ένα κράτος μέλος σε άλλο σε περίπτωση δυσκολιών εφοδιασμού¹⁷ και μία δεύτερη άλλη για τη μείωση της κατανάλωσης πρωτογενών ενεργειακών πόρων σε περίπτωση δυσκολιών εφοδιασμού¹⁸.

Όπως έδειξε η ιστορία, από τη δεκαετία του ‘50 μέχρι και τη δεκαετία του ‘70, η Ευρώπη αντιμετώπισε πολλές πολιτικές και οικονομικές κρίσεις. Και παρότι δεν υπήρχε συμφωνία ανάμεσα στους υπουργούς και αρχηγούς κυβερνήσεων των επιμέρους χώρων για θέματα που αφορούσαν την από κοινού ενεργειακή πολιτική, ήταν αδιάψευστο επίτευγμα η δημιουργία μιας εσωτερικής Ευρωπαϊκής αγοράς αγαθών και η διακριτοποίηση των κενών που υπήρχαν σε επίπεδο επικοινωνίας και εναρμονισμού συμφερόντων. Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα συνειδητοποίησε τη σημασία της ασφάλειας προμηθειών και το πλεονέκτημα της στρατηγικής αποθήκευσης στον τομέα της ενέργειας. Συνειδητοποίησε επίσης την ανάγκη μιας κοινής εξωτερικής πολιτικής για την αντιμετώπιση ζητημάτων που αφορούσαν τις υπόλοιπες χώρες καθώς και το ξεχωριστό νόημα που είχε για το κάθε κράτος-μέλος μια κοινή ενεργειακή πολιτική.

¹⁷ «Απόφαση του συμβουλίου της 14^{ης} Φεβρουαρίου 1977 περί των εξαγωγών αργού πετρελαίου και προϊόντων πετρελαίου από ένα κράτος μέλος σε άλλο σε περίπτωση δυσχερειών εφοδιασμού», 14/2/1977

¹⁸ «Απόφαση του συμβουλίου της 7^{ης} Νοεμβρίου 1977 περί καθορισμού κοινοτικού στόχου μείωσης της καταναλώσεως πρωτογενούς ενέργειας σε περίπτωση δυσχερειών εφοδιασμού σε αργό πετρέλαιο και προϊόντα πετρελαίου», 7/11/1977

Οι δεκαετίες 1980-2000

Η Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη και τα πρώτα βήματα της Κοινότητας για τη δημιουργία ενός κοινού Ευρωπαϊκού πλαισίου Ενεργειακής Πολιτικής

Τη δεκαετία του 1980 επισημοποιήθηκε μια συλλογική προσέγγιση της ενεργειακής πολιτικής, πάλι όμως με επίκεντρο την ενιαία αγορά. Η Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη (ΕΕΠ) το 1986 έθεσε τη βάση για τη συσπείρωση των κρατών-μελών και την κίνηση προς την ενοποίηση της αγοράς, αλλά ο τομέας της ενέργειας δεν συμπεριλήφθηκε στο αρχικό σχέδιο¹⁹. Στην ΕΕΠ περιλαμβανόταν η προστασία του περιβάλλοντος, αλλά πρωταρχικός στόχος παρέμεινε η προώθηση της εσωτερικής αγοράς.

Τα μεταβατικά αυτά χρόνια, από τη σύναψη της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Πράξης έως και τη συνθήκης του Μάαστριχτ για την Ευρωπαϊκή Ένωση, οι Ευρωπαϊκές χώρες κεφαλαιοποίησαν την εμπειρία που είχαν αποκτήσει από τη μακρά διαδικασία ενοποίησης τους έως τότε. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή γνώριζε πως, μαζί με την κοινή εσωτερική αγορά και συνεπαγόμενη οικονομική ένωση των κρατών-μελών, είχε ωριμάσει ο καιρός να αντιμετωπιστούν ζητήματα προστασίας του περιβάλλοντος, αλλά κυρίως, να δημιουργηθεί μια κοινή Ευρωπαϊκή πολιτική για την ενέργεια.

Η Επιτροπή δημοσίευσε το 1981 την ανακοίνωσή της σχετικά με την «Ανάπτυξη μιας ενεργειακής στρατηγικής για την Ευρώπη».²⁰ Η Επικοινωνία αντικατοπτρίζει μια νέα προσέγγιση σε σχέση με τα ενεργειακά ζητήματα, αποδεχόμενη τη δυνατότητα διατήρησης μιας διαφοροποιημένης και αποκεντρωμένης ενεργειακής πολιτικής. Ταυτόχρονα, προτείνει ότι θα μπορούσε επίσης να αναληφθεί κοινή δράση σε τομείς όπου απαιτείται από την επερχόμενη Συνθήκη και σε περιπτώσεις όπου αυτό ήταν πιο αποτελεσματικό.

Μετά την κατάρρευση της τιμής του πετρελαίου το 1986 και το ατύχημα στο Chernobyl το 1986, το Συμβούλιο ενέκρινε μια άλλη σειρά συμπερασμάτων που χαρτογραφούν τους στόχους της ενεργειακής πολιτικής για τον ορίζοντα του 1995 και υπογραμμίζουν εκ νέου την ανάγκη «ότι το να διαθέτει η Κοινότητα ασφαλή ενέργεια, σε επαρκείς ποσότητες και επί ικανοποιητικής οικονομικής βάσεως, παραμένει απαραίτητη

¹⁹ Βλέπε Παράρτημα – Η Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη

²⁰ “The Development of an Energy Strategy for the Community. Communication from the Commission to the Council”, 2/10/1981

προϋπόθεση για την επιδίωξη των οικονομικών και κοινωνικών στόχων της Κοινότητας και των κρατών μελών»²¹.

Ήδη η γενικότερη ένωση των εθνικών αγορών ενέργειας είχε συζητηθεί από το συμβούλιο των υπουργών και έτσι, τον Ιούνιο του 1988 διατυπώθηκε η ιδέα μιας λειτουργικής εσωτερικής αγοράς ενέργειας μέσω ενός Κειμένου Εργασίας της Επιτροπής²² (Working Paper). Η Επιτροπή αναγνώριζε ότι μια εσωτερική αγορά απαιτούσε εναρμόνιση κανονισμών και τεχνικών νορμών, όπως και άνοιγμα των δημόσιων προμηθειών ενέργειας και άρση των φορολογικών φραγμών. Σημαντικό εμπόδιο σε αυτό τον τομέα ήταν κυρίως ο διαφορετικός τρόπος με τον οποίο τα κράτη μέλη φορολογούσαν την ενέργεια, καθώς επίσης και η ύπαρξη «Κρατικών Μονοπωλίων Εμπορικού Χαρακτήρα»²³.

Η ηλεκτρική ενέργεια και το φυσικό αέριο είχαν μείνει εκτός των πολιτικών απελευθέρωσης της αγοράς μέχρι αυτό το σημείο λόγω, τεχνικών προβλημάτων. Από φυσικής άποψης το αέριο και ο ηλεκτρισμός είναι αρκετά πιο δύσκολο να αποθηκευτούν και να μετρηθούν σε σχέση με τα πιο 'ανταλλάξιμα' άνθρακα και πετρέλαιο, ενώ η ίδια η δικτύωση αντιμετώπιζε θέματα τεχνικού και τεχνολογικού υπόβαθρου. Για το πρόβλημα αυτό, η Κοινότητα οραματίστηκε ένα σύστημα «κοινού φορέα» για το φυσικό αέριο και την ηλεκτρική ενέργεια ανάμεσα σε όλα τα κράτη-μέλη, μέσω του οποίου οι καταναλωτές θα μπορούσαν να αγοράζουν ενέργεια από οποιονδήποτε προμηθευτή εντός της Κοινότητας, ανεξάρτητα από την ιδιοκτησία του δικτύου.

Η άποψη αυτή ήταν ριζοσπαστική για την εποχή, καθώς τα κράτη-μέλη αντιμετώπιζαν γενικότερα την παραγωγή και διακίνηση ενέργειας ως μία οντότητα και, ταυτόχρονα ως ένα «φυσικό μονοπώλιο». Η νοοτροπία αυτή είχε ριζώσει τόσο στην παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας αυτή καθ' αυτή, όσο και στα δίκτυα και τους αγωγούς μεταφοράς και διακίνησής της. Για αυτό το λόγο, «η διαδικασία δημιουργίας αυτού του πρώτου πλαισίου πολιτικής, με στόχο την επίτευξη αυτού του οράματος [της Κοινότητας] έγινε επίπονη και μακρά» (Eikland, 2008, σ.12)

Η Κοινότητα, μέσω αυτής της επικοινωνίας της προσδιόρισε τέσσερα διακριτά «πλαίσια δράσης» για την επίτευξη της εσωτερικής αγοράς ενέργειας:

- Την εφαρμογή και εναρμόνιση γενικών κανόνων και τεχνικών κανόνων για τον ενεργειακό τομέα

²¹ «Ψήφισμα του συμβουλίου της 16^{ης} Σεπτεμβρίου του 1986 για τους νέους στόχους της κοινοτικής ενεργειακής πολιτικής για το 1995 και τη σύγκλιση των πολιτικών των κρατών μελών», 16/09/1986

²² «Η Εσωτερική Αγορά Ενέργειας», 3/6/1988, COM(88) 238 Τελικό

²³ Βλέπε «Η Εσωτερική Αγορά Ενέργειας», Δεύτερο Μέρος, σσ.14-22

- Την εφαρμογή του κοινοτικού δικαίου υπό την επίβλεψη της Επιτροπής
- Την ύπαρξη ισορροπίας μεταξύ ενεργειακής πολιτικής και προστασία του περιβάλλοντος
- Τον κατά περίπτωση καθορισμό ειδικών οδηγιών για την ενέργεια, σε τομείς που σχετίζονται με την ενεργειακή πολιτική

Το ίδιο έγγραφο επίσης πρότεινε ότι μια ενιαία αγορά ενέργειας θα ήταν ευεργετική για την κοινωνία και τον καταναλωτή. Ειδικότερα, θα μείωνε το ενεργειακό κόστος των τελικών καταναλωτών, ενώ θα βελτίωνε και θα κανονικοποιούσε το κόστος παραγωγής και μεταφοράς ενέργειας. Συνεπώς θα αυξάνονταν οι επενδύσεις στον τομέα και κατά αυτόν τον τρόπο θα ενισχυόταν η ασφάλεια του εφοδιασμού. Επισημάνει ότι μια ενιαία αγορά ενέργειας στην Ευρώπη θα ήταν πιο ανταγωνιστική απέναντι στις αντίστοιχες αγορές ενέργειας εκτός Ευρώπης. Και ως εκ τούτου η μείωση του κόστους ενέργειας θα ωφελούσε τη μείωση του κόστους παραγωγής στις βιομηχανίες σιδήρου, χάλυβα, υαλουργίας, αλουμινίου και δομικών υλικών. Στους τομείς αυτούς η ενέργεια αντιπροσώπευε το 25% έως και 30% του κόστους παραγωγής²⁴.

Άμεσο αποτέλεσμα της κατάθεσης αυτού του Κειμένου Εργασίας, ήταν η δημιουργία ενός πακέτου προτάσεων για ειδικές οδηγίες για την ενέργεια (Energy Directives). Περιλάμβαναν τα βήματα που απαιτούνταν, προκειμένου να διασφαλισθεί ο ελεύθερος ανταγωνισμός στις αγορές ηλεκτρικής ενέργειας και φυσικού αερίου. Το πακέτο εγκρίθηκε από την Επιτροπή και, το 1989, παραπέμφθηκε στο Συμβούλιο Υπουργών. Ωστόσο, όπως ήταν αναμενόμενο, υπήρξε ευρεία αντίθεση κυρίως στην πρόταση του συστήματος κοινού μεταφορέα ενέργειας, καθώς οι συγκεκριμένοι τομείς της αγοράς απολάμβαναν παραδοσιακά προνομιακές και προστατευόμενες θέσεις τόσο μέσω εθνικών όσο και φυσικών μονοπωλίων (Dutton, 2015).

Τα πρώτα βήματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την απελευθέρωση της αγοράς και τη θέσπιση του Ευρωπαϊκού πλαισίου ενεργειακής και περιβαλλοντικής πολιτικής

Μετά την αντίδραση του Συμβουλίου των Υπουργών στο πακέτο οδηγιών για την ενέργεια της Επιτροπής, το Συμβούλιο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων εξέδωσε δύο Οδηγίες το 1990. Η δεύτερη από αυτές, εκδόθηκε στις 29 Οκτωβρίου του 1990 και αφορούσε τη

²⁴ Βλέπε «Η Εσωτερική Αγορά Ενέργειας», Πρώτο Μέρος, σ.5

διαμετακόμιση ηλεκτρικής ενέργειας μέσω των δικτύων υψηλής τάσης²⁵. Το αντίκτυπό της στη χώρα μας ήταν μικρό, καθώς τότε η Ελλάδα είχε έναν παραγωγό, μεταφορέα και διαχειριστή για το σύνολο των δικτύων – τη Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρικής Ενέργειας (ΔΕΗ). Σε αντίθεση με χώρες όπως το Ηνωμένο Βασίλειο ή τη Γερμανία που είχαν εκείνο τον καιρό τέσσερις και επτά εταιρείες διαχείρισης μεταφοράς ηλεκτρικής ενέργειας υψηλής τάσης. Ιδιαίτερη σημασία για τη διαμόρφωση του Ευρωπαϊκού πλαισίου για την Ενέργεια, όπως το γνωρίζουμε σήμερα, είχε η πρώτη χρονολογικά Οδηγία του Συμβουλίου της Ευρώπης.

Η πρώτη Οδηγία αφορούσε τη διαφάνεια των τιμών αερίου και ηλεκτρικής ενέργειας για τον τελικό βιομηχανικό καταναλωτή²⁶. Στόχος της ήταν η διαμεσολάβηση της επιτροπής ανάμεσα στους παραγωγούς και τους τελικούς βιομηχανικούς καταναλωτές προκειμένου να εξαλειφθούν διακρίσεις που έναντι των καταναλωτών και να τεθεί ένα πλαίσιο για την από κοινού διαφάνεια στις τιμές καυσίμων, όλων των χωρών-μελών της ΕΟΚ.

Η επίτευξη αυτού του συστήματος διαφάνειας θα γινόταν με τη δημοσίευση στη Στατιστική Υπηρεσία των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (ΣΥΕΚ), τη σημερινή EUROSTAT, των τιμών και των όρων πώλησης αερίου και ηλεκτρικής ενέργειας τους τελικούς βιομηχανικούς καταναλωτές, τα ισχύοντα συστήματα τιμών καθώς και με την κατάταξη των καταναλωτών και των αντίστοιχων ποσοτήτων, ανά κατηγορία κατανάλωσης. Συγκεκριμένα όσον αφορά την ηλεκτρική ενέργεια, τα δεδομένα για τις τιμές του ηλεκτρικού ρεύματος σε κράτη-μέλη με ενιαίο εθνικό τιμολόγιο θα συλλέγονταν μόνο σε έναν τόπο. Ενώ στα κράτη-μέλη όπου τα τιμολόγια ποικίλλουν μέσα στη χώρα, τα δεδομένα για τις τιμές θα συλλέγονταν σε ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα περιοχών ή περιφερειών. Ως ακολούθως, στην Ελλάδα – όπου υπήρχε κοινό εθνικό τιμολόγιο για την ενέργεια – οι τιμές του ηλεκτρικού ρεύματος για τους τυπικούς καταναλωτές αναφοράς καθορίστηκε να συλλέγονται από την Αθήνα²⁷. Σημαντικό αποτέλεσμα αυτού του νόμου, ήταν ότι η Επιτροπή άρχισε να συλλέγει κεντροποιημένα πληροφορίες, σε πραγματικό χρόνο, για τη χρήση των δικτύων από το μέσο βιομηχανικό καταναλωτή.

Η Επιτροπή συνέχισε να αναπτύσσει σχέδια για μια απελευθερωμένη εσωτερική αγορά ενέργειας τη δεκαετία του 1990. Και, παρότι η ενοποίηση των χωρών της Ευρώπης

²⁵ «Οδηγία του συμβουλίου για τη διαμετακόμιση ηλεκτρικής ενέργειας μέσω των μεγάλων δικτύων», 29/10/1990

²⁶ «Οδηγία του Συμβουλίου σχετικά με μια κοινοτική διαδικασία για τη διαφάνεια των τιμών αερίου και ηλεκτρικής ενέργειας για τον τελικό βιομηχανικό καταναλωτή», 29/6/1990

²⁷ Βλέπε: «Οδηγία του Συμβουλίου σχετικά με μια κοινοτική διαδικασία για τη διαφάνεια των τιμών αερίου και ηλεκτρικής ενέργειας για τον τελικό βιομηχανικό καταναλωτή», Παράρτημα ΙΙ.

υπήρξε σταθμός στην ιστορία της ηπείρου από γεωπολιτικής και οικονομικής άποψης²⁸, η Συνθήκη του Μάαστριχτ για την Ευρωπαϊκή Ένωση το 1992 δεν συμπεριλάμβανε συγκεκριμένο, ξεχωριστό κεφάλαιο για τον τομέα της ενέργειας. Έμμεσες αναφορές γίνονται σε συνάρτηση με τη δια-δικτύωση των χωρών της Ευρώπης²⁹ και τη Euratom, αλλά, η «ενέργεια» αναφέρεται άμεσα στη συνθήκη μόνο στο Άρθρο 3, σημείο τ) ως δραστηριότητα της Ευρωπαϊκής Κοινότητας στον τομέα των «μέτρων για την πολιτική άμυνα την ενέργεια και τον τουρισμό»³⁰. Όμως η διατύπωση ήταν γενική και δεν παρείχε κάποια ρυθμιστική ή νομοθετική βάση. Ενώ η προοπτική εισαγωγής Τίτλου για την ενέργεια, ορίστηκε να εξεταστεί, βάσει μετέπειτα έκθεσης της Επιτροπής, πριν το 1996³¹.

Ως εδώ, έως δηλαδή και το πρώτο μισό της δεκαετίας του 1990, η διαμόρφωση του πλαισίου της Ευρωπαϊκής πολιτικής αντιμετώπισε αρχικά προβλήματα πολιτικής και οικονομικής ενότητας και στη συνέχεια διασύνδεσης και μονοπωλίου. Μέσα από το όραμα μεγάλων φιλόδοξων και φιλόδοξων πολιτικών ανά τις δεκαετίες, η Ευρώπη έκανε αλματώδη βήματα στον τομέα της τεχνολογικής ανάπτυξης και συνεπώς στην αύξηση της ποιότητας ζωής των ανθρώπων. Διευρύνοντας τις σχέσεις της με τα γειτονικά κράτη, μεγάλωσε η Κοινότητα και κατάφερε σε μεγάλο βαθμό να επιτύχει φιλόδοξους στόχους πολιτικής, οικονομικής και τεχνολογικής ενότητας.

Παρότι τόσο πολιτικά όσο και οικονομικά συμφέροντα παρεμβλήθηκαν στη δημιουργία ενός κοινώς ολοκληρωμένου πλαισίου για την ενέργεια και το περιβάλλον, ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του 80 όπως αναφέρθηκε παραπάνω υπήρχε συλλογική εστίαση από την κοινότητα σε θέματα όπως η διαφάνεια στην τιμολόγηση του τελικού καταναλωτή, η ενεργειακή διασύνδεση των χωρών της Ευρώπης, στρατηγική αποθήκευση για τη διασφάλιση προμηθειών καυσίμων για την ενέργεια και ένα αναπτυσσόμενο όραμα για μια κοινή εσωτερική ενεργειακή αγορά τόσο για τον ηλεκτρισμό, όσο και για το αέριο. Τα βήματα αυτά ήταν πολύπλοκα και επίπονα για τους Υπουργούς και τους Αρχηγούς των κρατών-μελών. Για άλλη μια φορά όμως, η Ευρωπαϊκή Κοινότητα έδειξε την επιμονή της στη διασφάλιση ενός ανώτερου βιοτικού επιπέδου για τους πολίτες της

Από το δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1990 η εσωτερική αγορά για η ενέργεια αναπτύχθηκε πιο ουσιαστικά. Έχοντας επανεξετάσει την αρχική της προσέγγιση για την ελευθέρωση της ενέργειας, η Επιτροπή επανήλθε με μια νέα πρόταση το 1995. Παρουσίασε

²⁸ Βλέπε Παράρτημα – Η Συνθήκη του Μάαστριχτ για την Ευρωπαϊκή Ένωση

²⁹ Βλέπε «Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση», Τίτλος XII, Άρθρο 129 Β

³⁰ Βλέπε «Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση», Τίτλος II, Άρθρο 3, σημείο τ)

³¹ Βλέπε «Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση», Τελική Πράξη, III. Δηλώσεις

μια Πράσινη Βίβλο (Green Paper)³² που περιγράφει λεπτομερώς το παγκόσμιο όραμά της για τον ρόλο της ΕΚ στον ενεργειακό τομέα, με στόχο την ικανοποίηση των αναγκών των οικιακών και βιομηχανικών χρηστών με το ελάχιστο κόστος. Το ίδιο έτος εγκρίθηκε μία Λευκή Βίβλος (White Paper), που προβλέπει ένα πενταετές ενδεικτικό «Σχέδιο Δράσης»³³. Το «Σχέδιο Δράσης» οδήγησε στην επικύρωση δύο Οδηγιών το 1996 και το 1998: την πρώτη Οδηγία για την Ηλεκτρική Ενέργεια³⁴ και αντίστοιχα την πρώτη Οδηγία για το Φυσικό Αέριο³⁵. Οι Οδηγίες αυτές, σηματοδότησαν τα πρώτα σοβαρά βήματα προς την απελευθέρωση των αγορών ηλεκτρικής ενέργειας και φυσικού αερίου.

Με κριτήριο τη διαθεσιμότητα και τις δυνατότητες κάθε επιμέρους κράτους-μέλους, η ελευθέρωση επρόκειτο να είναι προοδευτική και να εφαρμόζεται σταδιακά σε διαφορετικές κατηγορίες καταναλωτών. Εισάγοντας ένα μερικό άνοιγμα των εθνικών αγορών στον ανταγωνισμό, και οι δύο οδηγίες απαιτούσαν από τα κράτη μέλη να απελευθερώσουν σταδιακά ορισμένα τμήματα των αγορών ηλεκτρικής ενέργειας και φυσικού αερίου (παραγωγή και προμήθεια ηλεκτρικής ενέργειας καθώς και προμήθεια φυσικού αερίου) και να διευρύνουν προοδευτικά τις κατηγορίες πελατών που μπορούν να επιλέξουν τους προμηθευτές ηλεκτρικής ενέργειας και φυσικού αερίου. Ακόμη και αν ήταν λιγότερο φιλόδοξο από ό,τι επιθυμούσε η Επιτροπή, αυτή η πρώτη νομοθετική δέσμη επέτρεψε στα κράτη μέλη που ήταν υπέρ της απελευθέρωσης της αγοράς να προχωρήσουν περαιτέρω (Andourea, Hancher, & Woude, 2010, σ.20).

Οι δύο Οδηγίες ήταν αποδυναμωμένες εκδοχές προτάσεων που είχαν απορριφθεί αρχικά από τα κράτη-μέλη το 1990, αλλά εντούτοις ενίσχυσαν ουσιαστικά την κίνηση προς μια κοινή εσωτερική αγορά ενέργειας, ενώ προσπάθησαν να καταργήσουν τα «νόμιμα μονοπώλια», καθώς υποχρέωσαν τις κάθετα ολοκληρωμένες εταιρείες να παρέχουν πρόσβαση τρίτων στα δίκτυα. Η πρώτη Οδηγία εισήγαγε απαιτήσεις για το διαχωρισμό των λειτουργιών των καθέτως ολοκληρωμένων εταιρειών και έθετε βασικούς κανόνες για τον 'διαχωρισμό' (unbundling)³⁶ – την ιδέα ότι μια εταιρεία προμήθειας δε μπορεί επίσης να είναι και κάτοχος μιας οντότητας που διαχειρίζεται το δίκτυο – και επιπλέον κανόνες για τους διαχειριστές συστημάτων μεταφοράς (ΔΣΜ, Transmission

³² «Για μια ενεργειακή πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης», 11/1/1995

³³ WHITE PAPER - An energy policy for the European Union, 13/12/1995

³⁴ «Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με τους κοινούς κανόνες για την εσωτερική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας», 19/12/1996

³⁵ «Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του συμβουλίου σχετικά με τους κοινούς κανόνες για την εσωτερική αγορά φυσικού αερίου», 22/6/1998

³⁶ Βλέπε «Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του συμβουλίου σχετικά με τους κοινούς κανόνες για την εσωτερική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας», Κεφάλαιο VI – Διαχωρισμός και διαφάνεια Λογαριασμών, Άρθρο 15, §1 και §2

System Operators - TSO) και διαχειριστές συστημάτων διανομής (ΔΣΔ, Distribution System Operators - DSO). Τα κράτη μέλη έπρεπε να προσδιορίσουν εάν ο ΔΣΜ ή ο ΔΣΔ θα καθόριζε την «χωρίς διακρίσεις πρόσβαση» στα δίκτυα. Η πρόσβαση θα μπορούσε να είναι παρέχεται με χρήση πρόσβασης τρίτων μέσω διαπραγμάτευσης, ρυθμιζόμενης πρόσβασης τρίτων ή του 'Single Buyer' μοντέλου, αν και δεν συμπεριλήφθηκαν κανόνες στην Οδηγία που να διευκρινίζουν τους τρόπους με τους οποίους θα πρέπει να διευκολύνουν οι ΔΣΜ την πρόσβαση τρίτων σε δίκτυα (Dutton, 2015).

Σύμφωνα με τους κανόνες του διαχωρισμού, οι ΔΣΜ έπρεπε να είναι «διαχειριστικά ανεξάρτητοι από άλλες δραστηριότητες που δεν σχετίζονται με το σύστημα μεταφοράς». Η Οδηγία επίσης επιδίωξε να αυξήσει τη διαφάνεια του δικτύου, να καθιερώσει ευρύτερη αρμοδιότητα και κεντρικό ρόλο για τους ΔΣΜ και ΔΣΔ, και να εισάγει κανόνες σχετικά με τυποποιημένες διατάξεις για την κατασκευή νέων μονάδων παραγωγής. Ωστόσο, η οδηγία δεν ήταν επαρκής για να σπάσει την κυριαρχία των μεγάλων κατεστημένων παραγόντων της αγοράς καθώς δεν υπήρχε τίποτα μέσα σε αυτό που να απαιτούσε από τις χώρες να δημιουργήσουν α ανταγωνιστικό πεδίο εταιρειών στην παραγωγή ή στο λιανικό εμπόριο, πράγμα που σημαίνει ότι οι τομείς παρέμειναν ιδιαίτερα συγκεντρωμένοι. Η Οδηγία όμως έκανε μια σημαντική διάκριση μεταξύ ενός ρυθμιζόμενου τμήματος της αγοράς – το δίκτυο – και τα ανταγωνιστικά του μέρη – παραγωγή και προμήθεια.

Τα προβλήματα που εντοπίστηκαν με την εσωτερική αγορά φυσικού αερίου ήταν ανεπαρκής ευελιξία τρίτων για την αλλαγή πηγής αερίου ή βάσης καταναλωτών, λόγω των υψηλών τιμολογίων, η συγκέντρωση της παραγωγής και των εισαγωγών σε ένα μικρό αριθμό εταιρειών, καθεστώς εξισορρόπησης που δεν βασίζονται στην αγορά, έλλειψη σαφήνειας δομής τιμολογίων και ανεπαρκής διαχωρισμός της καθετοποίησης. Η εστίαση παρέμεινε κυρίως στην εσωτερική αγορά, με κάποια αναφορά στην ασφάλεια του εφοδιασμού. Αλλά το «περιβάλλον» αναφέρθηκε μόνο τρεις φορές στα άρθρα της Οδηγίας για την αγορά ηλεκτρικής ενέργειας και τέσσερις φορές στην Οδηγία για το φυσικό αέριο. Έγινε ανεπαρκής αναφορά σε περιβαλλοντικές ανησυχίες πέρα από την ευρεία διατύπωση «προστασία του περιβάλλοντος» και «με τον δέοντα σεβασμό για το περιβάλλον».

Η πρόοδος στην ενοποίηση της Ευρωπαϊκής αγοράς ενέργειας 2000–2010

Από τη σύλληψή της, η διαδικασία απελευθέρωσης της αγοράς λαμβάνει χώρα με διαφορετικές ταχύτητες σε διαφορετικά κράτη μέλη. Ορισμένα, ακολουθώντας το παράδειγμα του Ηνωμένου Βασιλείου, απελευθέρωσαν τις αγορές τους αρκετά νωρίς, ενώ άλλα ήταν πολύ απρόθυμα να το κάνουν. Υπό το πρίσμα των μεγάλων διαφορών που παρέμειναν μεταξύ των κρατών μελών όσον αφορά την ελευθέρωση και το άνοιγμα της αγοράς, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Λισαβόνας το 2000³⁷, τόνισε την ανάγκη να επιταχυνθεί αυτή η διαδικασία³⁸. Έτσι, με στόχο την ολοκλήρωση της δημιουργίας εσωτερικής αγοράς στους τομείς του φυσικού αερίου και της ηλεκτρικής ενέργειας, οι δεύτερες Οδηγίες για την ηλεκτρική ενέργεια και το φυσικό αέριο που εγκρίθηκαν το 2003^{39,40}, έδωσαν νέα ώθηση στην Κοινότητα, επιβάλλοντας την απελευθέρωση των εθνικών αγορών φυσικού αερίου και ηλεκτρικής ενέργειας έως την 1^η Ιουλίου του 2004 για τους μεγάλους καταναλωτές και έως την 1^η Ιουλίου του 2007 για όλους τους καταναλωτές.

Ωστόσο, το παγκόσμιο άνοιγμα της εσωτερικής αγοράς ενέργειας της ΕΕ μέχρι το 2005 είχε φτάσει μόνο το 66% για την ηλεκτρική ενέργεια και το 57% για το φυσικό αέριο (Andourea, Hancher, & Woude, 2010, σ.23). Η εφαρμογή του δεύτερου πακέτου Οδηγιών για την ηλεκτρική ενέργεια και το φυσικό αέριο παρέμεινε ημιτελής σε πολλά κράτη μέλη, όπως φαίνεται από το κύμα διαδικασιών παρέμβασης που δρομολόγησε η Επιτροπή έναντι 17 κρατών μελών τον Απρίλιο του 2006⁴¹. Ανάμεσα σε αυτά τα κράτη-μέλη ήταν και η Ελλάδα. Επιπλέον, το 2005, η Επιτροπή ξεκίνησε μια έρευνα σημαντικής κλίμακας, με εστίαση στον ενεργειακό τομέα⁴². Η έρευνα – τα αποτελέσματα της οποίας δημοσιεύτηκαν τον Ιανουάριο του 2007 – κατέληξε, *inter alia*, στο συμπέρασμα ότι οι καταναλωτές και οι επιχειρήσεις μειονεκτούσαν έναντι της αγοράς, λόγω αναποτελεσματικών αγορών αερίου και ηλεκτρικής ενέργειας και γενικά υψηλές τιμές ενέργειας.

³⁷ Lisbon European Council of 23–24 March 2000, Presidency Conclusions.

³⁸ Βλέπε Lisbon European Council of 23–24 March 2000, Presidency Conclusions, *Economic reforms for a complete and fully operational internal market*, §16–§19

³⁹ «Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του συμβουλίου σχετικά με τους κοινούς κανόνες για την εσωτερική αγορά φυσικού αερίου και την κατάργηση της οδηγίας 98/30/ΕΚ», 26/6/2003

⁴⁰ «Οδηγία 2003/54/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του συμβουλίου σχετικά με τους κοινούς κανόνες για την εσωτερική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας και την κατάργηση της οδηγίας 96/92/ΕΚ», 26/6/2003

⁴¹ The Commission takes action against Member States which have not opened up their energy markets properly, 4/4/2006

⁴² «Έρευνες της Επιτροπής στους κλάδους του ηλεκτρισμού και του φυσικού αερίου», 14/6/2005

Το ταχέως μεταβαλλόμενο ενεργειακό πλαίσιο την πρώτη δεκαετία του 21^{ου} αιώνα, χαρακτηριζόταν από αύξηση των τιμών της ενέργειας, αυξανόμενη εξωτερική της Ευρωπαϊκής Ένωσης εξάρτηση και μια συνεχώς αυξανόμενη συνειδητοποίηση της κλιματικής αλλαγής, σε συνδυασμό με γεωπολιτικά γεγονότα και ενεργειακές κρίσεις. Η κατάσταση υποχρέωσε την Ευρώπη να συζητήσει το ζήτημα της ενεργειακής πολιτικής στην άτυπη σύνοδο του Hampton, το 2005⁴³. Από τη σύνοδο γεννήθηκε μια νέα πιο δυναμική και φιλόδοξη προσέγγιση για μια ενιαία Ευρωπαϊκή ενεργειακή πολιτική, η οποία ξεκίνησε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή στην Πράσινη Βίβλο (Green Paper): «Μια Ευρωπαϊκή Στρατηγική για Βιώσιμη, Ανταγωνιστική και Ασφαλή Ενέργεια»⁴⁴. Η πρόταση συζητήθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο τον Μάρτιο του 2006⁴⁵. Σαν συνέπεια, η Επιτροπή εξέδωσε τον Ιανουάριο του 2007 το λεγόμενο 'Πακέτο για την Ενέργεια και το Κλίμα', με την περίφημη Επικοινωνία της για «Ενεργειακή Πολιτική για την Ευρώπη» ως κεντρικό στοιχείο⁴⁶.

Στη συνέχεια, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο ενέκρινε το πακέτο, με σχέδιο τη θέσπιση μιας ολιστικής Ευρωπαϊκής ενεργειακής πολιτικής, έως το 2009. Αυτή η νέα ενεργειακή πολιτική αποτελείται από τρεις πυλώνες:

- αύξηση της «ασφάλειας του εφοδιασμού».
- εξασφάλιση της ανταγωνιστικότητας των ευρωπαϊκών οικονομιών και της διαθεσιμότητας ενέργειας σε προσιτές τιμές
- προώθηση της περιβαλλοντικής βιωσιμότητας και καταπολέμηση της κλιματικής αλλαγής.

Όπως έχει ήδη αναφερθεί και στα προηγούμενα κεφάλαια, οι περισσότεροι από αυτούς τους στόχους υπήρχαν στην πραγματικότητα ήδη από τη δεκαετία του '90 στα Έγγραφα της Επιτροπής, αλλά δεν είχαν εγκριθεί από το Συμβούλιο. Στο πακέτο προσδιορίζονται έξι τομείς στους οποίους η Επιτροπή θεωρεί ότι πρέπει να δοθεί προτεραιότητα.

Αυτοί είναι:

- η απασχόληση και ανάπτυξη του ενεργειακού τομέα
- η αντιμετώπιση της ασφάλειας και της ανταγωνιστικότητας του ενεργειακού εφοδιασμού, μέσω της αλληλεγγύης μεταξύ των κρατών-μελών

⁴³ "Interim report on the follow up to the informal meeting of Heads of State and Government at Hampton Court", 7/12/2005

⁴⁴ "A European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy", 8/3/2006

⁴⁵ European Council of 23/24 March 2006, Presidency Conclusions

⁴⁶ Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο – «Ενεργειακή Πολιτική για την Ευρώπη»

- ένα πιο βιώσιμο, αποδοτικό και ποικιλόμορφο ενεργειακό μείγμα
- η καταπολέμηση της κλιματικής αλλαγής
- η ενθάρρυνση της καινοτομίας
- οι σύσφιξη των σχέσεων με τρίτες χώρες.

Ένα επιπλέον σημαντικό βήμα προς τα εμπρός που έγινε από αυτό το πακέτο μέτρων για την ενέργεια και το κλίμα είναι η δέσμευση που ανέλαβε η ΕΕ να επιτύχει σημαντικούς συστηματικούς στόχους σχετικά με τη μείωση των αερίων θερμοκηπίου, τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και την ενεργειακή απόδοση. Χαρακτηριστικοί είναι οι στόχοι της ενεργειακής πολιτικής ‘«20-20-20» για το 2020’. Οι στόχοι προέβλεπαν ταυτόχρονη μείωση των εκπομπών ρύπων αερίων του θερμοκηπίου (Greenhouse Gases, GHG) κατά 20% (σε σχέση με το 1990), αύξηση της τελικής κατανάλωσης ανανεώσιμης ενέργειας στο ενεργειακό μείγμα των χωρών της Ευρώπης κατά 20% συνολικά και 20% μείωση της συνολικής ενεργειακής κατανάλωσης (σε σχέση με τη βάση του 2007). Ενώ αυτή η στροφή είναι ένα πολύτιμο βήμα προς τη δημιουργία μιας ενεργειακής πολιτικής για την Ευρώπη, η υλοποίηση των συμφωνηθέντων στόχων παράμενε το πιο σημαντικό και δύσκολο μέρος αυτής της διαδικασίας. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Μαρτίου 2007 επιβεβαίωσε επίσης την ανάγκη να επιτευχθεί το άνοιγμα των αγορών ενέργειας πριν από τα μέσα του 2007 και να εφαρμοστεί σωστά ο κανόνας της εσωτερικής αγοράς. Συμφώνησε επίσης για την ανάγκη θέσπισης πολλών πρόσθετων νομοθετικών μέτρων. Το σχέδιο ‘«20-20-20» για το 2020’ στέφθηκε με επιτυχία στην αναφορά της ΔΟΕ το 2021 (International Energy Association, 2021, σ.14), αποδεικνύοντας τη σημασία των βημάτων πήρε η Κοινότητα το 2007.

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο υιοθέτησαν ένα τρίτο πακέτο μέτρων για την εσωτερική αγορά ενέργειας τον Ιούνιο του 2009. Παραδόξως, ενώ είχε μόλις εγκριθεί ένα επόμενο ενεργειακό πακέτο, σχεδόν όλα τα κράτη μέλη εξακολουθούσαν να παραβιάζουν διαφορετικές διατάξεις της υφιστάμενης κοινοτικής νομοθεσίας για την ηλεκτρική ενέργεια και το φυσικό αέριο, όπως το δεύτερο πακέτο του 2003⁴⁷. Επιπλέον, η Επιτροπή ξεκίνησε το 2007 μια θεσμοθετημένη αναθεώρηση της ενεργειακής πολιτικής, με σκοπό να παρέχει ένα συνολικό πλαίσιο για συχνή συζήτηση ενεργειακών θεμάτων στα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα. Η Επιτροπή έπρεπε να υποβάλει επικαιροποιημένες Στρατηγικές Ευρωπαϊκές Ενεργειακές Επισκοπήσεις (Strategic European Energy Reviews - SEER), την παρακολούθηση της προόδου και τον εντοπισμό νέων προκλήσεων και απαντήσεων, που θα παρουσιάζονται στο Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο σε

⁴⁷ European Commission Report on progress in creating the internal gas and electricity market, 2010

τακτική βάση. Ενώ το πρώτο SEER του 2006⁴⁸ αφορούσε κυρίως την ολοκλήρωση των εσωτερικών αγορών ενέργειας, το δεύτερο, που κυκλοφόρησε το 2008, ασχολήθηκε με το θέμα της ενεργειακής ασφάλειας⁴⁹.

Οι επιπτώσεις όλων αυτών των νομοθετημάτων, οι οποίες εντάχθηκαν στο εθνικό νομικό σύστημα, στην πραγματικότητα είχαν ως αποτέλεσμα τη δεκαετία του 2010, *inter alia*, την έντονη κοινωνική διαβούλευση για τη μείωση της λιγνιτικής παραγωγής – η οποία κινδύνευε παραγωγικά από το υψηλό κόστος διοξειδίου του άνθρακα και τις οικολογικές παρεμβάσεις ενάντια στη χρήση τους – και τη σταδιακή αύξηση της εγκατάστασης ανεμογεννητριών στην ηπειρωτική Ελλάδα.

Σε αυτό το σημείο, πρέπει να επισημανθεί ότι, μετά το 1990, η ΕΕ αυξήθηκε αριθμητικά και ενδυναμώθηκε τουλάχιστον γεωγραφικά με πολλές χώρες της Ανατολικής Ευρώπης (Ευρωπαϊκή Ένωση, 2004). Η Ελλάδα εντάχθηκε στο ‘σκληρό πυρήνα’ του ευρώ⁵⁰, ενώ δεν έλειψαν τόσο ενεργειακές κρίσεις παλαιότερων περιόδων, αλλά και βίαιες εμπόλεμες κρίσεις στα Δυτικά Βαλκάνια.

Σε κοινωνικό επίπεδο, τόσο τα παραπάνω, όσο και η αναγκαία εφαρμογή νομοθετικού περιεχομένου, άφησαν σημαντικό αποτύπωμα στην Ελληνική κοινωνία, το οποίο αναλύεται στο Δεύτερο Μέρος που ακολουθεί, μέσω πέντε τομέων που κρίθηκαν χαρακτηριστικοί.

⁴⁸ Βλέπε “A European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy”

⁴⁹ Second Strategic Energy Review “An EU Energy Security and Solidarity Action Plan”, 13/11/2008

⁵⁰ Βλέπε Παράρτημα – Η Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ – Επισκόπηση του αποτυπώματος των ευρωπαϊκών πολιτικών για την ενέργεια και το περιβάλλον στην ελληνική κοινωνία

Το Ευρωπαϊκό πλαίσιο για την ενέργεια και το περιβάλλον σήμερα

Η τρέχουσα ατζέντα ενεργειακής και κλιματικής πολιτικής στην ΕΕ καθοδηγείται από ανησυχίες για την ενεργειακή ασφάλεια και από την ευθυγράμμιση των ενεργειακών και κλιματικών στόχων της ΕΕ. Με βάση την επίσημη ιστοσελίδα του ΕΚ, παρακάτω παρατίθεται μια περίληψη του σύγχρονου Ευρωπαϊκού πλαισίου για την ενέργεια και το περιβάλλον, όπως έχει διαμορφωθεί σήμερα (European Parliament, 2023).

Τον Ιούλιο του 2021, προτάθηκε το πακέτο «Fit For 55», το οποίο προβλέπει μείωση τουλάχιστον 55% στις εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου σε σύγκριση με τα επίπεδα του 1990, έως το 2030 καθώς και μείωση στο μηδέν των εκπομπών ρύπων αερίων θερμοκηπίου, έως το 2050 (net zero emissions)⁵¹.

Οι τρέχοντες ενεργειακοί στόχοι για το 2030, που συμφωνήθηκαν τον Οκτώβριο του 2014 και αναθεωρήθηκαν τον Δεκέμβριο του 2018, αναφορικά είναι:

- Αύξηση στο 32% του μεριδίου των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, στην κατανάλωση ενέργειας.
- Βελτίωση της τάξεως του 32,5% στην ενεργειακή απόδοση.
- Η διασύνδεση τουλάχιστον του 15% των συστημάτων ηλεκτρικής ενέργειας της ΕΕ.

Οι νέοι προτεινόμενοι ενεργειακοί στόχοι της ΕΕ για το 2030, που συμφωνήθηκαν ανεπίσημα τον Μάρτιο του 2023, περιλαμβάνουν:

- Αύξηση του μεριδίου των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στην κατανάλωση ενέργειας στο 42,5%, με στόχο την επίτευξη του 45%.
- Μείωση 11,7% για την κατανάλωση πρωτογενούς και τελικής ενέργειας στην ΕΕ, σε σύγκριση με τις προβλέψεις του 2020 για το 2030, που αντιστοιχεί σε 40,5% και 38% αντίστοιχα σε σύγκριση με τις προβλέψεις του 2007.

⁵¹ Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών: «Προσαρμογή στον στόχο του 55%»: υλοποίηση του στόχου της ΕΕ για το κλίμα με ορίζοντα το 2030 στην πορεία προς την κλιματική ουδετερότητα, 14/7/2021

Η τρέχουσα ευρωπαϊκή ενεργειακή πολιτική βασίζεται στη στρατηγική της Ενεργειακής Ένωσης που δημοσιεύθηκε τον Φεβρουάριο του 2015⁵², η οποία στόχευε στη δημιουργία μιας ενεργειακής ένωσης που θα παρέχει στα νοικοκυριά και τις επιχειρήσεις της ΕΕ έναν ασφαλή, βιώσιμο, ανταγωνιστικό και προσιτό ενεργειακό εφοδιασμό.

Μία εποπτική παρουσίαση του σύγχρονου ρυθμιστικού πλαισίου

Το τρέχον ευρωπαϊκό ρυθμιστικό πλαίσιο για την ενέργεια αποτελείται από διάφορες πράξεις, που καλύπτουν:

- τη διακυβέρνηση και τη διασύνδεση ηλεκτρικής ενέργειας⁵³
- το σχεδιασμό της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας^{54,55}
- τους τομείς κινδύνου – ετοιμότητας⁵⁶
- την ενεργειακή απόδοση⁵⁷
- την ενεργειακή απόδοση των κτιρίων⁵⁸
- τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας⁵⁹
- το σχεδιασμό της αγοράς φυσικού αερίου^{60,61}

⁵² Δέση μέτρων για την Ενεργειακή Ένωση: Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική επιτροπή, την Επιτροπή των Περιφερειακών Περιφερειών και την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων – Στρατηγική πλαίσιο για μια ανθεκτική ενεργειακή ένωση με μακρόπνοη πολιτική για την κλιματική αλλαγή, 25/2/2015

⁵³ Κανονισμός του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για τη διακυβέρνηση της Ενεργειακής Ένωσης και της Δράσης για το Κλίμα, για την τροποποίηση των κανονισμών (ΕΚ) αριθ. 663/2009 και (ΕΚ) αριθ. 715/2009 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, των οδηγιών 94/22/ΕΚ, 98/70/ΕΚ, 2009/31/ΕΚ, 2009/73/ΕΚ, 2010/31/ΕΕ, 2012/27/ΕΕ και 2013/30/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, των οδηγιών 2009/119/ΕΚ και (ΕΕ) 2015/652 του Συμβουλίου και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 525/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, 11/12/2018

⁵⁴ Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του συμβουλίου σχετικά με τους κοινούς κανόνες για την εσωτερική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας και την τροποποίηση της οδηγίας 2012/27/ΕΕ, 2/6/2019

⁵⁵ Κανονισμός του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με την εσωτερική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας, 5/6/2019

⁵⁶ Κανονισμός του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με την ετοιμότητα αντιμετώπισης κινδύνων στον τομέα της ηλεκτρικής ενέργειας και με κατάργηση της οδηγίας 2005/98/ΕΚ, 5/6/2019

⁵⁷ Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του συμβουλίου σχετικά με την τροποποίηση της οδηγίας 2012/27/ΕΕ για την ενεργειακή απόδοση, 11/12/2018

⁵⁸ Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του συμβουλίου για την τροποποίηση της οδηγίας 2010/31/ΕΕ για την ενεργειακή απόδοση των κτιρίων και της οδηγίας 2012/27/ΕΕ για την ενεργειακή απόδοση, 30/5/2018

⁵⁹ Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για την προώθηση της χρήσης ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές, 11/12/18

⁶⁰ Directive of the European Parliament and the Council concerning common rules for the internal market in natural gas and repealing Directive 2003/55/EC, 13/7/2009

⁶¹ Κανονισμός του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με τους όρους πρόσβασης στα δίκτυα μεταφοράς φυσικού αερίου και την κατάργηση του κανονισμού 1775/2005/ΕΚ, 13/7/2009

- τη συνεργασία των Ρυθμιστικών Αρχών⁶²
- Τη φορολόγηση των προϊόντων ενέργειας⁶³
- Τη διευρωπαϊκή ενεργειακή υποδομή⁶⁴
- και τις αλλαγές μετά την αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου από την ΕΕ⁶⁵

Σύμφωνα με το ισχύον ενεργειακό πλαίσιο, τα κράτη-μέλη της ΕΕ πρέπει να καταρτίσουν δεκαετή ολοκληρωμένα Εθνικά Σχέδια για την Ενέργεια και το Κλίμα (ΕΣΕΚ, National Energy and Climate Plans, NECPs) (Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας, 2019, σ. 6), για την περίοδο 2021 έως το 2030, να υποβάλλουν έκθεση προόδου κάθε δύο χρόνια και να αναπτύξουν συνεπείς εθνικές μακροπρόθεσμες στρατηγικές για την κάλυψη των συμφωνηθέντων ενεργειακών στόχων και τους στόχους της Συμφωνίας του Παρισιού.

Το 2021, το μεγάλο πακέτο της ΕΕ, «Fit For 55», προσέβλεπε αρχικά στην ευθυγράμμιση όλων των στόχων για το κλίμα και την ενέργεια. Αποτελείται από μία αναθεώρηση όλων των πράξεων της ΕΕ για το κλίμα και την ενέργεια.

Εκείνες που έχουν το μεγαλύτερο αντίκτυπο στην κοινωνία, παρατίθενται παρακάτω:

- Οδηγία για τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας (Renewable Energy Directive – RED)⁶⁶
- Οδηγία για την ενεργειακή απόδοση (Energy Efficiency Directive, EED)⁶⁷
- Οδηγία για τη φορολόγηση της ενέργειας (Energy Taxation Directive, ETD)⁶⁸
- Οδηγία για την ενεργειακή απόδοση των κτιρίων (Energy Performance of Buildings Directive – EPBD)⁶⁹

⁶² Κανονισμός του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για την ίδρυση Οργανισμού Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη Συνεργασία των Ρυθμιστικών Αρχών Ενέργειας, 5/6/2019

⁶³ Οδηγία του Συμβουλίου σχετικά με την αναδιάρθρωση του κοινοτικού πλαισίου φορολογίας των ενεργειακών προϊόντων και της ηλεκτρικής ενέργειας, 27/10/2003

⁶⁴ Κανονισμός του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με τις κατευθυντήριες γραμμές για τις διευρωπαϊκές ενεργειακές υποδομές, την τροποποίηση των κανονισμών 715/2009/ΕΚ, 2019/942/ΕΕ και 2019/943/ΕΕ και των οδηγιών 2009/73/ΕΚ και 2019/944/ΕΕ και την κατάργηση του κανονισμού 347/2013/ΕΕ, 30/5/2022

⁶⁵ Απόφαση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για την τροποποίηση της οδηγίας 2012/27/ΕΕ για την ενεργειακή απόδοση και του κανονισμού 2018/199/ΕΕ για τη διακυβέρνηση της Ενεργειακής Ένωσης και της Δράσης για το Κλίμα, λόγω της αποχώρησης του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και Βορείου Ιρλανδίας από την Ένωση, 19/3/2019

⁶⁶ Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για την τροποποίηση της οδηγίας (ΕΕ) 2018/2001 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, του κανονισμού (ΕΕ) 2018/1999 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου και της οδηγίας 98/70/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου όσον αφορά την προώθηση της ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές και την κατάργηση της οδηγίας (ΕΕ) 2015/652 του Συμβουλίου, 14/7/2021

⁶⁷ Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για την ενεργειακή απόδοση, 14/7/2021

⁶⁸ Οδηγία του συμβουλίου σχετικά με την αναδιάρθρωση του ενωσιακού πλαισίου φορολογίας των ενεργειακών προϊόντων και της ηλεκτρικής ενέργειας, 14/7/2021

⁶⁹ Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για την ενεργειακή απόδοση των κτιρίων, 15/12/2021

- Οδηγία για το φυσικό αέριο (Gas Directive)^{70,71}

Η αναθεώρηση αυτή εισήγαγε νέες αγορές «πράσινων» αερίων, όπως το υδρογόνο. Παράλληλα με τη νομοθετική εξέλιξη για τα ‘ανανεώσιμα αέρια’, εξελίχθηκε και η εσωτερική αγορά, προκειμένου να μπορεί να τα φιλοξενήσει. Ταυτόχρονα γίνεται έρευνα στον τομέα, με μεγάλη επιτυχία. Η πρόοδος πάνω στον τομέα, έχει επηρεάσει εμφανώς και την Ελληνική κοινωνία, όπως παρατίθεται σε επόμενα κεφάλαια.

Η αναθεώρηση περιλάμβανε νέες προτάσεις ρύθμισης στον τομέα των μεταφορών ο οποίος είναι ταυτόχρονα επικερδής, αλλά και ιδιαίτερα επιβλαβής για το περιβάλλον. Οι κανονισμοί που αφορούν κατά κύριο λόγο τον τομέα των μεταφορών είναι ο Κανονισμός για την ανάπτυξη υποδομών εναλλακτικών καυσίμων (Alternative Fuels Infrastructure - AFIR)⁷², τις αεροπορικές μεταφορές – ReFuelEU⁷³ και τη ναυσιπλοΐα – FuelEU Maritime Initiative⁷⁴.

Το πακέτο «Fit for 55» που προτάθηκε σχεδόν στο σύνολό του το 2021, βρίσκεται – τεχνικά ακόμα – υπό αναθεώρηση. Ως εκ τούτου, η συντριπτική πλειοψηφία των παραπάνω Οδηγιών και Κανονισμών αποτελεί *Πρόταση* της Επιτροπής προς τη Βουλή και το Συμβούλιο. Ο λόγος που έχει μείνει μετέωρη η νομοθετική διαδικασία τα τελευταία δύο χρόνια είναι η διαμεσολάβηση μιας σφοδρής γεωπολιτικής κρίσης. Και παρότι οι οικονομικές και πολιτικές εξελίξεις βρίσκονται εκτός του πλαισίου της παρούσας μελέτης, η συγκεκριμένη αλληλουχία γεγονότων, αξίζει να αναφερθεί, αν μη τι άλλο στο πλαίσιο των συνεπειών για την κοινωνία.

Μια σύντομη αναφορά στα έκτακτα μέτρα της Επιτροπής και την αντίδραση της ΕΕ στην εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία

Τον Φεβρουάριο του 2022, η ρωσική εισβολή στην Ουκρανία άλλαξε το χρονοδιάγραμμα της αναθεώρησης του ενεργειακού πλαισίου. Η χρήση των ρωσικών

⁷⁰ Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με τους κοινούς κανόνες για τις εσωτερικές αγορές ανανεώσιμων αερίων φυσικού αερίου και υδρογόνου, 15/12/2021

⁷¹ Κανονισμός του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του συμβουλίου σχετικά με τις εσωτερικές αγορές ανανεώσιμων αερίων φυσικού αερίου και υδρογόνου, 15/12/2021

⁷² Κανονισμός του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για την ανάπτυξη υποδομών εναλλακτικών καυσίμων και για την κατάργηση της οδηγίας 2014/94/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του συμβουλίου, 14/7/21

⁷³ Κανονισμός του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για τη διασφάλιση ισότιμων όρων ανταγωνισμού για βιώσιμες αεροπορικές μεταφορές, 14/7/21

⁷⁴ Regulation of the European Parliament and of the Council on the use of renewable and low-carbon fuels in maritime transport and amending Directive 2009/16/EC, 14/7/21

εξαγωγών φυσικού αερίου και πετρελαίου ως απειλή και οι επακόλουθες διαταραχές στην αγορά ενέργειας προκάλεσαν την ταχεία αντίδραση της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Υποστηριζόμενη από τη Διακήρυξη των Βερσαλλιών (European Council, 2022) όλων των ηγετών της ΕΕ στις 10 και 11 Μαρτίου 2022, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δημοσίευσε την ακόλουθη σειρά πράξεων για την ενίσχυση της ασφάλειας του ενεργειακού εφοδιασμού της ΕΕ:

- μια νέα Επικοινωνία της Επιτροπής, την REPowerEU⁷⁵
- επιλογές για τον μετριασμό των υψηλών τιμών ενέργειας με κοινές αγορές φυσικού αερίου και ελάχιστες υποχρεώσεις αποθήκευσης αερίου
- μια πλατφόρμα αγοράς ενέργειας της ΕΕ για την εξασφάλιση της προμήθειας αερίου, υγροποιημένου φυσικού αερίου (LNG) και υδρογόνου
- το Σχέδιο REPowerEU⁷⁶ για τον τερματισμό της εξάρτησης της ΕΕ από τα ρωσικά ορυκτά καύσιμα και πρόσθετες βραχυπρόθεσμες επιλογές στις αγορές αερίου και ηλεκτρικής ενέργειας
- και ένα Ευρωπαϊκό σχέδιο μείωσης της ζήτησης φυσικού αερίου και μία επιπλέον πρόταση Κανονισμού για την επίτευξη του στόχου⁷⁷

Το Κοινοβούλιο μπροστά στην αναθεώρηση ολόκληρης της ενεργειακής δέσμης της ΕΕ έδειξε την πλήρη υποστήριξη του και επιτάχυνε τη νομοθετική διαδικασία. Στις 27 Ιουνίου 2022, το Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο ενέκριναν – πραγματικά σε χρόνο ρεκόρ – νέους κανόνες για τα ελάχιστα επίπεδα πλήρωσης αποθήκευσης⁷⁸. Στις 5 Αυγούστου 2022, το Συμβούλιο ενέκρινε εθελοντικό στόχο ενός έτους για τα κράτη μέλη να μειώσουν την κατανάλωση φυσικού αερίου κατά 15%⁷⁹. Τον Μάρτιο του 2023, η Επιτροπή πρότεινε την παράταση αυτής της νομοθεσίας έκτακτης ανάγκης για άλλους 12 μήνες.

Το δεύτερο εξάμηνο του 2022 και, κυρίως, ενόψει του χειμώνα, η Επιτροπή πρότεινε όλες τις νέες νομοθετικές πράξεις ως επείγοντες κανονισμούς του Συμβουλίου, αποκλείοντας *de facto* το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο από τη νομοθετική διαδικασία. Η

⁷⁵ Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, το Συμβούλιο την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών – REPowerEU: κοινή ευρωπαϊκή δράση για πιο προσιτή οικονομικά, εξασφαλισμένη και βιώσιμη ενέργεια, 8/3/2022

⁷⁶ Ανακοίνωση της επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο το συμβούλιο την ευρωπαϊκή οικονομική και κοινωνική επιτροπή και την επιτροπή των περιφερειών – σχέδιο REPowerEU, 18/5/2022

⁷⁷ Ανακοίνωση της επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο το συμβούλιο την ευρωπαϊκή οικονομική και κοινωνική επιτροπή και την επιτροπή των περιφερειών «Εξοικονόμηση αερίου για έναν ασφαλή χειμώνα», 20/7/2022

⁷⁸ Κανονισμός του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για την τροποποίηση κανονισμών 2017/1938/ΕΕ και 715/2009/ΕΚ σχετικά με την αποθήκευση αερίου, 29/6/2022

⁷⁹ Κανονισμός του Συμβουλίου σχετικά με συντονισμένα μέτρα μείωσης της ζήτησης αερίου, 5/8/2022

κίνηση αυτή είχε στόχο να επισπεύσει την έγκριση νομοθεσίας και ήταν πρωτοφανής στην ιστορία της ΕΕ (European Parliament, 2023).

Με τη διεύρυνση της εξουσίας του, μεταξύ Σεπτεμβρίου και Δεκεμβρίου 2022, το Συμβούλιο εξέδωσε κανονισμούς για μέτρα μείωσης της ζήτησης ηλεκτρικής ενέργειας, προσωρινό ανώτατο όριο εσόδων για τους παραγωγούς ηλεκτρικής ενέργειας, προσωρινή συνεισφορά αλληλεγγύης στα πλεονάζοντα κέρδη από δραστηριότητες που βασίζονται στα ορυκτά καύσιμα, επιτάχυνση της ανάπτυξης ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και έναν έκτακτο μηχανισμό αναστολής των συναλλαγών φυσικού αερίου σε περίπτωση εξαιρετικά υψηλών τιμών φυσικού αερίου. Στόχος ήταν η καταπολέμηση της τεράστιας αύξησης των τιμών αερίου και η αποφυγή της κατάρρευσης του συστήματος ασφάλειας προμήθειας αερίου και πετρελαίου.

Από την αρχή του δεύτερου τέταρτου του 2023, η νομοθετική διαδικασία στην ΕΕ έχει επανέλθει σε κανονική λειτουργία.

Η ενεργειακή μετάβαση στην Ελλάδα και οι συνέπειές της στην Ελληνική κοινωνία

Σύμφωνα με τους (Βέττας et al., 2021), η ενέργεια έχει χαρακτηριστεί ως «το οξυγόνο της οικονομίας». Αποτελεί κρίσιμο παράγοντα της οικονομικής ανάπτυξης, δεδομένης της ικανότητας που επιζητεί να έχει ώστε να παρέχει αξιόπιστα, αποτελεσματικά και με προσιτό κόστος την απαιτούμενη ενέργεια, για την εξυπηρέτηση των ποικίλων αναγκών των νοικοκυριών και των επιχειρήσεων (μεταφορών, θέρμανσης, φωτισμού, ισχύος, κτλ.).

Τόσο από τη μελέτη των κειμένων και Οδηγιών του Ευρωπαϊκού πλαισίου, αλλά και από την παρατήρηση των κοινωνικών διεργασιών στη χώρα, είναι εύλογο να επισημάνει κανείς ότι το βασικό ολιστικό αποτύπωμα θα απεικονίζονταν στο πλαίσιο της εξελικτικής πορείας της γενικής πολιτικής και της οικονομίας. Εντούτοις, η κριτική προσέγγιση στο κοινωνικό αποτύπωμα κατέληξε στην επιλεκτική εξέταση επιμέρους τομέων, στον τρόπο με τον οποίο ο καθένας από αυτούς μετάλλαξε ή μεταλλάχθηκε από τις Ευρωπαϊκές πολιτικές για την ενέργεια και το περιβάλλον. Βεβαίως και θα μπορούσαν να προστεθούν και άλλοι πολλοί τομείς. Με αυτό τον τρόπο, οι παρακάτω πέντε θεωρήθηκαν εξαιρετικά σημαντικοί προς εξέταση και προφανώς ευδιάκριτοι στο κοινωνικό επίπεδο. Η επισκόπηση επομένως των πολιτικών ενέργειας και περιβάλλοντος,

επικεντρώνεται στο αποτύπωμά τους στη νομοθεσία, στη διαχείριση, στην τεχνολογία, στην εργασία και το μέσο τελικό καταναλωτή.

Το αποτύπωμα στη νομοθεσία

Η προσαρμογή της εθνικής νομοθεσίας στις Ευρωπαϊκές πολιτικές που αφορούν την ενέργεια και το περιβάλλον ξεκίνησε σταδιακά στα τέλη της δεκαετίας του 1990, οπότε και υιοθετήθηκε η πολιτική της απελευθέρωσης της αγοράς ενέργειας από την ΕΕ και η οποία απαιτούσε την ενσωμάτωση της στο εθνικό νομικό πλαίσιο. Η εφαρμογή της νομοθεσίας ανέτρεψε καθιερωμένες βεβαιότητες στην παραγωγή, διαχείριση και εμπορία ηλεκτρικής ενέργειας και σταδιακά πρόβαλε την έννοια του «ρυθμιστικού κράτους», το οποίο παρεμβαίνει ώστε να αντιμετωπιστούν οι δυσμενείς συνέπειες που επιφέρει σε βάρος του κοινωνικού συνόλου η οικονομική συμπεριφορά π.χ. ενός φυσικού μονοπωλίου ενέργειας. Αργότερα, και σε εφαρμογή των ήδη διαμορφωμένων Κανονισμών της ΕΕ, όπως προαναφέρθηκαν, η Ρυθμιστική Αρχή Ενέργειας (ΡΑΕ) υποχρεώθηκε να προωθήσει τη νομική διάκριση μεταξύ του 'φυσικού μονοπωλίου' των δικτύων και των ανταγωνιστικών δραστηριοτήτων παραγωγής και εμπορίας ενέργειας, μέσω πληθώρας Κωδίκων και Κανονισμών λειτουργίας, μέσω δευτερογενών νομικών κειμένων (Ηλιάδου, 2021, σ. 139-141).

Ο ιδρυτικός νόμος για τη ΡΑΕ ήταν ο Ν2773/99⁸⁰ και αναφερόταν στην απελευθέρωση της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας και τη ρύθμιση θεμάτων ενεργειακής πολιτικής και λοιπές διατάξεις. Σήμερα, έπειτα από αρκετές τροποποιήσεις⁸¹, συμπεριλαμβάνει το Αέριο, τους Υδάτινους Πόρους και Απόβλητα και επομένως έχει και ισχυρή περιβαλλοντική δικαιοδοσία⁸². Όμως, ο βασικός νόμος για την απελευθέρωση των ενεργειακών αγορών ηλεκτρισμού και αερίου στην Ελλάδα ήταν ο Ν. 4001/2011⁸³, ο οποίος

⁸⁰ Απελευθέρωση της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας – ρύθμιση θεμάτων ενεργειακής πολιτικής και λοιπές διατάξεις, 22/12/1999

⁸¹ Ν. 2837/00 «Ρύθμιση θεμάτων ανταγωνισμού ρυθμιστικής αρχής ενέργειας τουρισμού και άλλες διατάξεις», 3/8/2000

Ν. 2941/01 «Απλοποίηση διαδικασιών ίδρυσης εταιρειών, αδειοδότησης Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας, ρύθμιση θεμάτων της Α.Ε. «Ελληνικά Ναυπηγεία» και άλλες διατάξεις», 12/9/2001

Ν. 3175 «Αξιοποίηση των γεωθερμικού δυναμικού, τηλεθέρμανση και άλλες διατάξεις», 29/8/2003

Ν. 3426/05 «Επιτάχυνση της διαδικασίας για την απελευθέρωση της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας», 22/12/2005

⁸² Ενδεικτικά αναφέρθηκαν οι Νόμοι που αποτέλεσαν τη ραχοκοκαλιά της διεύρυνσης των αρμοδιοτήτων της ΡΑΕ. Για μία αναλυτικότερη παρουσίαση, βλέπε: <https://www.rae.gr/shetika-me-ti-rae-notes/>

⁸³ Ν. 4001/2011 «Για τη λειτουργία Ενεργειακών Αγορών Ηλεκτρισμού και Φυσικού Αερίου, για Έρευνα, Παραγωγή και δίκτυα μεταφοράς υδρογονανθράκων και άλλες ρυθμίσεις», 22/8/2011

αποτέλεσε τον πλέον καθοριστικό νόμο για τη δημιουργία της εσωτερικής αγοράς ενέργειας στην Ελλάδα – δεκατρία σχεδόν χρόνια μετά την ίδρυση της ΡΑΕ. Η βασική σχετική ελληνική νομοθεσία, όπως εξελίχθηκε, παρατίθεται στη σχετική «Αναφορά στην Ελληνική Νομοθεσία».

Πάντως, η σύγχρονη καθημερινή εμπειρία στον τομέα υποδεικνύει ότι το νομικό πλαίσιο για την ενέργεια και το περιβάλλον είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με την επίλυση του προβλήματος της κλιματικής αλλαγής και των τεχνολογιών εφαρμογής ενεργειακών υπηρεσιών και αυτό βεβαίως αποτυπώνεται στρατηγικά και σε λεπτομέρεια στο νέο Εθνικό Σχέδιο για την Ενέργεια και το Κλίμα (ΕΣΕΚ, Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας, 2019) και στον Εθνικό Κλιματικό Νόμο του 2022⁸⁴, πηγές που αναλύονται παρακάτω.

Όλα τα κοινωνικά επιμέρους αποτυπώματα εδρεύουν σε νομοθετικές και ρυθμιστικές οριοθετήσεις κανόνων, αδειοδοτήσεων, κατασκευών, λειτουργίας, τιμολογήσεων και προστασίας του μέσου και του αποδέκτη/χρήστη της ενέργειας. Καθώς ωριμάζε η εσωτερική αγορά ενέργειας της χώρας, ενσωματώθηκαν περισσότερες Οδηγίες της Κοινότητας στο εθνικό νομοθετικό πλαίσιο για την ενέργεια και το κλίμα. Αυτό είναι σαφέστερο τα τελευταία χρόνια με την πολιτική της απανθρακοποίησης (decarbonization) της ηλεκτροπαραγωγής, η οποία απαίτησε νέα νομοθετήματα που μεγεθύνουν το εύρος της εφαρμογής δικαίου, αυστηρότερα, και στον τομέα προστασίας του περιβάλλοντος, κυρίως όμως στο ΕΣΕΚ και τον Εθνικό Κλιματικό Νόμο που προαναφέρθηκαν.

Το αποτύπωμα στη διαχείριση της ενέργειας και του περιβάλλοντος

Όπως σημειώθηκε παραπάνω, τα ‘φυσικά μονοπώλια’ – ήτοι κρατικά ή ιδιωτικά δίκτυα μεταφοράς και διανομής – διαχωρίστηκαν πλήρως από τις ανταγωνιστικές εμπορικές διαδικασίες, όπως παραγωγή, εμπόριο, σχέσεις με καταναλωτές και φόρτιση και υπόκεινται σε Κώδικες και Κανονισμούς Διαχείρισης και Τιμολόγησης, οι οποίοι εκδίδονται από το Ρυθμιστή μέσα από διαδικασίες διαβούλευσης και αποτελούν γενική

⁸⁴ Ν. 4936 «Εθνικός Κλιματικός Νόμος - Μετάβαση στην κλιματική ουδετερότητα και προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή, επείγουσες διατάξεις για την αντιμετώπιση της ενεργειακής κρίσης και την προστασία του περιβάλλοντος.», 27/5/2022

υποχρέωση⁸⁵. Επίσης υπόκεινται σε δευτερογενή νομικά κείμενα, παραβίαση των οποίων οδηγεί σε πρόστιμα ή δικαστική διεκπεραίωση.

Οι Διαχειριστές των δικτύων υποχρεούνται να υποβάλλουν βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα προγράμματα επενδύσεων στο Ρυθμιστή προς έγκριση, με βάση των οποίων απαιτούν την έγκριση τιμολογίου μεταφοράς ηλεκτρισμού ή αερίου αντίστοιχα και αυτό αποτελεί συνήθως μια μακρόχρονη διαδικασία. Ο Ρυθμιστής με τη σειρά του υποχρεούται να δημοσιεύει ετήσιες απολογιστικές εκθέσεις για τη συνολική λειτουργία και τα επιμέρους αποτελέσματα κάθε ενεργειακής δραστηριότητας.

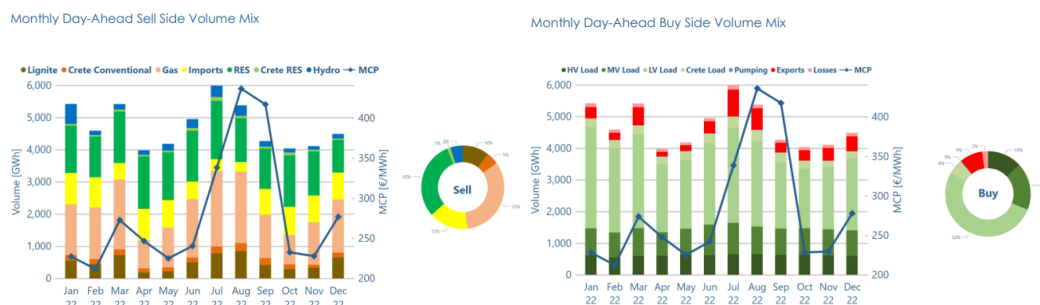
Η παραγωγή ενέργειας από διάφορες μονάδες, την τελευταία δεκαετία, ανταγωνίζεται οικονομικά με βάση το οριακό κόστος παραγωγής. Αυτό προκύπτει από την ωριαία συμφωνία ζήτησης και παραγωγής αφού πρώτα επέτρεπε την διαρκή λειτουργία των Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας (ΑΠΕ) ως “must run”. Δηλαδή, οι κρατικά τιμολογημένες ΑΠΕ και οι συμπαραγωγές να λειτουργούν κατά προτεραιότητα και οι υπόλοιπες θερμοηλεκτρικές μονάδες να υποβάλουν ωριαίες προσφορές σε 10 βήματα της διαθέσιμης ισχύος. Το δε σημείο όπου η ζήτηση εξισορροπούσε την προσφορά, όριζε την ‘οριακή τιμή’, γνωστή ως Οριακή Τιμή Συστήματος (ΟΤΣ) (ΛΑΓΗΕ, 2016).

Με τον ίδιο σχεδόν τρόπο λειτουργεί μέχρι και σήμερα, με τη διαφορά ότι τη διαχείριση, για τον ηλεκτρισμό και το αέριο, την κάνει το χρηματιστήριο ενέργειας (Hellenic Energy Exchange Group – HEnEx) με βάση προσφορά και ζήτηση – τόσο για τις ημερήσιες όσο και για τις ενδο-ημερήσιες αγορές. Το Χρηματιστήριο Ενέργειας είναι ‘συνδεδεμένο’ και έχει αντίκρισμα με όλα τα αντίστοιχα των Ευρωπαϊκών χωρών. Το σύνολο αυτού του συστήματος αποτελεί τη χονδρεμπορική αγορά ενέργειας η οποία πλέον είναι διεθνοποιημένη σε ευρωπαϊκό επίπεδο και από την οποία αγοράζουν όλοι οι έμποροι, προκειμένου να πουλήσουν στους τελικούς καταναλωτές στην Ελλάδα ή σε άλλες χώρες της ΕΕ⁸⁶.

⁸⁵ Για μία αναλυτικότερη και λεπτομερότερη παρουσίαση της εξέλιξης του νομικού πλαισίου για το αέριο, βλέπε: <https://edaattikis.gr/i-agora-aeriou/nomothesia-kanonismoi-kodikες/>

⁸⁶ Ο Όμιλος Χρηματιστηρίου Ενέργειας αποτελείται από το Ελληνικό Χρηματιστήριο Ενέργειας Α.Ε. (EXE Α.Ε.) και την Εταιρεία Εκκαθάρισης Συναλλαγών Χρηματιστηρίου Ενέργειας Μονοπρόσωπη Α.Ε. (EnExClear). Η EXE Α.Ε. ιδρύθηκε στις 18/6/2018 μετά την απόσχιση του κλάδου της Αγοράς Ηλεκτρικής Ενέργειας από τη ΛΑΓΗΕ Α.Ε η οποία που ακολούθως μετονομάστηκε σε ΔΑΠΕΕΠ Α.Ε. <https://www.enexgroup.gr/el/web/guest/enexgroup>

Ενδεικτικά παρατίθενται δύο πίνακες, από την ετήσια έκθεση του Χρηματιστηρίου Ενέργειας για το 2022, που απεικονίζουν τις ποσότητες ενέργειας που προσφέρθηκαν, ανά κατηγορία καυσίμου και διασύνδεσης και τα αντίστοιχα μεγέθη ενέργειας που ζητήθηκαν.

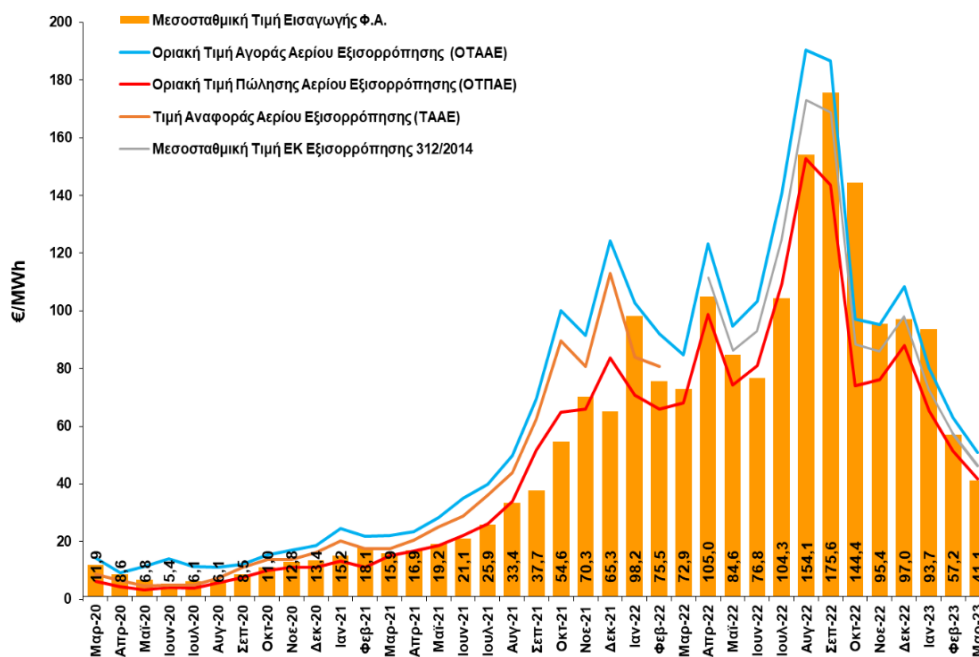

Εικόνα 1 – Παράδειγμα μηνιαίας προσφοράς και πωλήσεων. (HENEX, 2022)

Είναι προφανές με βάση τα προηγούμενα ότι το κόστος διοξειδίου του άνθρακα (που ξεκίνησε από την Οδηγία για το ETS, η διακύμανση της τιμής του οποίου αυτονομήθηκε σε επίπεδο χρηματιστηριακού προϊόντος), επιβαρύνει ιδιαίτερα το κόστος παραγωγής των Ελληνικών λιγνιτικών θερμικών μονάδων. Το ETS, όπως είναι γνωστό, βασίζεται στην «αρχή όπου ο ρυπαίνων πληρώνει» και για κάθε τόνο διοξειδίου άνθρακα που εκπέμπουν, υποχρεώνει τις μονάδες ηλεκτροπαραγωγής και τη βιομηχανία να παρακολουθούν και να εκδίδουν άδεια. Οι άδειες αγοράζονται μέσω δημοπρασίας και η τιμή επηρεάζεται από τη ζήτηση και την προσφορά. Υπάρχουν και κάποιες άδειες που χορηγούνται δωρεάν, ιδίως σε τομείς που κινδυνεύουν να μεταφέρουν τις μονάδες παραγωγής τους σε άλλα μέρη του κόσμου, με λιγότερους περιορισμούς στις εκπομπές (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 2023).

Η αύξηση και ενίσχυση των διεθνών διασυνδέσεων και ο συντονισμός των Διαχειριστών από τον ENTSO-E, καθώς και η διασύνδεση όλων των εθνικών χρηματιστηρίων ενέργειας, με κοινούς κανόνες και όρους, ενίσχυσαν ταυτόχρονα την ανταγωνιστικότητα των μονάδων παραγωγής – που πλέον συγκρίνονται άμεσα με αντίστοιχες σε άλλες χώρες και διευκόλυναν τη διακίνηση και εμπορευματοποίηση του ηλεκτρισμού (ENTSO-E, 2021).

Το σύστημα αυτό ευνοεί τις ηλεκτροπαραγωγικές μονάδες, που παράγουν χαμηλότερα ποσά διοξειδίου. Μεταξύ των τεχνολογιών παραγωγής ευνοούνται τα ΑΠΕ και το αέριο. Αυτό όμως εξαρτάται και από τη διεθνή τιμή αερίου όπως φάνηκε τα τελευταία χρόνια.

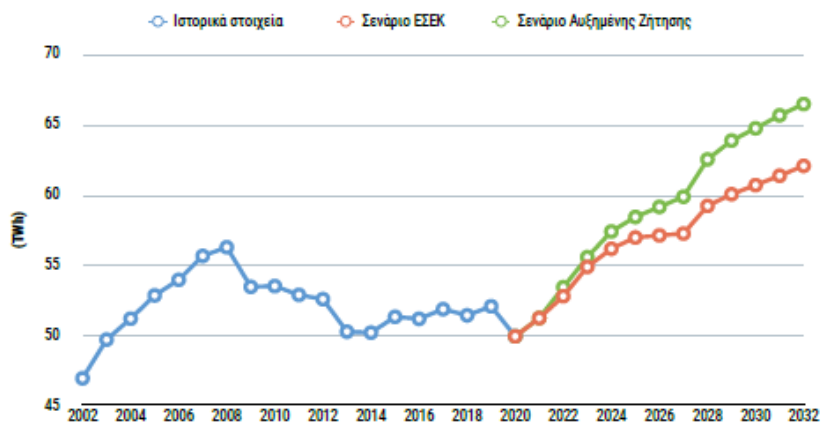

Εικόνα 2 - Η διακύμανση των τιμών αερίου την περίοδο 2020-2023, που περιλαμβάνει και την κρίση (PAE, 2023)

Επομένως το ETS αποτέλεσε ένα βασικό εργαλείο για την “απανθρακοποίηση” της ηλεκτροπαραγωγής και ταυτόχρονα ένα μέσο που αντιστοιχούσε στην πίεση της Συνθήκης των Παρισίων, για τη μείωση διοξειδίου του άνθρακα στην ατμόσφαιρα. Υπό την παρότρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο πλαίσιο της πολιτικής για την ενέργεια και το κλίμα⁸⁷, όλες οι χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης υπέβαλαν μακροχρόνια σχέδια, τα οποία έπρεπε υποχρεωτικά να συμπεριλαμβάνουν επενδυτικές πρωτοβουλίες του εκάστοτε κράτους-μέλους για τη μείωση των ρύπων των αερίων θερμοκηπίου. Η πρωτοβουλία της Ελλάδας προτάθηκε μέσω του εθνικού σχεδίου για την ενέργεια και το κλίμα το 2019, όπως επισημάνθηκε παραπάνω.

Επομένως γίνεται κατανοητό ότι, τόσο η Ευρωπαϊκή, όσο και η Ελληνική κρατική ενίσχυση στον τομέα των ΑΠΕ, με τα χρόνια άλλαξαν το σκηνικό της παραγωγής ενέργειας στην Ελλάδα. Στην πραγματικότητα άλλαξαν και τη συμπεριφορά στην κατανάλωση, παρά τις ενδιάμεσες κρίσεις, με τάσεις εξοικονόμησης, ενώ η πρόβλεψη του Ανεξάρτητου Διαχειριστή Μεταφοράς Ηλεκτρικής Ενέργειας (ΑΔΜΗΕ), με βάση το ΕΣΕΚ, προβλέπει μακροχρόνια αυξητική τάση.

⁸⁷ Βλέπε ‘Μια εποπτική παρουσίαση του σύγχρονου ρυθμιστικού πλαισίου’

Εικόνα 3 - Εξέλιξη και πρόβλεψη της συνολικής καθαρής ζήτησης έως το 2032 (ΑΔΜΗΕ, Δεκαετής Πρόγραμμα Ανάπτυξης Συστήματος Μεταφοράς 2023-2032, 2021)

Οι ΑΠΕ, κυρίως φωτοβολταϊκά και ανεμογεννήτριες, εξελίχθηκαν με ταχύτερους ρυθμούς από το 2019 και μετά. Η εξέλιξη του ΕΣΕΚ με βάση το REPowerEU⁸⁸ προβλέπει την αναδιάρθρωση του ενεργειακού μίγματος της χώρας έως το 2030 και την αύξηση της συμμετοχής των ΑΠΕ σε τουλάχιστον 40% της συνολικής τελικής ακαθάριστης κατανάλωσης ενέργειας. Για την επίτευξη αυτού του στόχου, το ΕΣΕΚ⁸⁹ προδιαγράφει ένα ριζικό μετασχηματισμό του τομέα παραγωγής ηλεκτρισμού καθώς οι ΑΠΕ θα υποκαταστήσουν τα ορυκτά καύσιμα με συμμετοχή άνω του 40% στην ακαθάριστη τελική κατανάλωση ηλεκτρικής ενέργειας, με μηδενισμό του μεριδίου του λιγνίτη το 2030 στην ηλεκτροπαραγωγή, προδιαγράφοντας με αυτό τον τρόπο αλματώδη διείσδυση των ΑΠΕ, και μείωση της τελικής κατανάλωσης ενέργειας κατά 13% σε σχέση με την πρόβλεψη του 2020. Η εγκατεστημένη ισχύς των ΑΠΕ προβλέπεται από 14 GW (συμπεριλαμβανομένων 3,1 GW των μεγάλων ΥΗΣ) που είναι σήμερα να υπερβεί τα 25 GW το 2030.

Παράλληλα, ο Εθνικός Κλιματικός Νόμος για τη μετάβαση στην κλιματική ουδετερότητα και την προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή προβλέπει ως στόχο για το 2030 τη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου στο 55% και για το 2040 στο 80% συγκριτικά με τις εκπομπές του έτους 1990, ενώ για το 2050 θέτει ως στόχο την κλιματική ουδετερότητα, δηλαδή μηδενικό ισοζύγιο εκπομπών, στον ίδιο δε νόμο τίθεται ως καταληκτική ημερομηνία απολιγνιτοποίησης του ενεργειακού μίγματος της χώρας η 31^η Δεκεμβρίου 2028.

⁸⁸ Κύρωση του εθνικού σχεδίου για την ενέργεια και το κλίμα (ΕΣΕΚ), 31/12/2019

⁸⁹ Και η αναθεωρημένη έκδοσή του, υπό την αντιμετώπιση της κρίσης στην Ουκρανία. Βλέπε ΥΠΕΝ 2023, «Το Νέο ΕΣΕΚ».

Ήδη όμως και πριν το ΕΣΕΚ η συνεισφορά των ΑΠΕ στο ενεργειακό ισοζύγιο (χωρίς τις κατανεμημένες ΥΗΣ και ΣΗΘΥΑ) αυξάνονταν αλματωδώς από 3,87% το 2008 σε άνω του 20% από το 2018 και έπειτα ενώ το 2021 ανήλθε σε 33%, ενώ η συνολική ζήτηση κινήθηκε με σχετικές αυξομειώσεις λόγω COVID και ουκρανικής κρίσης και αυξήσεων τιμών αργότερα. Συγκεκριμένα, το 2022, τα στοιχεία δείχνουν ότι αυξήθηκε σημαντικά η εγκατεστημένη ισχύς από αιολικά και φωτοβολταϊκά στην Ελλάδα, που αποτελούν το μεγαλύτερο μέρος της συνολικής εγκατεστημένης ισχύος. Ειδικότερα, η εγκατεστημένη ισχύς από αιολικά το 2022 ξεπέρασε τα 4,681 MW, σε σύγκριση με τα 4,452 MW το 2021, ενώ αντίστοιχα η εγκατεστημένη ισχύς από φωτοβολταϊκά διαμορφώθηκε στα 5,466 MW το 2022, αρκετά υψηλότερα από τα 4,126 MW το 2021. Συνολικά, εγκαταστάθηκαν περίπου 1,700 MW νέων ΑΠΕ στην Ελλάδα το 2022 (συνολική εκτιμώμενη εγκατεστημένη ισχύς ΑΠΕ για το 2022: 10,624 MW), όταν εγκαταστάθηκαν περίπου 4,350 MW την περίοδο 2014-2021 (ΑΔΜΗΕ, 2021, σσ.42-45).

Είναι προφανές ότι η παραγωγή μεγάλων σταθμών ΑΠΕ σε συνδυασμό με την αύξηση της διεσπαρμένης παραγωγής επιδρά καταλυτικά στη λειτουργία της αγοράς και πιέζει τους Διαχειριστές υψηλής και μέσης-χαμηλής τάσης (Διαχειριστής Ελληνικού Δικτύου Διανομής Ηλεκτρικής Ενέργειας – ΔΕΔΔΗΕ) για μια πλέον αποδοτική διαχείριση της αγοράς εξισορρόπησης και των επικουρικών υπηρεσιών ενώ επιβάλλει παράλληλα και την ανάπτυξη μηχανισμών εφεδρείας και ευελιξίας για την υποστήριξη αξιόπιστης και αδιάλειπτης τροφοδοσίας των καταναλωτών.

Η αδυναμία των δικτύων διανομής για απορρόφηση ενέργειας αποτελεί μία πολύ ανησυχητική εξέλιξη που απασχολεί έντονα τον Διαχειριστή⁹⁰, καθώς οι αιτήσεις για νέες ΑΠΕ που εκκρεμούν (1,000 MW για φωτοβολταϊκά, αριθμός που αναμένεται να μειωθεί χάρη στα clusters που έχει δημιουργήσει ο ΔΕΔΔΗΕ), αλλά και αιτήσεις για νέους σταθμούς αποθήκευσης έχουν κατά πολύ υπερκεράσει τις δυνατότητες των δικτύων μεταφοράς και διανομής να υποδεχθούν επιπλέον ισχύ. Αυτός ο – τεχνικής φύσεως – περιορισμός καθώς και η έντονα αυξητική τάση εγκατάστασης ΑΠΕ, υποχρεώνουν τους Διαχειριστές σε ανασχεδιασμό και επενδύσεις σε νέα συστήματα κυρίως διαχείρισης αέργου ισχύος και ελέγχου στην πηγή αυτής της παραγωγής, που επαυξάνονται με ανασχεδιασμό των ΑΠΕ στη διασυνδεδεμένη και μη νησιωτική χώρα (ΑΔΜΗΕ, Προκαταρκτικό Σχέδιο του Δεκαετούς Προγράμματος Ανάπτυξης του ΕΣΜΗΕ περιόδου 2024 - 2033, 2023).

⁹⁰ Δεκαετές Πρόγραμμα Ανάπτυξης ΕΣΜΗΕ 2024-2033, 06/02/2023, έκδοση 0.8, Δημόσια Διαβούλευση

Τα βασικά χαρακτηριστικά του συστήματος ηλεκτροπαραγωγής, μέχρι το έτος 2030 ανά κατηγορία πηγής ενέργειας σύμφωνα με το ΕΣΕΚ, απεικονίζεται παρακάτω:

Εικόνα 4 - Βασικά χαρακτηριστικά του συστήματος ηλεκτροπαραγωγής μέχρι το έτος 2030

Επομένως ο Διαχειριστής έχει στην πραγματικότητα την επιπλέον ευθύνη να εξισορροπήσει τη μεγάλη παραγωγή και εγκατάσταση ΑΠΕ, τη στροφή προς το υγροποιημένο και συμπιεσμένο φυσικό αέριο και τα ανανεώσιμα αέρια – όπως βιομεθάνιο και υδρογόνο – με την ολοένα και αυξανόμενη ζήτηση. Αυτό οδήγησε στην ανάπτυξη νέων τεχνολογιών στον τομέα της ενέργειας.

Το αποτύπωμα στην τεχνολογική εξέλιξη

Η τεχνολογική ανάπτυξη όμως ξεκινά με την έρευνα. Τα Ελληνικά ιδρύματα υπήρξαν πρωτοπόρα στην Ευρώπη στη στροφή που έκαναν σε τομείς όπως η ενεργειακή ανάλυση – είτε αυτό είναι μοντελοποίηση των διακυμάνσεων των τιμών ενέργειας, είτε είναι μαθηματική προτυποποίηση για την εκτίμηση κινδύνου στις αυξήσεις τιμών.

Η ραγδαία αύξηση των ΑΠΕ δημιούργησε μια αναγκαιότητα στην εισαγωγή αντίστοιχων τεχνολογιών, κυρίως σε ανεμογεννήτριες και στα φωτοβολταϊκά, και υποχρεώσεις στην έρευνα για καλύτερη και πιο αποδοτική αξιοποίησή τους. Αυτό έγινε τόσο σε όρους τεχνολογίας διασυνδέσεων, όσο και σε όρους γεωγραφικής κατανομής, με στόχο την αποφυγή ‘συμφόρησης δικτύων’ και διευκόλυνσης της παροχής στον καταναλωτή. Τις πρόσφατες δεκαετίες τόσο η ανταγωνιστική προσφορά ενέργειας, όσο

και η δημιουργία της χονδρεμπορικής αγοράς, απαίτησαν επίσης ανάπτυξη λογισμικού, μέσα από το οποίο, με ασφάλεια και διαφάνεια, θα καθοριζόταν η ωριαία τιμή χονδρεμπορικής αγοράς – που αποτελεί τη βάση της λειτουργίας της (ΛΑΓΗΕ, 2016).

Αυτό αναπτύχθηκε και από Ελληνικά ΑΕΙ (Chatzigiannis, Dourbois, Biskas, & Bakirtzis, 2016) όπως επίσης και ειδικά λογισμικά συστήματα τα οποία, με βάση τους Ευρωπαϊκούς ειδικούς στόχους, ανέλυναν την παραγωγική βάση της χώρας και την προέβλεπαν σε μελλοντικό χρόνο. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η E3-Modelling, η οποία κληρονομεί το προσωπικό, τη γνώση και την καινοτομία μοντελοποίησης λογισμικού του εργαστηρίου E3MLab του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου (ΕΜΠ). (E3-Modelling, 2023) – καθώς και πολλά άλλα. Ο τομέας τα αλγοριθμικής προτυποποίησης είναι συνεχώς εξελισσόμενος.

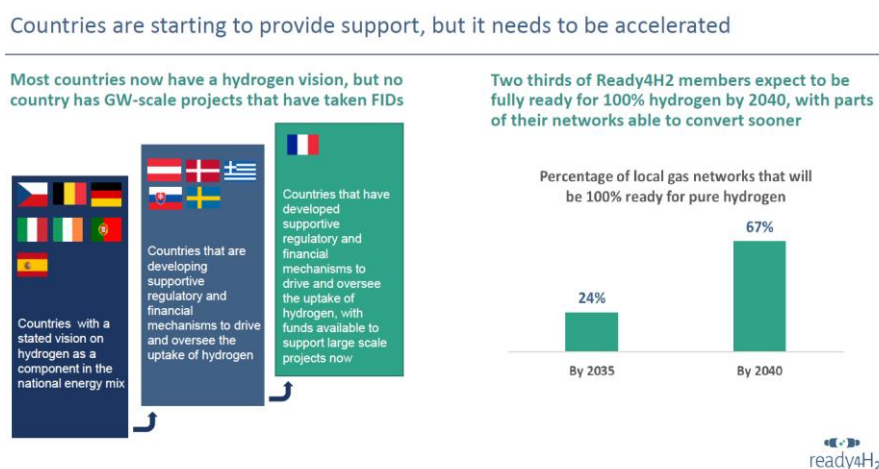
Υποχρέωσε επίσης σε ειδικές μελέτες διαχείρισης δικτύου και εφαρμογή τεχνολογιών που σχετίζονται με την ψηφιοποίηση του δικτύου, την αύξηση της δυναμικότητας, την διαχείριση της τοπικής συμφόρησης, την ανάπτυξη του δικτύου και των διασυνδέσεων – κυρίως για τη μεταφορά στοχαστικής ενέργειας (ΑΔΜΗΕ, Δεκαετές Πρόγραμμα Ανάπτυξης Συστήματος Μεταφοράς 2023-2032, 2021, σσ.62-78).

Η στοχαστικότητα αυτών των μέσων ηλεκτροπαραγωγής είχε σαν επίπτωση την αύξηση τεχνολογιών και μπαταριών για την αποθήκευση της ενέργειας, όπως επίσης και την έρευνα και βελτίωση σε άλλες μεθόδους αποθήκευσης, όπως η αντλησιοταμίευση, στην οποία η Ελλάδα μπορεί να αναδειχθεί λόγω των υδάτινων πόρων της. Οι μελέτες για την αντλησιοταμιευτική αποθηκευτική αναγκαιότητα ξεκίνησαν στο ΕΜΠ ήδη από το 2008 ενόψει της προβλεπόμενης αύξησης των ΑΠΕ στο ενεργειακό ισοζύγιο, και διενεργούνταν κυρίως από το εργαστήριο που ασχολούνταν με τους υδροηλεκτρικούς σταθμούς παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας (ΥΗΣ) το Εργαστήριο Υδροδυναμικών Μηχανών της Σχολής Μηχανολόγων τότε. Μία από τις πρώτες ευρωπαϊκές του ΕΜΠ στα πλαίσια του ευρωπαϊκού Store Project⁹¹, την είχε απασχολήσει το θέμα των μελλοντικών απορρίψεων ΑΠΕ και πώς θα μπορούσε να διασωθεί με αντλησιοταμίευση και κατέληξε ότι βέλτιστη ισχύς είναι μεταξύ 1-2 GW, με ωφέλιμη αποθηκευτική ικανότητα 15-30 GWh που αντιστοιχούσε σε 12-16 ώρες συνεχούς λειτουργίας άντλησης απορριπτόμενης ενέργειας (Αναγνωστόπουλος & Παπαντώνης, 2013).

⁹¹ Αναγνωστόπουλος Ι, Παπαντώνης Δ., Εργαστήριο Υδροδυναμικών Μηχανών, Σχολή Μηχανολόγων Μηχανικών, ΕΜΠ, «Εκτίμηση μελλοντικών αναγκών αποθήκευσης ενέργειας στο ηλεκτρικό σύστημα της Ελλάδας», Μάρτιος 2013. Βλέπε: <https://www.store-project.eu/>

Από όταν τέθηκαν από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή σε δημόσια διαβούλευση στην Ευρώπη για πρώτη φορά οι προτάσεις του πακέτου “Fit for 55”, σε όλους τους τομείς ενέργειας και προστασίας του περιβάλλοντος η Ελλάδα κλήθηκε να λάβει θέση, όπως παρουσιάστηκε και παραπάνω.

Επιπλέον, γίνονται μελέτες πάνω στη δυνατότητα διακίνησης υδρογόνου, βιομεθανίου και μείγματος αυτών στο ήδη υπάρχον δίκτυο αερίου καθώς και προβλέψεις για το σχεδιασμό νέων δικτύων. Η Ελλάδα είναι μέλος μεταξύ άλλων στο Ready4H2 – ένα δίκτυο χωρών που συγκεντρώνουν τους πόρους και τις ιδέες τους για την προώθηση δικτύων υδρογόνου (Ready4H2, 2021).

Εικόνα 5 - Κατάλογος χωρών που υποστηρίζουν το υδρογόνο (Ready4H2, 2021, σ.7)

Παρότι απανθρακοποίηση είχε άμεση συνέπεια τη μείωση των λιγνιτικών μονάδων παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας, νέες μονάδες αερίου ξεκίνησαν να λειτουργούν, λαμβάνοντας υπόψη ότι θα χρειαστεί να εγκαταστήσουν σύγχρονα επιπρόσθετα μέτρα φυλάκισης των ρύπων διοξειδίου του άνθρακα (Carbon Capture and Utilization – CCU) (Βογιατζής, 2021).

Σημαντική ανάπτυξη είδαν οι τομείς του υγροποιημένου φυσικού αερίου και συμπιεσμένου φυσικού αερίου. Ο σταθμός πλήρωσης στη Ρεβυθούσα (ΔΕΣΦΑ, Εγκατάσταση Υγροποιημένου Φυσικού Αερίου (ΥΦΑ) - Ρεβυθούσα, 2023) εξυπηρέτησε τις ενεργειακές ανάγκες της περιοχής και, μαζί με το νεότερο πλωτό σταθμό στην Αλεξανδρούπολη (ertnews.gr, 2022) αποτέλεσαν πολύ μεγάλο οικονομικό πλεονέκτημα για τη χώρα την περίοδο κρίσης τιμών αερίου, όπου λήφθηκαν οι Κανονισμοί της Κοινότητας για την απεξάρτηση από το ρωσικό αέριο. Τεχνολογικά, ένας εύκολος τρόπος μεταφοράς αερίου από χώρες-παραγωγούς είναι η υγροποίηση του και η μεταφορά του μέσω πλοίων και η συμπίεση του για τη μεταφορά μέσω βυτιοφόρων στο οδικό δίκτυο.

Στο πλαίσιο δε της ανάπτυξης των υποδομών, ήδη οι εταιρείες που εμπορεύονται αέριο βρίσκονται σε διαβουλεύσεις με τη ρυθμιστική αρχή ενέργειας για την κατασκευή σταθμών πλήρωσης συμπιεσμένου φυσικού αερίου καθώς και αντίστοιχα δικαιώματα πρόσβασης τρίτων σε αυτούς, σε ολόκληρη τη χώρα⁹².

Πλέον όμως, το Ευρωπαϊκό πλαίσιο στο οποίο ξεκάθαρα συμμετέχει και η Ελλάδα δεν αντιμετωπίζει τις μορφές ενέργειας χωριστά. Αντιθέτως τείνει να έχει μια πιο ολιστική προσέγγιση στην οικολογική προστασία του περιβάλλοντος, με την προώθηση προγραμμάτων τα οποία συνδυάζουν την πράσινη ενέργεια και αποτελεσματικότητα με τη συνολική συμβολή στη μείωση των ρύπων από έναν ή περισσότερους τομείς της αγοράς (βιομηχανία, ναυσιπλοΐα, κτλ.) συνδυαστικά. Ταυτόχρονα, η περιβαλλοντική προστασία, με έμφαση στην κλιματική αλλαγή οδήγησε σε ευρύτερες ανακατατάξεις και κοινωνικές πρακτικές στη διαχείριση των υδάτινων πόρων και στη διαχείριση της γης για την εγκατάσταση των ΑΠΕ.

Η εθνική πρωτοβουλία GR-eco Islands της Ελληνικής Κυβέρνησης στοχεύει να μετατρέψει τα ελληνικά νησιά σε μοντέλα πράσινης οικονομίας, ενεργειακής αυτονομίας, ψηφιακής καινοτομίας και οικολογικής κινητικότητας. Περιλαμβάνει δράσεις όπως η αυξημένη χρήση Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας, η δημιουργία ψηφιακών υποδομών, η προώθηση της ενεργειακής απόδοσης, η αειφόρος διαχείριση απορριμμάτων και υδάτων, η ηλεκτροκίνηση και η ηλεκτροδότηση των μεταφορών και ο πράσινος μετασχηματισμός της γεωργίας και του τουρισμού. Προβλέπει επίσης την ανάπτυξη μερικών άλλων υποδομών, μέσω στοχευμένων παρεμβάσεων και προσαρμοσμένων προγραμμάτων του Υπουργείου Περιβάλλοντος και Ενέργειας και των συναρμόδιων Υπουργείων υπό την «ομπρέλα» του Εθνικού Σχεδίου Ενέργειας και Κλίματος (European Commission, 2022).

Τέτοια προγράμματα έχουν σχεδιαστεί φιλόδοξα στην Ελλάδα υπό την αιγίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της ευρωπαϊκής επενδυτικής τράπεζας και παρότι πρόσφατες γεωπολιτικές επιπλοκές, όπως αναφέρονται παραπάνω, έχουν προκαλέσει την καθυστέρηση η ακύρωσή τους, η χώρα έχει δείξει πώς μπορεί να σταθεί επάξια στην έρευνα για τις νέες τεχνολογίες και την ανάπτυξη υποδομών για τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των πολιτών και την αποφυγή της ενεργειακής φτώχειας.

⁹² ΡΑΕ 643/2018. Πλαίσιο Ανάπτυξης Απομακρυσμένων Δικτύων Διανομής με χρήση Συμπιεσμένου/Υδροποιημένου Φυσικού Αερίου, 2/7/2018

Το αποτύπωμα στην εργασία

Από το διαχωρισμό των καθέτως ολοκληρωμένων επιχειρήσεων στον τομέα της ενέργειας, μέχρι την έρευνα για δίκτυα υδρογόνου των επόμενων δεκαετιών, ο τομέας εργασίας έχει επωφεληθεί από πληθώρα νέων ειδικοτήτων, δεξιοτήτων και τεχνογνωσίας.

Η Ευρώπη έχει χρηματοδοτήσει από το 1963, συνολικά 389 έργα για την υλοποίηση επενδυτικών σχεδίων στην Ελλάδα – με συνολικό ύψος 46.8 δις ευρώ. Τα τελευταία πέντε χρόνια οι επενδύσεις επικεντρώνονται στους τομείς της πράσινης ενέργειας στις ανακαινίσεις των κτιρίων, της αναβάθμισης της ενεργειακής αποτελεσματικότητας της βιομηχανικής παραγωγής και φυσικά σε νέες τεχνολογίες που υποστηρίζουν την προστασία του περιβάλλοντος⁹³. Από την αντιμετώπιση της υπεραλίευσης, έως την καινοτόμα αντικατάσταση του στόλου των ενοικιαζόμενων αυτοκινήτων σε ηλεκτρικά στον τομέα του τουρισμού – παράλληλα με την κατασκευή υποδομών για την υποστήριξη του έργου, οι θέσεις εργασίας έχουν αυξηθεί αριθμητικά τόσο, όσο και έχουν αποκτήσει μια ταυτότητα.

Η Ελληνική κοινωνία αρχίζει να συνειδητοποιεί πώς η εξειδίκευση που αποκτά σα γνώση, νοοτροπία και τεχνογνωσία στα χρόνια εκπαίδευσής της, έχει άμεσο αντίκρισμα πλέον στις περισσότερες χώρες της Ευρώπης ιδίως εκείνες που είναι παράκτιες όπως η Ελλάδα. Αυτό είχε οδηγήσει πολλούς νέους τα τελευταία 15 χρόνια να έχουν αποφασίσει να ακολουθήσουν μια εργασιακή πορεία αλλού στην Ευρώπη. Το γεγονός αυτό έχει αποτελέσει πρόβλημα για τη χώρα. (Marinakou, Giousmpasoglou, & Paliktzoglou, 2016) Όμως αυτή η διευκόλυνση, πέραν από συνέπεια του τομέα της οικονομίας, είναι και άμεσο αποτέλεσμα της Ευρωπαϊκής ταυτότητας και της προσδοκίας της Ευρώπης κάθε κράτος-μέλος να έχει ομοιομορφία στους στόχους του.

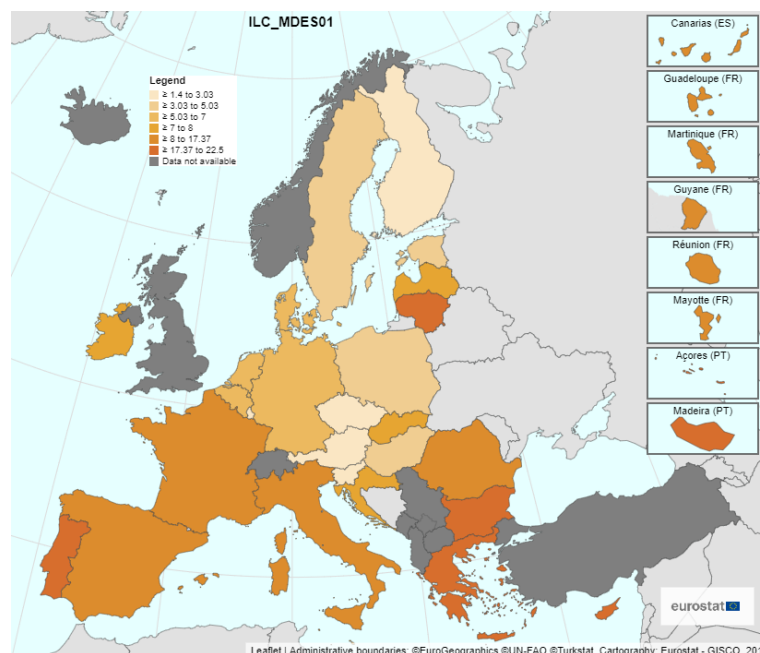
Ένα ακόμα σημαντικό χαρακτηριστικό τα αποτυπώματος της εξέλιξης της ευρωπαϊκής πολιτικής για την ενέργεια και το κλίμα στον εργασιακό τομέα είναι η διεύρυνση των ειδικοτήτων σε τόσο μεγάλο βαθμό, που υπάρχει η δυνατότητα

⁹³ Μια αναλυτική παρουσίαση βρίσκεται στο αρχείο της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων, στο: <https://www.eib.org/en/projects/loans/index.htm?q=&sortColumn=loanParts.loanPartStatus.statusDate&sortDir=desc&pageNumber=0&itemPerPage=100&pageable=true&language=EN&defaultLanguage=EN&loanPartYearFrom=1959&loanPartYearTo=2023&orCountries.region=true&countries=GR&orCountries=true&orSectors=true>

ενασχόλησης σε αυτούς τους τομείς από οποιαδήποτε ειδικότητα προέρχεται⁹⁴, με οποιοδήποτε οικονομικό κοινωνικό ή φυλετικό υπόβαθρο⁹⁵. Αυτό έχει βοηθήσει πολύ στην καταπολέμηση των διακρίσεων ανάμεσα στους πολίτες των κρατών της Ευρώπης και στη δημιουργία διεθνών οργανώσεων και κοινοτήτων που είτε κατά τομέα, όπως π.χ η αλιεία, είτε ανά ειδικότητα, όπως π.χ. επιστημονική κατάρτιση, δύναται να αντιμετωπίσουν από κοινού προβλήματα που απαντώνται στις διαφορετικές χώρες τους⁹⁶.

Το αποτύπωμα στον τελικό καταναλωτή

Δυστυχώς, από την τομέα της ενέργειας και των μέτρων που λαμβάνονται για την προστασία του περιβάλλοντος, ένα καίριο ζήτημα το οποίο έχει προκύψει – παρά την ανάπτυξη που παρατίθεται στα παραπάνω κεφάλαια, και αντιμετωπίζεται έως και σήμερα είναι αυτό της ενεργειακής φτώχειας. Ενεργειακή φτώχεια σαν όρος δεν κυριολεκτεί. Δε σημαίνει ότι δεν υπάρχει πρόσβαση στην ενέργεια. Η ενεργειακή φτώχεια αφορά την έλλειψη επιλογών για μια οικονομικότερη λύση στο πλαίσιο των καθαρών πηγών ενέργειας και του επιπέδου της μείωσης των ρύπων που έχει τεθεί διευρωπαϊκά. Είναι άμεσα συνδεδεμένη με το βιοτικό επίπεδο του τελικού καταναλωτή.

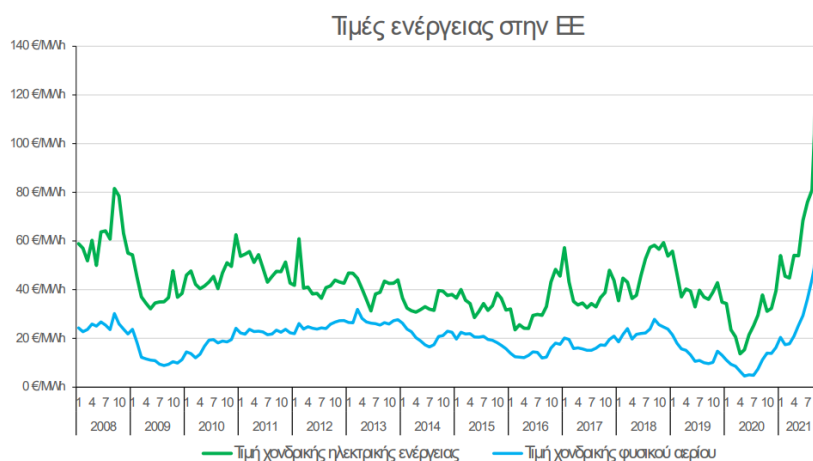
Εικόνα 6 - Ποσοστό των τελικών καταναλωτών ανά χώρα της ΕΕ, που κάτω από το όριο της ενεργειακής φτώχειας, όπως ορίζεται από την Επιτροπή (Πηγή: EUROSTAT)

⁹⁴ Κανονισμός του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του συμβουλίου που αφορά την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων στο εσωτερικό της Ένωσης, 5/4/2011

⁹⁵ Οδηγία το συμβούλιο για τη διαμόρφωση γενικού πλαισίου για την ίση μεταχείριση στην απασχόληση και την εργασία, 27/11/2000

⁹⁶ Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου περί μέτρων που διευκολύνουν την άσκηση των δικαιωμάτων των εργαζομένων στο πλαίσιο της ελεύθερης κυκλοφορίας εργαζομένων, 16/4/2014

Ο τελικός καταναλωτής με βάση την πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης θα πρέπει να έχει πρόσβαση σε μια ανταγωνιστική αγορά ενέργειας, σε προσιτές τιμές. Αποτελεί καθιερωμένο ιστορικά δικαίωμά του, καθώς η ενέργεια έχει μεν μετεξελιχθεί σε commodity, αλλά αυτό έγινε δε με την έννοια της μείωσης του κόστους και αύξησης της προσβασιμότητας. Διάφορες μελέτες έχουν γίνει από την ΕΕ για την ενεργειακή φτώχεια, κυρίως οικονομικής φύσεως, σε συνάρτηση με τις τιμές του ηλεκτρισμού και του αερίου.

Εικόνα 7 - Μέσες ενεργειακές τιμές 2008-2021⁹⁷

Όταν με το Ν. 4001/2011 έγινε ο διαχωρισμός και η απελευθέρωση της αγοράς, οι Έλληνες απέκτησαν δυνατότητα σύνδεσης με διαφορετικούς παρόχους ηλεκτρισμού και αερίου και επομένως δόθηκε η δυνατότητα επιλογών. Η μελέτη των δικτύων του ηλεκτρισμού και του αερίου και η διείσδυση που έχουν στη χώρα είναι μια συνεχώς εξελισσόμενη διαδικασία μέχρι και σήμερα. Η επικαιροποιημένη πρόοδος των διασυνδέσεων της χώρας στους τομείς του φυσικού αερίου και του ηλεκτρισμού, παρατίθενται σε ξεχωριστούς χάρτες, στην επόμενη σελίδα.

⁹⁷ Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών - αντιμετώπιση της αύξησης των τιμών ενέργειας μια εργαλειοθήκη για δράση και στήριξη, 13/10/2021

Το αποτύπωμα στον τελικό καταναλωτή σχετίζεται και με τις νέες τεχνολογίες και επιδοτήσεις που μπορεί να λάβει για αυτές από το κράτος και κατ' επέκταση την Κοινότητα για την αναβάθμιση της ενεργειακής κλάσης των οικιακών συσκευών του. Ο τομέας της ενεργειακής απόδοσης και της ενεργειακής απόδοσης των κτιρίων έχει υπάρξει μείζον θέμα στην αλλαγή και αναβάθμιση των υποδομών, τόσο στην Ελλάδα, όσο και τις υπόλοιπες χώρες της ΕΕ. Το αποτύπωμά του πρόσφατα γίνεται όλο και περισσότερο εμφανές και στους κατοίκους της χώρας μας. Η μόνωση των κτιρίων, είτε αυτή αφορά κατοικίες, είτε αφορά οικοδομικές εγκαταστάσεις εργατικής φύσεως – γραφεία, είναι ένας δεύτερος τομέας ο οποίος παροτρύνεται από την Ευρωπαϊκή Ένωση να συμμορφωθεί με τους κανονισμούς του Ευρωπαϊκού πλαισίου για το περιβάλλον και την εξοικονόμηση ενέργειας. Το Πρόγραμμα «Εξοικονόμηση κατ' οίκον II» του Υπουργείου Ενέργειας και Περιβάλλοντος αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα⁹⁸.

Το αποτύπωμα και η αντίληψη για την κλιματική αλλαγή εμφανίζεται και στις στατιστικές της ΕΕ για την Ελλάδα, όπου μεγάλο ποσοστό των Ελλήνων θεωρεί ότι η κλιματική αλλαγή αποτελεί μείζον ζήτημα για την ανθρωπότητα. Συγκεκριμένα, «το 83% των Ελλήνων θεωρούν ότι η κλιματική αλλαγή και οι συνέπειές της συνιστούν τη μεγαλύτερη πρόκληση για την ανθρωπότητα κατά τον 21ο αιώνα. Η συντριπτική πλειονότητα των Ελλήνων (88%) επίσης θεωρούν ότι η κλιματική αλλαγή έχει επιπτώσεις στην καθημερινή τους ζωή (5 μονάδες πάνω από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο 77%)» (EIB, 2021)

Στην πραγματικότητα, για το μέσο καταναλωτή – χωρίς να λαμβάνουμε υπόψη οικονομικές και πολιτικές κρίσεις –, το αποτύπωμα του ευρωπαϊκού πλαισίου για την ενέργεια και το περιβάλλον δεν εμφανίστηκε στη μορφή μιας βίαιης αλλαγής. Αντιθέτως αποτελείται από ένα μεγάλο άθροισμα μικρών βημάτων, τα οποία όμως – σαν παζλ– δημιουργούν μια πολύ μεγαλύτερη εικόνα.

⁹⁸ Για τις λεπτομέρειες του σχεδίου, βλέπε: <https://exoikonomisi.ypen.gr/to-programma>

Συμπεράσματα

Η διαδικασία οικοδόμησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης ξεκίνησε το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο με κύριο μέλημα την αποφυγή μιας επόμενης τρομερής σύρραξης. Έτσι, έξι κράτη της τότε βορειοδυτικής Ευρώπης συνενώθηκαν σε μία Κοινότητα για την εμπορία κρίσιμων για την εποχή υλικών αγαθών. Αποτέλεσμα της Ευρωπαϊκής Κοινότητας άνθρακα και χάλυβα ήταν η δημιουργία μιας ισχυρής διπλωματικής οικονομικής και εμπορικής ένωσης. Η θερμοηλεκτρικοί σταθμοί παραγωγής ενέργειας αποτελούσαν τότε το 80% της ηλεκτροπαραγωγής και άρα, η ελεύθερη διακίνηση άνθρακα μεταξύ των χωρών, αποτελούσε τεράστιο ενεργειακό πλεονέκτημα, ενώ οι βιομηχανίες χάλυβα βασιζόνταν στον άνθρακα.. Ήταν το πρώτο βήμα για τη δημιουργία μιας **κοινής αγοράς**.

Μέσα στην ίδια δεκαετία, τα έξι ιδρυτικά κράτη-μέλη συνειδητοποίησαν την ανάγκη να δημιουργήσουν μια οικονομική κοινότητα επιπλέον της εμπορικής που ήδη είχαν, προκειμένου να μπορούν να διαχειριστούν από κοινού την μεγάλη οικονομική άνοδο που βίωναν. Αποτέλεσμα ήταν η δημιουργία της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας. Ταυτόχρονα, όμως, λόγω των πολιτικών συνθηκών ανάμεσα στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής και την Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών, πάντα στο φόντο της αποτρόπαιας χρήσης της πυρηνικής ενέργειας ως μέσο καταστροφής λίγα χρόνια πριν, οι ευρωπαϊκές χώρες θέλησαν να μείνουν ενημερωμένες για την τεχνολογία και την τεχνογνωσία της πυρηνικής ενέργειας. Αποφάσισαν λοιπόν να επενδύσουν στη χρήση της παραγωγής ενέργειας μέσω θερμοπυρηνικής σχάσης, προκειμένου να μειωθεί η ενεργειακή εξάρτησή τους από άλλες χώρες. Για τη διαχείριση αυτό του σκοπού δημιουργήθηκε η Euratom.

Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας υπήρξε εξαιρετικής σημασίας για την ανάπτυξη της Ευρώπης. Ταυτόχρονα όμως εμφανίστηκε και το ξεχωριστό θέμα κοινωνικής διαμάχης. Αυτό εντοπίζεται ανάμεσα σε δύο κοινωνικές ομάδες ανθρώπων. Από τη μία στους ανθρώπους που αναγνώριζαν πως επιστημονικά η θερμοπυρηνική σχάση, είναι αποτελεσματική μέθοδος για τη ενεργειακή απεξάρτησης της Ευρώπης αρχικά – και μετέπειτα χρονικά, ότι ταυτόχρονα δεν έχει απόβλητα αερίων του θερμοκηπίου και είναι εξαιρετικά αποτελεσματική ενεργειακά και συνεπώς τα οφέλη της χρήσης της για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής είναι μεγάλα και από την άλλη σε εκείνους που, είτε από φόβο ή έλλειψη γνώσεων, έκριναν πως προωθούσε τη δημιουργία πυρηνικών όπλων αρχικά και μετέπειτα χρονικά ότι η ασφαλής διαχείριση πυρηνικών

αποβλήτων αποτελεί μεγαλύτερο κίνδυνο για το περιβάλλον από ότι η χρήση συμβατικών καυσίμων (άνθρακας, πετρέλαιο, φυσικό αέριο). Ακριβώς επειδή η προαναφερθείσα διαμάχη είχε αποκτήσει πολύ μεγάλη έκταση τα τελευταία 20 χρόνια, στην παρούσα εργασία δεν έγινε παρά η απαραίτητη βιβλιογραφική αναφορά πάνω στο ρυθμιστικό πλαίσιο της πυρηνικής ενέργειας σήμερα. Σε αυτό το σημείο όμως είναι σκόπιμο να αναφερθούν δύο πράγματα για την πληρότητα.

Πρώτον, στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής πολιτικής για την ενέργεια η Euratom αποτέλεσε αρχικά αγκάθι στο πλευρό της Κοινότητας, καθώς κατά τη διαμόρφωση των ευρωπαϊκών συνθηκών – μετά τη συνθήκη του Μάαστριχτ για την Ευρωπαϊκή Ένωση – αποτελούσε κυρίως μια κακή οπτική εικόνα στο ευρύ κοινό. Ήταν παράλληλα το μόνο νομικό σώμα το οποίο παρείχε 100% της νομοθεσίας και των ρυθμιστικών θεμάτων του συνόλου της ενεργειακής αλυσίδας της πυρηνικής ενέργειας στην Ευρώπη κι ως εκ τούτου αναπόσπαστο από το σύνολο των Κοινοτήτων. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον φέρει λοιπόν η διάκριση που έχει από τις υπόλοιπες συνθήκες. Ενώ τη σύγχρονη εποχή η Ευρώπη διέπεται από τη συνθήκη Ίδρυσης Ευρωπαϊκής Ένωσης και τη Συνθήκη για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης και, ενώ και στις δύο αυτές συνθήκες, αναφέρεται, αναγνωρίζεται και υποστηρίζεται η Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας, η ίδια η ΕΚΑΕ-Euratom παραμένει μια ξεχωριστή νομικά οντότητα, μέχρι και σήμερα. Οι λόγοι για αυτό είναι κοινωνικοί και πολιτικοί και για αυτό το λόγο δεν έγινε καμία ανάλυσή τους, αλλά ούτε αναλυτική αναφορά στο πλαίσιο της ενεργειακής πολιτικής για το περιβάλλον.

Δεύτερον, δεδομένης της κρίσης που πέρασε η Ευρώπη τα τελευταία τρία με τέσσερα χρόνια στην αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής και την προστασία του περιβάλλοντος απέναντι σε γεωπολιτικές και οικονομικές δυσχέρειες, υποχρέωσαν τεχνικά την Ευρωπαϊκή Ένωση προκειμένου να πετύχει τους φιλόδοξους στόχους που έθεσε της να αναγνωρίσει επίσημα στην Ευρωπαϊκή Ταξινόμια την πυρηνική ενέργεια ως οικολογικά ασφαλή – «πράσινη ενέργεια». Αυτό το γεγονός προκάλεσε έντονες αντιδράσεις, σε βαθμό που το 2021 σχεδόν να ανανεώθηκαν αψιμαχίες Γαλλίας και Γερμανίας όπως αναφέρονται στο Πρώτο Μέρος, την εποχή ίδρυσης της Euratom.

Τις δεκαετίες του '60 και του '70 η Ευρώπη άρχισε να χρησιμοποιεί περισσότερο πετρέλαιο στην οικονομία της, ενώ ταυτόχρονα σημειώθηκε τεράστια ανάπτυξη των ηλεκτρικών διασυνδέσεων μεταξύ των χωρών. Ακόμη και τότε όμως οι αγορές ενέργειας διακρατικά, γίνονταν μόνο σε επίπεδο βιομηχανίας και κατόπιν ιδιωτικών συμφωνητικών – ή εταιρικών συμβολαίων ή μεμονωμένων διακρατικών συμφωνιών. Δεν ήταν παρά μόνο

με την κρίση του πετρελαίου από τα τέλη της δεκαετίας του '60 έως και τα τέλη της δεκαετίας του '70, που η Ευρώπη αναγνώρισε την αξία ενός πολύ σημαντικού όρου που διέπει την πολιτική της μέχρι και σήμερα: **ασφάλεια του εφοδιασμού**.

Στις δεκαετίες του '80 και του '90 έλαβε χώρα η προσπάθεια κεφαλαιοποίησης της εμπειρίας των ευρωπαϊκών χωρών, ώστε να ενδυναμώσουν τις μεταξύ τους διπλωματικές σχέσεις, να αυξηθούν αριθμητικά προκειμένου να μπορούν να επωφεληθούν και άλλα κράτη μέλη από τη διπλωματική πολιτική και οικονομική συμμαχία που υπήρχε, ενώ ταυτόχρονα προσέφεραν και τους δικούς τους πόρους αντίστοιχα στην Ένωση. Δεν ήταν παρά μόνο στα τέλη του 20^{ου} αιώνα και τις αρχές του 21^{ου}, όπου ωρίμασε η ιδέα της δημιουργίας μιας πραγματικής συμμαχίας, η οποία να μοιάζει με τα «Ηνωμένα Έθνη της Ευρώπης», όπως το οραματίστηκε ο Τσώρτσιλ το 1949.

Με βάση τη συνθήκη του Μάαστριχτ για την Ευρωπαϊκή Ένωση και την προοπτική της προσχώρησης περισσότερων κρατών της ανατολικής ευρωπαϊκής ηπείρου στην ΕΕ, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή μπόρεσε επιτέλους να προωθήσει τους στόχους της για τη δημιουργία μιας κοινής εθνικής ταυτότητας –της ευρωπαϊκής ταυτότητας, μιας νομισματικής ένωσης –με τη δημιουργία του ευρώ και μιας **κοινής εσωτερικής αγοράς ενέργειας** για την ενεργειακή αυτονομία της Ευρώπης και την καταπολέμηση των επιπτώσεων στο κλίμα.

Ακολούθησαν η Συνθήκη του Άμστερνταμ, η Συνθήκη της Νίκαιας και η Συνθήκη της Λισαβόνας. Όλες, μία προς μία, προσέδωσαν στην ισχύ των πλέον 27 κρατών μελών της Ευρώπης, στα οποία η Ελλάδα εντάσσεται στο 'σκληρό πυρήνα' – όντας η δέκατη χώρα που προσχώρησε στην Ευρωπαϊκή κοινότητα και μία από τις πρώτες χώρες που υιοθέτησε το ευρώ.

Το σύγχρονο, επικαιροποιημένο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης για το κλίμα και το περιβάλλον, παρότι πολύ καλά οργανωμένο, είναι και παραδόξως αχανές. Όπως αναφέρεται και στην τελευταία παράγραφο δεύτερου μέρους, οι αλλαγές στην Ευρωπαϊκή νομοθεσία και κατά επέκταση τη νοοτροπία της Κοινότητας επηρέασαν σταδιακά την Ελλάδα. Καμία συνέπεια αυτών δεν ήταν εύκολη. Η βιβλιογραφική παρουσίαση που γίνεται παραπάνω αφορά το τελικό αποτέλεσμα στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία. Οι τομείς που επιλέχθηκαν είχαν σκοπό να αποφύγουν πολιτικές και οικονομικές αναφορές όπου αυτό ήταν εφικτό, ενώ ταυτόχρονα να γίνει μια ικανοποιητική παρουσίαση της θέσης των Ελλήνων σε διάφορους τομείς ως πολίτες της Ευρώπης.

Το συμπέρασμα, σε ότι αφορά την κοινωνική προσαρμογή και το αποτύπωμά τους, στους τομείς που εξετάστηκαν είναι το ότι αυτοί επέδειξαν εντελώς διαφορετικούς βαθμούς προσαρμογής. Οι επιστημονικοί και τεχνολογικοί τομείς επιδεικνύουν σημαντική δυναμική και αναπτύσσονται και συμμετέχουν ενεργά στην Ευρωπαϊκή γενική δυναμική, τόσο σε επίπεδο νομοθετικής προσαρμογής, όσο και τεχνολογικής. Οι δυνατότητες ανάπτυξης δεξιοτήτων και ειδικοτήτων κινούν την Ελληνική οικονομία πέρα από τους συνήθεις τομείς προσφοράς υπηρεσιών και τουρισμού και εξομαλύνουν το πιθανό μέγεθος της ενεργειακής ένδειας που πιθανώς προκύπτει λόγω διακυμάνσεων των τιμών.

Ο επιδιωκόμενος συνολικός εξηλεκτρισμός της οικονομίας και η ενσωμάτωση στην κοινωνική συνείδηση των κινδύνων της κλιματικής αλλαγής, νομίζω ότι θα βρει την επόμενη γενιά, με την ευρεία χρήση ηλεκτρικών αυτοκινήτων, πιθανά την κανονικοποίηση των μπαταριών ως μέσων αποθήκευσης και εξισορρόπησης φορτίου, μείγμα βιομεθανίου – το οποίο θα παράγεται εγχώρια – στην κουζίνα του, clusters δικτύων υδρογόνου σε περιοχές όπου υπάρχει βιομηχανική ζώνη και, κατά μεγάλη προσωπική μου ελπίδα, επίλυση του παγκόσμιου ενεργειακού προβλήματος με τη χρήση πυρηνικής σύντηξης.

Παράρτημα – Η Δημιουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Εισαγωγή

Η ρίζες της Ευρωπαϊκής Ένωσης εντοπίζονται στην επιθυμία των χωρών της κεντρικής Ευρώπης να αποφύγουν παρόμοια διχόνοια με εκείνη που προκάλεσε τους Παγκόσμιους Πολέμους. Με κέντρο την αψιμαχία Γαλλίας – Δ. Γερμανίας, στόχος ήταν να μη χρησιμοποιηθούν το κάρβουνο, ως πηγή ενέργειας και ο χάλυβας, ως κύριο δομικό υλικό σαν όπλα του ενός, ενάντια στον άλλο. Η πρώτη Ευρωπαϊκή Κοινότητα του ΕΚΑΧ έδωσε τη λύση σε αυτό.⁹⁹

Ταυτόχρονα όμως, αναδύθηκε από την Κοινότητα και ένα δεύτερο πλεονέκτημα, το οποίο δεν άργησε να γίνει αντιληπτό: η ελεύθερη διακίνηση αγαθών, προϊόντων, αλλά και εργατικού δυναμικού ανάμεσα σε γειτονικές χώρες είναι εξαιρετικά επικερδής. Ως ήταν αναμενόμενο, η προσοχή των πλέον διασυνδεδεμένων αρχικών Έξι Μελών της Κοινότητας στράφηκε στις δύο επόμενα μείζονα ζητήματα. Ονομαστικά, την πυρηνική ενέργεια και την οικονομική διαχείριση του νεόδμητου οργανισμού. Συνέπεια ήταν η δημιουργία της ΕΟΚ και της Euratom, την ίδια ημέρα.

Από το σημείο αυτό και έπειτα, τα έξι ιδρυτικά μέλη βίωσαν μια πρωτόγνωρη πολιτική και οικονομική άνθιση. Εκεί ξεκίνησαν όμως να εμφανίζονται και τα προβλήματα των επιμέρους εθνών και κοινωνιών που απάρτιζαν τις Κοινότητες. Η κεντροποιημένη υπερεθνική εξουσία παραμελούσε τις απομονωμένες περιφέρειες. Η διακίνηση πιο πολύτιμων αγαθών για υποδομή και ενέργεια επισκίαζε τομείς όπως η γεωργία. Ο φόβος για τη χρήση πυρηνικών όπλων, ερχόταν αντιμέτωπος με το συμφέρον της χρήσης πυρηνικής ενέργειας. Η μετακίνηση εργατικού δυναμικού δεν ήταν ισότιμη με τη μετανάστευση και η πολιτική ασύλου διέφερε από χώρα σε χώρα. Διαφορετικές ταρίφες και δασμοί στις εισαγωγές-εξαγωγές και έλλειψη επίσημης ισοτιμίας ήταν μόνο λίγα από τα χρηματοοικονομικά προβλήματα. Η κοινωνική αντίδραση ήταν πολυποίκιλη και συνεχής.

Παρότι στην παρούσα μελέτη δε θα γίνει ανάλυση των επιμέρους πολιτικών γεγονότων που οδήγησαν στην τελική μορφή της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η αντίδραση απέναντι στις Συνθήκες που συνάφθηκαν τα τελευταία 70 χρόνια καθόρισε ιστορικά τόσο

⁹⁹ Βλέπε Μέρος Πρώτο: Συνθήκη για την Ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα.

τις επιμέρους ημερομηνίες που παρατίθενται παρακάτω, όσο και το συνολικό χρονοδιάγραμμα της πορείας των χωρών της Ευρώπης:

Από τη μεταπολεμική ενοποίηση, έως και τη Συνθήκη για τη Δημιουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Το Συμβούλιο της Ευρώπης

Το Συμβούλιο της Ευρώπης, που ιδρύθηκε το 1949, είναι ένας από τους παλαιότερους και μεγαλύτερους ευρωπαϊκούς οργανισμούς, ο οποίος ενώνει 46 κράτη μέλη και προωθεί τις βασικές αρχές των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Κατά τη διάρκεια των πρώτων 50 χρόνων δραστηριότητάς του, ο οργανισμός έχει εμβαθύνει και εξαπλώσει το πεδίο δράσης του σε ολόκληρη την ήπειρο. Οι παγκόσμιες αλλαγές στην ευρωπαϊκή ιστορία - κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, πτώση του τείχους του Βερολίνου και τέλος του ψυχρού πολέμου - καθόρισαν έναν αυξημένο αριθμό αιτήσεων για ένταξη στο Συμβούλιο και ζήτησαν τον καθορισμό νέων προτεραιοτήτων και κατάλληλης στρατηγικής.

Μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, τα κράτη της Ευρώπης ήταν αποφασισμένα να διασφαλίσουν ότι μια τέτοια τραγωδία δεν θα ξανασυμβεί ποτέ. Ο Ουίνστον Τσόρτσιλ στην ομιλία του, στις 19 Σεπτεμβρίου 1946 στη Ζυρίχη, ήταν ο πρώτος που επεσήμανε ότι υπήρχε ανάγκη για «μια θεραπεία που, σαν από θαύμα, θα μεταμόρφωσε ολόκληρη τη σκηνή και σε λίγα χρόνια θα έκανε όλη την Ευρώπη ελεύθερη και ευτυχισμένη, όπως είναι σήμερα η Ελβετία. Πρέπει να φτιάξουμε ένα είδος Ηνωμένων Πολιτειών της Ευρώπης» (Churchill, 1946).

Το Συνέδριο της Χάγης, 7 Μαΐου 1948

Στις 7 Μαΐου 1948 πραγματοποιήθηκε το Συνέδριο της Χάγης, όπου περισσότεροι από χίλιοι εκπρόσωποι από είκοσι χώρες σκιαγράφησαν τα θέματα γύρω από τα οποία επρόκειτο να οικοδομηθεί μια «ενωμένη» Ευρώπη. Εγκρίθηκε μια σειρά ψηφισμάτων που προβλέπουν, μεταξύ άλλων, τη σύσταση μιας συμβουλευτικής συνέλευσης εκλεγμένης από τα εθνικά κοινοβούλια, τη σύνταξη ενός ευρωπαϊκού χάρτη ανθρωπίνων δικαιωμάτων και τη σύσταση δικαστηρίου για την επιβολή των αποφάσεών του (Europe, 1948).

Λίγο μετά το Συνέδριο της Χάγης, ο Βέλγος υπουργός Εξωτερικών Paul Henri Spaak ζήτησε τη δημιουργία μιας Ευρωπαϊκής Συνέλευσης, με ευρείες εξουσίες, που θα αποτελείται από μέλη του κοινοβουλίου από διάφορα κράτη και θα αποφασίζει με πλειοψηφία. Αν και η Μεγάλη Βρετανία, όντας υπέρ ενός σώματος αμιγώς συμβουλευτικού χαρακτήρα, απέρριψε αυτή την πρόταση, επετεύχθη συμβιβασμός τον Ιανουάριο του 1949: ένα Συμβούλιο της Ευρώπης που αποτελείται από μια Συμβουλευτική Συνέλευση που θα συνέρχεται δημόσια και μια Επιτροπή Υπουργών με εξουσία λήψης αποφάσεων, η οποία θα κάνει συνελεύσεις κλεισμένων θυρών.

Καταστατικό του Συμβουλίου της Ευρώπης

Στις 5 Μαΐου 1949, στο St James's Palace, στο Λονδίνο, υπογράφηκε η συνθήκη για τη σύσταση του Καταστατικού του Συμβουλίου της Ευρώπης από δέκα χώρες: Βέλγιο, Γαλλία, Λουξεμβούργο, Ολλανδία, Ηνωμένο Βασίλειο, Ιρλανδία, Ιταλία, Δανία, Νορβηγία και Σουηδία. Έτσι, το Συμβούλιο της Ευρώπης ξεκίνησε να λειτουργεί¹⁰⁰. Η μόνιμη έδρα του επρόκειτο για το Στρασβούργο, όπου και ξεκίνησαν οι συνεδριάσεις. Αρχικά εκεί συντάχθηκε η πρώτη μεγάλη Σύμβαση: Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα και τις Θεμελιώδεις Ελευθερίες, που υπογράφηκε στη Ρώμη στις 4 Νοεμβρίου 1950 και τέθηκε σε ισχύ στις 3 Σεπτεμβρίου 1953¹⁰¹.

Όπως αναφέρεται στο Καταστατικό *«στόχος του Συμβουλίου της Ευρώπης είναι να επιτύχει μεγαλύτερη ενότητα μεταξύ των μελών του με σκοπό τη διαφύλαξη και υλοποίηση των ιδανικών και αρχών που αποτελούν την κοινή τους κληρονομιά και τη διευκόλυνση της οικονομικής και κοινωνικής τους προόδου»*¹⁰². Αυτοί οι στόχοι επρόκειτο να επιτευχθούν *«μέσω των οργάνων του Συμβουλίου με συζήτηση θεμάτων κοινού ενδιαφέροντος και με συμφωνίες και κοινή δράση σε οικονομικά, κοινωνικά, πολιτιστικά, επιστημονικά, νομικά και διοικητικά θέματα και στη διατήρηση και περαιτέρω υλοποίηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών»*.¹⁰³

Το Συμβούλιο της Ευρώπης δε θα πρέπει να συγχέεται με το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο και το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ήταν το πρώτο διακρατικό σώμα, που συστάθηκε μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο και αποτέλεσε την ακρογωνιαία λίθο για

¹⁰⁰ "Statute of the Council of Europe", 5/5/1949

¹⁰¹ "Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms", 4/11/1950

¹⁰² Βλέπε Άρθρο 1.α του Καταστατικού του Συμβουλίου της Ευρώπης

¹⁰³ Βλέπε Άρθρο 1.β του Καταστατικού του Συμβουλίου της Ευρώπης

τις Συμβάσεις και Συνθήκες, που δημιούργησαν την Ευρωπαϊκή Ένωση, όπως τη γνωρίζουμε σήμερα. Αξίζει να σημειωθεί ότι, παρότι η Ελλάδα δεν ήταν ένα από τα δέκα ιδρυτικά μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης, υπήρξε το πρώτο κράτος που προσχώρησε - τρεις μόλις μήνες μετά την ίδρυσή του, στις 9 Αυγούστου του 1949¹⁰⁴.

Πολιτικά, η Ελλάδα υπήρξε ιδιαίτερα ενεργή στον τομέα προστασίας των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Συγκεκριμένα το 1953, η Βουλή των Ελλήνων επικύρωσε ομόφωνα τη συνθήκη του Συμβουλίου της Ευρώπης για τα ανθρώπινα δικαιώματα, την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα και το πρώτο της πρωτόκολλο. Ταυτόχρονα, όμως, αποτέλεσε και αιτία της πρώτης μεγάλης κρίσης του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου.

Πράγματι, το 1967, μετά από στρατιωτικό πραξικόπημα, η ελληνική χούντα κατάργησε τη δημοκρατία, φέρνοντας το Κράτος της σε σύγκρουση με το Συμβούλιο της Ευρώπης (Kiss & Βεγλήρης, 1971). Τον Σεπτέμβριο του 1967, η Δανία, η Νορβηγία, η Σουηδία και οι Κάτω Χώρες υπέβαλαν διακρατική αίτηση στην Επιτροπή, σχετικά με παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Ελλάδα. Η Κοινοβουλευτική Συνέλευση του Συμβουλίου της Ευρώπης όρισε εισηγητή, τον Max van der Stoep, για τη διερεύνηση της κατάστασης στην Ελλάδα. Στις 12 Δεκεμβρίου 1969, μετά τη διαρροή της ελληνικής έκθεσης περίπτωσης της επιτροπής, η Ελλάδα αποχώρησε από το Συμβούλιο της Ευρώπης προτού το θέμα τεθεί σε ψηφοφορία (Becket, 1970). Μετά την πτώση της χούντας, η Ελλάδα εντάχθηκε ξανά στο Συμβούλιο της Ευρώπης στις 28 Νοεμβρίου 1974. Η Ελλάδα ήταν το πρώτο κράτος που αποχώρησε – έστω και προσωρινά – από το Συμβούλιο της Ευρώπης (Kiss & Βεγλήρης, 1971).

Οι Πρώτες Ευρωπαϊκές Κοινότητες – ΕΚΑΧ, ΕΟΚ και Euratom

Η διαδικασία της οικονομικής και πολιτικής ένωσης των χωρών της Ευρώπης ήταν μακρά και περίπλοκη. Μπορεί όμως εποπτικά να συνοψιστεί σε κάποια καίρια σημεία. Αρχικά, η αποδοχή του Σχεδίου Schuman από τη μεριά της Γαλλίας το 1950, άνοιξε το δρόμο για την πρώτη ενοποίηση της αγοράς αγαθών. Η δημιουργία του ΕΚΑΧ ήταν όμως πρωτοπόρα και από νομικής άποψης: η ίδρυση μιας Ανώτατης Αρχής για την υπερεθνική

¹⁰⁴ Βλέπε την επίσημη ιστοσελίδα του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Ελλάδα, εδώ: <https://www.coe.int/en/web/portal/greece>

διαχείριση της Κοινότητας, αποτέλεσε σημαντικό βήμα στις μετέπειτα διαπραγματεύσεις των αρχικών έξι χωρών που συνυπέγραψαν τη Συνθήκη.

Η Ανώτατη Αρχή, πρόδρομος της σημερινής Ευρωπαϊκής Επιτροπής, ήταν το ανεξάρτητο συλλογικό στέλεχος, καθήκον του οποίου ήταν να επιτύχει τους στόχους που θέτει η συνθήκη και να ενεργεί προς το γενικό συμφέρον της ΕΚΑΧ. Αποτελούνταν από εννέα μέλη – εκ των οποίων τα δύο δεν μπορούσαν να είναι της ίδιας εθνικότητας – με διάρκεια θητείας έξι ετών. Ήταν ένα πραγματικά υπερεθνικό όργανο με εξουσία λήψης αποφάσεων, το οποίο μεριμνούσε και επόπτευε τον εκσυγχρονισμό και τη βελτίωση της παραγωγής, την προμήθεια προϊόντων υπό τις ίδιες συνθήκες, την ανάπτυξη κοινής εξαγωγικής πολιτικής, και τη βελτίωση των συνθηκών εργασίας στις βιομηχανίες άνθρακα και χάλυβα. Η Ανώτατη Αρχή λάμβανε αποφάσεις, έκανε συστάσεις και εξέδιδε γνώμες. Επικουρήθηκε από μια Συμβουλευτική Επιτροπή – τον πρόδρομο της σημερινής Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής – που αποτελείται από εκπροσώπους παραγωγών, εργαζομένων, καταναλωτών και εμπόρων¹⁰⁵.

Η Συνέλευση, ο πρόδρομος του σημερινού Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, αποτελούνταν από 78 μέλη, τα οποία ήταν εκπρόσωποι των εθνικών τους κοινοβουλίων. Υπήρχαν 18 για τη Γερμανία, τη Γαλλία και την Ιταλία, 10 για το Βέλγιο και την Ολλανδία και 4 για το Λουξεμβούργο. Η συνθήκη της ανέθετε εποπτική εξουσία¹⁰⁶.

Το Συμβούλιο – ο πρόδρομος του σημερινού Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης – αποτελούνταν από έξι εκπροσώπους των εθνικών κυβερνήσεων. Η Προεδρία του Συμβουλίου ασκήθηκε από κάθε χώρα της ΕΚΑΧ διαδοχικά για περίοδο τριών μηνών. Ο ρόλος του ήταν να εναρμονίσει τις δραστηριότητες της Ανώτατης Αρχής της ΕΚΑΧ και τη γενική οικονομική πολιτική των κυβερνήσεων των κρατών-μελών της Κοινότητας. Η έγκρισή του χρειαζόταν για σημαντικές αποφάσεις που λάμβανε η Ανώτατη Αρχή¹⁰⁷.

Το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων – ο πρόδρομος του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης σήμερα – αποτελούνταν από επτά δικαστές που διορίζονταν για έξι χρόνια, με την κοινή συμφωνία μεταξύ των κυβερνήσεων των χωρών του ΕΚΑΧ. Εξασφάλιζε ότι η συνθήκη ερμηνευόταν και εφαρμοζόταν ορθά¹⁰⁸.

¹⁰⁵ Βλέπε Άρθρο 2,§1 “*Traité instituant la Communauté Européenne du Charbon et de l’Acier – De la Haute Autorité*” (Γαλλικά)

¹⁰⁶ Βλέπε Άρθρο 2,§2 “*Traité instituant la Communauté Européenne du Charbon et de l’Acier – De l’Assemblée*” (Γαλλικά)

¹⁰⁷ Βλέπε Άρθρο 2,§2 “*Traité instituant la Communauté Européenne du Charbon et de l’Acier – Du Conseil*” (Γαλλικά)

¹⁰⁸ Βλέπε Άρθρο 2,§2 “*Traité instituant la Communauté Européenne du Charbon et de l’Acier – De la Cour*” (Γαλλικά)

Αυτές οι πρώτες τέσσερις νομικές οντότητες, που ιδρύθηκαν μέσω της ΕΚΑΧ, αποτέλεσαν πυλώνες στήριξης μετέπειτα οργάνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το Μάρτιο του 1957, με την υπογραφή της Συνθήκης της Ρώμης, ιδρύθηκαν οι δύο επόμενες Ευρωπαϊκές Κοινότητες – η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα και η Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας.

Η Συνθήκη της Ρώμης

Στις 25 Μαρτίου 1957 στη Ρώμη, υπογράφηκαν δύο συνθήκες – η Συνθήκη για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (ΕΟΚ)¹⁰⁹ και η Συνθήκη για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ατομικής Ενέργειας (ΕΚΑΕ ή Euratom). Η διαδικασία σύστασης και λειτουργίας τους βασίζεται πολύ στη δομή της ΕΚΑΧ.

Και για τις δύο νέες Κοινότητες, το Συμβούλιο έλαβε αποφάσεις μετά από πρόταση της Επιτροπής. Ζητείται η γνώμη της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης και η γνώμη της στο Συμβούλιο. Η Συνέλευση αυξάνεται σε μέγεθος σε 142 μέλη. Η Ευρωπαϊκή Κοινοβουλευτική Συνέλευση συγκλήθηκε για πρώτη φορά, στις 19 Μαρτίου 1958, όπου και εξέλεξε για Πρόεδρο τον Robert Schuman (Schuman, Robert Schuman à Strasbourg, 1958).

Συγκεκριμένα, στόχος της ΕΟΚ και της κοινής αγοράς στην οποία αποσκοπούσε ήταν να μεταμορφώσει τις συνθήκες εμπορίου και παραγωγής στην επικράτεια των έξι μελών της – Βέλγιο, Γερμανία, Γαλλία, Ιταλία, Λουξεμβούργο, Ολλανδία – κάνοντας έτσι ένα βήμα προς τη στενότερη πολιτική ενοποίηση της Ευρώπης. Αυτό θα γινόταν θέτοντας στόχους δημιουργίας κοινής οικονομικής πολιτικής – αρχικά στον τομέα του εμπορίου μεταξύ των χωρών και στη συνέχεια στον τομέα μεταφορών αγαθών¹¹⁰, επεκτείνοντας το πλαίσιο της ΕΚΑΧ. Κατάργησε το ανώτατο όριο στις εισαγωγές και τους τελωνειακούς δασμούς μεταξύ των έξι αρχικά κρατών-μελών, ενώ ταυτόχρονα όρισε κοινή φορολογία για τις εισαγωγές από χώρες εκτός της ΕΟΚ.

¹⁰⁹ « Traité instituant la Communauté Économique Européenne et documents annexes », 25/3/1957

¹¹⁰ Βλέπε *Traité instituant la Communauté Économique Européenne et documents annexes*, Μέρος 2^ο, Κεφάλαιο 2, Τίτλος II, Άρθρα 38-47, Μέρος 3^ο, Τίτλος II, Άρθρα 110-116 και Μέρος 2^ο, Τίτλος IV, Άρθρα 74-84, αντίστοιχα (Γαλλικά)

Όπως αναγράφεται παρακάτω, η Συνθήκη της Ρώμης τροποποιήθηκε πολλές φορές από την αρχική υπογραφή της. Σήμερα ονομάζεται Συνθήκη για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Σημαντική συμφωνία ήταν η Κοινή Γεωργική Πολιτική (ΚΓΠ), η οποία θεσπίστηκε το 1962. Έθεσε ως στόχους τη στήριξη των γεωργών και την ανάπτυξη της γεωργικής παραγωγής, από κοινού, για όλες της χώρες της Ένωσης, καθώς και τη διασφάλιση της διαθεσιμότητας φαγητού, σε λογικές τιμές. Η αρχική πρόταση είχε τεθεί από τη Συνθήκη της Ρώμης πέντε χρόνια πριν (Council of the European Union, 2022). Η σημασία της ΚΓΠ

φάνηκε ιδιαίτερα τη σύγχρονη εποχή, όπου η αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής είναι ζήτημα πρώτης προτεραιότητας για την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Εικόνα 10 - Τα Έξι Ιδρυτικά Μέλη-Κράτη: Γερμανία, Γαλλία, Ιταλία, Ολλανδία, Βέλγιο και Λουξεμβούργο. Πηγή: Geographical Information System of the Commission

Η Συνθήκη των Βρυξελλών – Συνθήκη Συγχώνευσης

Η πρώτη μεγάλη αλλαγή έγινε λίγα χρόνια μετά, με τη Συνθήκη Συγχώνευσης ή Συνθήκη των Βρυξελλών. Υπογράφηκε στις Βρυξέλλες, 8 Απριλίου του 1965 και τέθηκε σε ισχύ την 1^η Ιουλίου του 1967¹¹¹. Πρότεινε τη συγχώνευση της Ανώτατης Αρχής της ΕΚΑΧ, της Επιτροπής της ΕΟΚ και της Επιτροπής της Euratom σε μία οντότητα – το Συμβούλιο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων. Παρότι οι τρεις Κοινοότητες παρέμεναν νομικά ανεξάρτητες, τα εκτελεστικά τους μέλη συγχωνεύτηκαν ως εξής:

¹¹¹ “Treaty establishing a Single Council and a Single Commission of the European Communities”, 8/4/1965.

- Το Συμβούλιο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (σημερινό Ευρωπαϊκό Συμβούλιο), θα απαρτιζόταν από το Ειδικό Υπουργικό Συμβούλιο του ΕΚΑΧ, το Συμβούλιο της ΕΟΚ και το Συμβούλιο της Euratom.
- Η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (σημερινή Ευρωπαϊκή Επιτροπή), θα απαρτιζόταν από την Ανώτατη Αρχή του ΕΚΑΧ, και τις Επιτροπές της ΕΟΚ και Euratom.

Παρ' όλα αυτά, τα νέα εκτελεστικά σώματα θα συνέχιζαν να τελούν σε συμφωνία με τις Συνθήκες των τριών σωμάτων ξεχωριστά, ενώ οι κανονισμοί για τη διοίκηση και τη λειτουργία τους αναδιαρθρώθηκαν σε ένα ενιαίο κείμενο¹¹². Ιστορικά η Συνθήκη αυτή μπορεί να θεωρηθεί ως απαρχή της σύγχρονης Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Με τις Ευρωπαϊκές Κοινοότητες ενωμένες με ένα διοικητικό όργανο – την Επιτροπή – και ένα εκτελεστικό όργανο – το Συμβούλιο – ανοίγει το δρόμος τις επόμενες δεκαετίες για την περεταίρω συσπείρωση των χωρών της Ευρώπης.

Η πρώτη αύξηση των μελών των Κοινοτήτων έγινε την 1^η Ιανουαρίου του 1973, με την προσχώρηση της Δανίας, Ιρλανδίας και του Ηνωμένου Βασιλείου. Ενώ, με την αποκατάσταση της Δημοκρατίας στην Ελλάδα το 1974, επιτυγχάνεται η προσχώρησή της στις Ευρωπαϊκές κοινότητες την πρώτη Ιανουαρίου του 1981. Υπήρξε το 10^ο μέλος χρονολογικά της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη

Η Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη (ΕΕΠ)¹¹³, η οποία υπογράφηκε στις 17 Φεβρουαρίου του 1976 στο Λουξεμβούργο και τέθηκε σε ισχύ την 1η Ιουλίου 1987¹¹⁴, διεύρυνε σημαντικά το πεδίο εφαρμογής της ΕΟΚ. Έδωσε στις συνεδριάσεις της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Συνεργασίας – του οργάνου που καθόριζε μετά συνεδριάσεων των κρατών-μελών την εξωτερική πολιτική της Ευρώπης – μία νομική βάση και ζήτησε εντατικότερο συντονισμό της εξωτερικής πολιτικής μεταξύ των μελών. Βέβαια, οι αποφάσεις εξωτερικής πολιτικής λαμβάνονταν εκτός Ευρωπαϊκών Κοινοτικών θεσμών.

¹¹² Βλέπε: *SUMMARY OF: Treaty establishing a Single Council and a Single Commission of the European Communities*. Ανακτήθηκε από: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:4301863>

¹¹³ «Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη», 29/6/87

¹¹⁴ Βλέπε: *Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη*, Τίτλος IV - Γενικές και τελικές διατάξεις, Άρθρο 33

Η συμφωνία εισήγαγε επιπλέον το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης επίσημα στις συνθήκες της κοινότητας, ως μέρος ενός νέου τμήματος για την οικονομική και κοινωνική συνοχή που είχε στόχο να ενθαρρύνει την ανάπτυξη περιοχών που είχαν οικονομική δυσχέρεια ή κρίση. Αποτέλεσμα αυτού ήταν η αύξηση της χρηματοδότησης για κοινωνικά και περιφερειακά προγράμματα. Η ΕΕΠ απαιτούσε επίσης από την οικονομική πολιτική της Κοινότητας να ενσωματώνει διατάξεις για την προστασία του περιβάλλοντος και προέβλεπε μια κοινή πολιτική έρευνας και τεχνολογικής ανάπτυξης, η οποία στόχευε κυρίως στη χρηματοδότηση διακρατικών ερευνητικών προσπαθειών¹¹⁵.

Πρωτοπόρο ήταν ότι η ΕΕΠ όρισε ένα χρονοδιάγραμμα για την εγκαθίδρυση της κοινής αγοράς, έως το 1992, οπότε και θεωρούνταν πως θα είχε «ωριμάσει» το νομικό πλαίσιο των κρατών-μελών της Ευρώπης. Ποικίλα νομικά, τεχνικά και φορολογικά θέματα συνέχισαν να εμποδίζουν την ελεύθερη κυκλοφορία αγαθών, εργασίας, κεφαλαίων και υπηρεσιών. Για παράδειγμα, οι διαφορές στα εθνικά πρότυπα υγείας και ασφάλειας για καταναλωτικά αγαθά αποτελούσαν πιθανό εμπόδιο στο εμπόριο (Gabel, 2023). Για να διευκολυνθεί η ολοκλήρωση της κοινής αγοράς, τροποποιήθηκε η νομοθετική διαδικασία της κοινότητας.

Έως τότε, η διαδικασία είχε ως εξής: η Επιτροπή πρότεινε μία νομοθεσία, έπειτα αυτή περνούσε από το Κοινοβούλιο και, τέλος, το Συμβούλιο Υπουργών λάμβανε την τελική απόφαση. Οι αποφάσεις του Συμβουλίου χρειάζονταν όμως ομοφωνία, μια απαίτηση που έδινε ουσιαστικά σε κάθε μέλος το δικαίωμα να ασκήσει βέτο σε όλη τη νομοθεσία. Σε αυτό το σημείο, η ΕΕΠ έκανε μια μεγάλη διαφορά. Εισήγαγε ψηφοφορία με ειδική πλειοψηφία για όλη τη νομοθεσία που σχετίζεται με την ολοκλήρωση της κοινής αγοράς. Σύμφωνα με αυτό το σύστημα, κάθε μέλος είχε πολλαπλές ψήφους, ο αριθμός των οποίων εξαρτιόταν από τον πληθυσμό του. Η έγκριση της νομοθεσίας δε απαιτούσε περίπου τα δύο τρίτα των ψήφων όλων των μελών. Η νέα διαδικασία αύξησε επίσης τον ρόλο του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Υπήρχε η επιπλέον δυνατότητα νομοθετικές προτάσεις που απορρίφθηκαν από τη Βουλή να μπορούν να εγκριθούν από το Υπουργικό Συμβούλιο, αλλά μόνο με ομόφωνη ψηφοφορία¹¹⁶.

¹¹⁵ Βλέπε: «Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη», Τίτλος IV: Οικονομική και Κοινωνική Συνοχή

¹¹⁶ Βλέπε: «Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη», Τίτλος II: Διατάξεις για την Τροποποίηση των Συνθηκών για την Ίδρυση των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων – Κεφάλαιο II: Διατάξεις για την Τροποποίηση της Συνθήκης περί Ίδρύσεως της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας

Η Συνθήκη του Μάαστριχτ για την Ευρωπαϊκή Ένωση

Όντως, με τη διευκόλυνση που έφερε η ΕΕΠ στην ενοποίηση της Ευρωπαϊκής αγοράς, η Συνθήκη που θεμελίωσε την Ευρωπαϊκή Ένωση υπογράφηκε την 7^η Φεβρουαρίου του 1992 στο Μάαστριχτ και τέθηκε σε ισχύ την 1^η Νοεμβρίου του 1993¹¹⁷. Συνυπογράφηκε από τα τότε 12 μέλη: Βέλγιο, Δανία, Γερμανία, Ιρλανδία, Ελλάδα, Ισπανία, Ιταλία, Λουξεμβούργο, Ολλανδία, Πορτογαλία και Ηνωμένο Βασίλειο¹¹⁸. Η Συνθήκη του Μάαστριχτ υπήρξε σταθμός για την ιστορία της Ευρώπης όπως τη γνωρίζουμε σήμερα και αποτελούνταν από τρεις βασικούς πυλώνες οι οποίοι αναδιάρθρωσαν τις Ευρωπαϊκές Κοινότητες και την πολιτική της ΕΕ και του συστήματος δικαίου.

Πρώτος πυλώνας ήταν η ομαδοποίηση των τριών Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων: ΕΟΚ, ΕΚΑΧ και Euratom – σε επίπεδο λειτουργίας και λήψης αποφάσεων. Η Συνθήκη άλλαξε το όνομα της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας σε Ευρωπαϊκή Κοινότητα (ΕΚ), η οποία απέκτησε καίριο ρόλο στη νέα Ευρωπαϊκή Ένωση. Επίσης διεύρυνε την εξουσία της, δίνοντάς της επίσημα έλεγχο πάνω στην κοινοτική πολιτική για την ανάπτυξη, την εκπαίδευση, τη δημόσια υγεία και την προστασία των καταναλωτών και αυξημένο ρόλο στην προστασία του περιβάλλοντος, την κοινωνική και οικονομική συνοχή και την τεχνολογική έρευνα¹¹⁹.

Ο Δεύτερος πυλώνας ήταν η εισαγωγή μιας κοινής εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφάλειας. Αποσκοπούσε στην ενίσχυση των διπλωματικών σχέσεων των κρατών-μελών, καθώς επίσης και στη διατήρηση της ειρήνης, σύμφωνα με τις αρχές των Ηνωμένων Εθνών. Τα κράτη-μέλη συμφώνησαν ότι, όπου ήταν δυνατόν, θα υιοθετούσαν κοινές αμυντικές πολιτικές, οι οποίες θα εφαρμόζονταν μέσω της Δυτικοευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ- Union de l'Europe occidentale), ενός οργανισμού ασφαλείας που περιλαμβάνει πολλά μέλη της ΕΕ. Οι κοινές αυτές δράσεις απαιτούσαν ομοφωνία και δεν υπόκειντο σε παρακολούθηση ή επικύρωση από την Επιτροπή ή το ΔΕΕ.

¹¹⁷ «Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση», Τίτλος VII: Τελικές διατάξεις - Άρθρο P, 29/07/1992

¹¹⁸ «Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση», 29/7/1992

¹¹⁹ Βλέπε: «Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση», Τίτλος II: Διατάξεις για την Τροποποίηση της Συνθήκης περί Ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας Ενόψει της Ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας

Ο Τρίτος πυλώνας αφορούσε τη συνεργασία των κρατών-μελών σε εσωτερικές υποθέσεις και υποθέσεις δικαίου¹²⁰ καθώς και περιλάμβανε πολλούς τομείς κοινού ενδιαφέροντος που σχετίζονται με την ελεύθερη κυκλοφορία των ανθρώπων εντός των συνόρων της ΕΕ. Το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ) απέκτησε την εξουσία να επιβάλλει πρόστιμα για τη μη-συμμόρφωση των μελών. Στον τομέα της κοινής εσωτερικής πολιτικής, η Συνθήκη του Μάαστριχτ τροποποίησε σημαντικά τους θεσμούς και τις διαδικασίες λήψης αποφάσεων της Επιτροπής. Ειδικότερα, αυξήθηκε η εξουσία της Βουλής επάνω στην Επιτροπή. Από το 1995, η θητεία των επιτρόπων, οι οποίοι πλέον θα εγκρίνονταν από τη Βουλή, παρατάθηκε σε πέντε χρόνια προκειμένου να αντιστοιχεί στις θητείες που υπηρετούσαν τα μέλη της Βουλής. Ακόμη, προέβλεπε τη δημιουργία ενός κοινού σώματος αστυνομικής ασφάλειας, τη Ευροπο1, και έθετε κοινή μεταναστευτική πολιτική και πολιτική ασύλου. Σημαντικότερα, η Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση καθιέρωσε την έννοια της «Ευρωπαϊκής ιθαγένειας», η οποία συνεπαγόταν το δικαίωμα των πολιτών της ΕΕ να ψηφίζουν, αλλά και να θέτουν υποψηφιότητα στις τοπικές εκλογές και στις εκλογές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου στη χώρα διαμονής τους, ανεξάρτητα από την εθνική τους ιθαγένεια. Επίσης, δίνει σε κάθε υπήκοο κράτους της ΕΕ «το δικαίωμα να κυκλοφορεί και να διαμένει ελεύθερα στο έδαφος των κρατών-μελών¹²¹».

Η κατάργηση των συνοριακών ελέγχων ήρθε σε σύγκρουση με ορισμένες εθνικές πολιτικές μετανάστευσης, ασύλου και διαμονής και κατέστησε δύσκολη την καταπολέμηση του εγκλήματος και την ομοιόμορφη εφαρμογή των εθνικών αστικών κωδίκων, δημιουργώντας έτσι την ανάγκη για νέες πανευρωπαϊκές πολιτικές. Για παράδειγμα, οι εθνικές πολιτικές ασύλου που αντιμετώπιζαν τους υπηκόους τρίτων χωρών με διαφορετικό τρόπο δεν θα μπορούσαν, στην πράξη, να αντέξουν όταν οι άνθρωποι είχαν τη δυνατότητα να κυκλοφορούν ελεύθερα πέρα από τα εθνικά σύνορα (Gabel, 2023).

Η Συνθήκη δημιούργησε επίσης μια περιφερειακή επιτροπή, η οποία χρησίμευε ως συμβουλευτικό όργανο για τους Επιτρόπους και το Συμβούλιο Υπουργών για θέματα που αφορούσαν, περιφερειακές ή τοπικές εκλογικές περιφέρειες. Μία από τις πιο ριζικές αλλαγές ήταν η μεταρρύθμιση της νομοθετικής διαδικασίας. Το φάσμα των πολιτικών που υπόκεινται σε ψηφοφορία με ειδική πλειοψηφία στο Συμβούλιο Υπουργών διευρύνθηκε. Η Συνθήκη έδινε επίσης στο Κοινοβούλιο το δικαίωμα απόρριψης της νομοθεσίας στους περισσότερους τομείς που υπόκεινται σε ψηφοφορία με ειδική πλειοψηφία και σε

¹²⁰ Βλέπε: «Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση», Τίτλος II: Διατάξεις Σχετικά με τη Συνεργασία στους Τομείς της Δικαιοσύνης και των Εσωτερικών Υποθέσεων

¹²¹ Βλέπε: «Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση», Τίτλος II: Διατάξεις Σχετικά με τη Συνεργασία στους Τομείς της Δικαιοσύνης και των Εσωτερικών Υποθέσεων – Ιθαγένεια της Ένωσης, Άρθρο 8Α

ορισμένους τομείς του δόθηκε δικαίωμα να ασκήσει veto. Ένας από τους τομείς αυτούς είναι εκείνος της ιθαγένειας.

Στο πλαίσιο της Οικονομικής και Νομισματικής Πολιτικής, καθόρισε μια ατζέντα για την ενσωμάτωση της νομισματικής πολιτικής στην ΕΚ και επισημοποίησε τον σχεδιασμό που είχε ξεκινήσει στα τέλη της δεκαετίας του 1980, για την αντικατάσταση των εθνικών νομισμάτων με ένα κοινό νόμισμα, το οποίο θα διαχειρίζονται κοινά πλέον νομισματικά ιδρύματα. Η απόφαση απαιτούσε τη θέσπιση μόνιμων συναλλαγματικών ισοτιμιών και, μετά από μια μεταβατική περίοδο, την αντικατάσταση των εθνικών νομισμάτων με το κοινό νόμισμα – ονομαστικά, το ευρώ.

Για αυτό το σκοπό, δημιουργήθηκαν πολλά νέα ιδρύματα, μεταξύ των οποίων η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ), το Ευρωπαϊκό Σύστημα Κεντρικών Τραπεζών (ΕΣΚΤ) και το Ευρωπαϊκό Νομισματικό Ινστιτούτο (ΕΝΙ)¹²². Η Συνθήκη ενσωμάτωσε επίσημα στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή, το Ελεγκτικό Συνέδριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το οποίο δημιουργήθηκε τη δεκαετία του 1970 για την παρακολούθηση των εσόδων και των δαπανών, στην ΕΚ. Η Ελλάδα απέτυχε να προκριθεί και η Δανία, η Σουηδία και το Ηνωμένο Βασίλειο επέλεξαν να μην υποβάλουν αίτηση για ένταξη. Η Ελλάδα έγινε δεκτή στο ευρώ ξεκινώντας από το 2001. Αρχικά στην Ελλάδα, το νέο νόμισμα χρησιμοποιήθηκε μόνο από χρηματοπιστωτικές αγορές και επιχειρήσεις, ενώ εισήχθη στο ευρύ κοινό την 1η Ιανουαρίου 2002 (Gabel, 2023).

¹²² Βλέπε: «Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση», Τίτλος VI: Οικονομική και Νομισματική Πολιτική

Βιβλιογραφικές Αναφορές

- Andoura, S., Hancher, L., & Woude, M. v. (2010). *Towards a European Energy Community: A policy proposal*. Notre Europe.
- Armand, L., Etzel, F., & Giordani, F. (1957). *A Target for Euratom*.
- Becket, J. (1970). The Greek Case Before the European Human Rights Commission. *Human Rights*, 91-117. Ανάκτηση από <http://www.jstor.org/stable/27878926>
- Chatziagiannis, D. I., Dourbois, G. A., Biskas, P. N., & Bakirtzis, A. G. (2016). European Day-Ahead Electricity Market Clearing Model. *Department of Electrical Engineering, Aristotle University of Thessaloniki*.
- Churchill, W. (1946). *Speech about the Future of Europe*. Zurich. Ανάκτηση από <https://rm.coe.int/16806981f3>
- Commission, E. (2022, June 15). GR-eco Islands: Turning Greek Islands into models of green & sustainable development. Ανάκτηση από <https://clean-energy-islands.ec.europa.eu/news/gr-eco-islands-turning-greek-islands-models-green-sustainable-development>
- Council, E. (2022). The Versailles declaration. *The Versailles declaration*. Versailles: European Council.
- Duffield, J. S., & Birchfield, V. L. (2011). The Recent Upheaval in EU Energy Policy. Georgia State University - Political Science Faculty Publications.
- Dutton, J. (2015, July). EU Energy Policy and the Third Package. University of Exeter and UK Energy Research Centre. Ανάκτηση από https://ukerc.rl.ac.uk/UCAT/PUBLICATIONS/EU_energy_policy_and_the_third_package.pdf
- E3-Modelling. (2023). *E3-Modelling Company Overview*. Ανάκτηση από <https://e3modelling.com/company-overview/>
- EIB. (2021). Το 83% των Ελλήνων θεωρούν ότι η κλιματική αλλαγή και οι συνέπειές της συνιστούν τη μεγαλύτερη πρόκληση για την ανθρωπότητα κατά τον 21ο αιώνα. European Investment Bank. Ανάκτηση από <https://www.eib.org/en/press/all/2021-400-83-of-greeks-believe-that-tackling-climate-change-and-its-consequences-is-the-biggest-challenge-of-the-21st->

century?lang=el#:~:text=με%20γειτονικές%20χώρες.-
,Το%2083%25%20των%20Ελλήνων%20θεωρούν%20ότι%20η%20κλιματ

Eikland, O. (2008). *EU Internal Energy Market Policy*. FRIDTJOF NANSEN Institute.
Ανάκτηση από <https://www.fni.no/getfile.php/132068-1469870075/Filer/Publikasjoner/FNI-R1408.pdf>

ENTSOE. (2003). *The 50 Year Success Story – Evolution of a European Interconnected Grid*. Brussels: Secretariat of UCTE. Ανάκτηση από https://eepublicdownloads.entsoe.eu/clean-documents/pre2015/publications/ce/110422_UCPTE-UCTE_The50yearSuccessStory.pdf

ENTSO-E. (2021). *Annual Report, 2021 Edition*. ENTSO-E.

ertnews.gr. (2022, Μάιος 2). Σταθμός LNG στην Αλεξανδρούπολη: Έργο – ασπίδα στην ενεργειακή ανασφάλεια. Ανάκτηση από <https://www.ertnews.gr/eidiseis/ellada/politiki/stathmos-lng-stin-alexandroupoli-ergo-aspida-stin-energeiaki-anasfaleia-egkainia-paroysia-toy-sarl-misel-kai-igetov-vaikanikon-choron/>

EU. (1973). *Meetings of the Heads of State Government*. Copenhagen. Ανάκτηση από https://aei.pitt.edu/1439/1/copenhagen_1973.pdf

Europe, C. o. (1948). *Congress of Europe*. Hague: Council of Europe.

Fontaine, F. (1970, May). The Schuman Plan Declaration - A behind-the-scence of what happened. *European Community*, 134, σσ. 4-5. Ανάκτηση από <https://aei.pitt.edu/43776/1/A7519.pdf>

Gabel, M. J. (2023, June 20). *Encyclopædia Britannica, Inc*. Ανάκτηση από Britannica: <https://www.britannica.com/topic/European-Union>

IEA. (2023). *About: The International Energy Agency*. Ανάκτηση από <https://www.iea.org/about>

International Energy Association, I. (2021). *Trends and Projections in Europe 2021*. IEA.

JRC. (2009). *JRC ISPRA - A 50-year pictorial history*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. doi:10.2788/70110

- Kiss, A.-C., & Βεγλέρης, Φ. (1971). L'affaire grecque devant le Conseil de l'Europe et la Commission européenne des Droits de l'homme. *Annuaire Français de Droit International*, 889-931. Ανάκτηση από https://www.persee.fr/doc/afdi_0066-3085_1971_num_17_1_1677
- Marinakou, E. (., Giousmpasoglou, C., & Paliktzoglou, V. (2016). The Brain Drain Phenomenon in Higher Education in Greece: Attitudes and Opinions on the Decision to Immigrate. Paper presented in the 3rd Annual International Conference on Humanities & Arts in a Global World. Ανάκτηση από <https://core.ac.uk/download/pdf/74204698.pdf>
- NATO. (2022). Report of the Committee of Three. Ανάκτηση από https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_65237.htm
- PAE. (2023). *ΜΕΣΟΣΤΑΘΜΙΚΕΣ ΤΙΜΕΣ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ ΦΥΣΙΚΟΥ ΑΕΡΙΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ*. Αθήνα: Ρυθμιστική Αρχή Ενέργειας.
- Parliament, E. (2023). *Fact Sheets on the European Union*. Ανάκτηση από <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/68/energy-policy-general-principles#:~:text=Under%20the%20current%20energy%20framework,the%20goals%20of%20the%20Paris>
- Ready4H2. (2021). *Europe's Local Hydrogen Networks*. Ready4H2.
- Schuman, R. (1950, May 9). The Schuman Declaration.
- Schuman, R. (1958, 4 19). Robert Schuman à Strasbourg. *Discours de Robert Schuman (Strasbourg, 19 Mars 1958)*. Strasbourg: Archives Radio, Bruxelles. Ανάκτηση από https://www.cvce.eu/obj/discours_de_robert_schuman_strasbourg_19_mars_1958-fr-9ae45040-55b8-4e03-b649-0d6a51dde330.html
- Smith, M. E. (2004). Europe's Foreign and Security Policy - The Institutionalization of Cooperation. Στο *Europe's Foreign and Security Policy - The Institutionalization of Cooperation* (σσ. 112-113). Cambridge University Press. Ανάκτηση από <https://ir101.co.uk/wp-content/uploads/2018/11/Smith-2004-Europes-Foreign-and-Security-Policy.pdf>
- Union, C. o. (2022, April 6). Feeding Europe: 60 Years of Common Agricultural Policy. European Commission.

- Valls., C. E. (2016, July 08). *cvce.eu*. Ανάκτηση από Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe: http://www.cvce.eu/obj/the_european_communities-en-3940ef1d-7c10-4d0f97fc-0cf1e86a32d4.html
- ΑΔΜΗΕ. (2021). *Δεκαετές Πρόγραμμα Ανάπτυξης Συστήματος Μεταφοράς 2023-2032*. Αθήνα: ΑΔΜΗΕ.
- ΑΔΜΗΕ. (2023). *Προκαταρκτικό Σχέδιο του Δεκαετούς Προγράμματος Ανάπτυξης του ΕΣΜΗΕ περιόδου 2024 - 2033*. Αθήνα: Ανεξάρτητος Διαχειριστής Μεταφοράς Ηλεκτρικής Ενέργειας.
- Αναγνωστόπουλος, Ι., & Παπαντώνης, Δ. (2013). *Εκτίμηση μελλοντικών αναγκών αποθήκευσης ενέργειας στο ηλεκτρικό σύστημα της Ελλάδας*. Store Project EU.
- Βέττας, Ν., Danchev, S., Μανιάτης, Γ., Παρατσιώκας, Ν., & Βαλάσκας, Κ. (2021). *Ο Τομέας της Ενέργειας στην Ελλάδα: Τάσεις Προοπτικές και Προκλήσεις*. Αθήνα: IOBE.
- Βογιατζής, Π. (2021). Προστασία του Περιβάλλοντος: Από την τυπική στην ουσιαστική συμμόρφωση με γνώμονα τη βιώσιμη ανάπτυξη. Αθήνα: Εταιρεία Διανομής Αερίου Αττικής.
- ΔΕΣΦΑ. (2022). Χάρτης Δικτύου Μεταφοράς Φυσικού Αερίου Υψηλής Πίεσης. Ανάκτηση από <https://www.desfa.gr/national-natural-gas-system/transmission>
- ΔΕΣΦΑ. (2023). *Εγκατάσταση Υγροποιημένου Φυσικού Αερίου (ΥΦΑ) - Ρεβυθούσα*. ΔΕΣΦΑ. Ανάκτηση από https://www.desfa.gr/userfiles/pdf/ΥΦΑ/Εγκατάσταση%20ΥΦΑ_.pdf
- Ενέργειας, Υ. Π. (2019). *Εθνικό Σχέδιο για την Ενέργεια και το Κλίμα*. Αθήνα: Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας.
- Ένωση, Ε. (2004). *Διεύρυνση του 2004: η επιτυχής ανταπόκριση στην πρόκληση μιας ΕΕ των 25*. Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.
- HENEX. (2022). *Electricity Markets Yearly Report*. Ανάκτηση από [enexgroup.gr: https://www.enexgroup.gr/el/c/document_library/get_file?uuid=63f699f5-429d-17e3-4a6a-0c6c76878372&groupId=20126](https://www.enexgroup.gr/el/c/document_library/get_file?uuid=63f699f5-429d-17e3-4a6a-0c6c76878372&groupId=20126)
- Ηλιάδου, Α. Ν. (2021). *Δίκαιο της Ενέργειας: Σύγχρονες Προκλήσεις και ρόλος του Κράτους*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Κοινοβούλιο, Ε. (2023, Απρίλιος 18). Ανάκτηση από europa.eu:
<https://www.europarl.europa.eu/news/el/headlines/society/20170213STO62208/to-sustima-emporias-dikaiomaton-ekpompon-tis-ee-kai-i-metarruthmisi-tou>

ΛΑΓΗΕ. (2016). *ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟ Κώδικα Συναλλαγών Ηλεκτρικής Ενέργειας*. Αθήνα:
ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΣ ΑΓΟΡΑΣ ΗΛΕΚΤΡΙΚΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ. Ανάκτηση από
https://www.enexgroup.gr/c/document_library/get_file?uuid=91bb4cc7-79cd-9573-275f-3a3341f23961&groupId=20126

Πίνακας Εικόνων

Εικόνα 1 – Παράδειγμα μηνιαίας προσφοράς και πωλήσεων. (HENEX, 2022)	39
Εικόνα 2 - Η διακύμανση των τιμών αερίου την περίοδο 2020-2023, που περιλαμβάνει και την κρίση (ΡΑΕ, 2023).....	40
Εικόνα 3 - Εξέλιξη και πρόβλεψη της συνολικής καθαρής ζήτησης έως το 2032 (ΑΔΜΗΕ, Δεκαετές Πρόγραμμα Ανάπτυξης Συστήματος Μεταφοράς 2023-2032, 2021)	41
Εικόνα 4 - Βασικά χαρακτηριστικά του συστήματος ηλεκτροπαραγωγής μέχρι το έτος 2030.....	43
Εικόνα 5 - Κατάλογος χωρών που υποστηρίζουν το υδρογόνο (Ready4H2, 2021, σ.7)...	45
Εικόνα 6 - Ποσοστό των τελικών καταναλωτών ανά χώρα της ΕΕ, που κάτω από το όριο της ενεργειακής φτώχειας, όπως ορίζεται από την Επιτροπή (Πηγή: EUROSTAT)	48
Εικόνα 7 - Μέσες ενεργειακές τιμές 2008-2021	49
Εικόνα 8 - (ΑΔΜΗΕ, Δεκαετές Πρόγραμμα Ανάπτυξης Συστήματος Μεταφοράς 2023-2032, 2021).....	50
Εικόνα 9 - (ΔΕΣΦΑ, Χάρτης Δικτύου Μεταφοράς Φυσικού Αερίου Υψηλής Πίεσης, 2022)	50
Εικόνα 10 - Τα Έξι Ιδρυτικά Μέλη-Κράτη: Γερμανία, Γαλλία, Ιταλία, Ολλανδία, Βέλγιο και Λουξεμβούργο. Πηγή: Geographical Information System of the Commission.....	62

Αναφορές σε Ευρωπαϊκές Συνθήκες, Νομοθεσία, Κανονισμούς, Οδηγίες και Επικοινωνίες της Επιτροπής

EUR-Lex: The six Member States: Belgium, Germany, France, Italy, Luxembourg, Netherlands (1951, April 18), “*Traité instituant la Communauté Européenne du Charbon et de l'Acier*”, Document 11951K/TXT. Ανακτήθηκε από: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FR/TXT/PDF/?uri=CELEX:11951K/TXT> (Γαλλικά)

Official Journal of the European Communities, C 340, (1997, November 10), “*Treaty of Amsterdam amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related acts*”, Part two - Simplification - Article 7.I.17, σ. 72. Ανακτήθηκε από: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:11997D007/I/P17>

EUR-Lex: Official Journal of the European Communities, C 203/1, (2016, 7 Ιουνίου), «*Ενοποιημένη Έκδοση της Συνθήκης περί Ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ατομικής Ενέργειας*» (2016), Document 02016A/TXT-20190501. Ανακτήθηκε από: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:12016A/TXT>

EUR-Lex: The six Member States: Belgium, Germany, France, Italy, Luxembourg, Netherlands (1965, April 8) “*Traité instituant un Conseil Unique et une Commission Unique des Communautés Européennes*”, Document 11965F/TXT. Ανακτήθηκε από: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:89b3b5b7-e861-4de6-b92c-7c280ca6d6fb.0002.01/DOC_1&format=PDF (Γαλλικά)

Official Journal of the European Communities, C 191, (1992, July 07), «*Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση*», Τίτλος VII: Τελικές διατάξεις - Άρθρο P, 11992MR. Ανακτήθηκε από: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:11992MR>

The Governments of the Kingdom of Belgium, the Kingdom of Denmark, the French Republic, the Irish Republic, the Italian Republic, the Grand Duchy of Luxembourg, the Kingdom of the Netherlands, the Kingdom of Norway, the Kingdom of Sweden and the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, (1949, May 5), “*Statute of the Council of Europe*”, London, 5.V.1949. Ανακτήθηκε από: <https://rm.coe.int/1680306052>

Council of Europe, (1950, November 4), “*Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*”, Rome, 4.XI.1950. Ανακτήθηκε από:

https://www.echr.coe.int/documents/convention_eng.pdf

EUR-Lex: The six Member States: Belgium, Germany, France, Italy, Luxembourg, Netherlands (1957, March 25), « *Traité instituant la Communauté Économique Européenne et documents annexes* », Document 11957E/TXT. Ανακτήθηκε από:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FR/TXT/PDF/?uri=CELEX:11957E/TXT> (Γαλλικά)

EUR-Lex: Τα δώδεκα κράτη μέλη: Βέλγιο, Δανία, Γερμανία, Ιρλανδία, Ελλάδα, Ισπανία, Γαλλία, Ιταλία, Λουξεμβούργο, Κάτω Χώρες, Πορτογαλία, Ηνωμένο Βασίλειο, (1986, Φεβρουάριος 2) «*Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη*»,

Έγγραφο 11986U/TXT. Ανακτήθηκε από: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:11986U/TXT>

EUR-Lex: Τα δώδεκα κράτη μέλη: Βέλγιο, Δανία, Γερμανία, Ιρλανδία, Ελλάδα, Ισπανία, Γαλλία, Ιταλία, Λουξεμβούργο, Κάτω Χώρες, Πορτογαλία, Ηνωμένο Βασίλειο, (1992 Φεβρουάριος 2), «*Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση*»,

Έγγραφο 11992M/TXT. Ανακτήθηκε από: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:11992M/TXT>

Cvce.eu: Réunion des ministres des affaires étrangères, Messine (1955, June 1-3) « *Négociations des traités instituant la CEE et la CEEA* », CM3/NEGO/006.

Ανακτήθηκε από: <https://www.cvce.eu/object-content/-/object/d1086bae-0c13-4a00-8608-73c75ce54fad>

Archive of European Integration (AEI): Council of the European Communities (CEC) (1968, January), *Bulletin of the European Communities* Vol. 2, No.1,

Ανακτήθηκε από: <https://aei.pitt.edu/54227/1/BUL080.pdf>

EUR-Lex: Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, (1988, Ιούνιος 3), «*Η*

Εσωτερική Αγορά Ενέργειας», COM(88) 238 Τελικό. Ανακτήθηκε από: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:51988DC0238>

EUR-Lex: Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, (1990, Ιούνιος 29), «*Οδηγία του Συμβουλίου σχετικά με μια κοινοτική διαδικασία για τη διαφάνεια των τιμών αερίου και ηλεκτρικής ενέργειας για τον τελικό βιομηχανικό καταναλωτή*»,

90/377/ΕΟΚ. Ανακτήθηκε από: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:31990L0377>

EUR-Lex: Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, (1990, Ιούνιος 26), «Οδηγία του συμβουλίου για τη διαμετακόμιση ηλεκτρικής ενέργειας μέσω των μεγάλων δικτύων», 90/547/ΕΟΚ. Ανακτήθηκε από: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:31990L0547>

EUR-Lex: Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, (1960, Δεκέμβριος 1968), «Οδηγία του συμβουλίου περί υποχρεώσεως διατηρήσεως ενός ελαχίστου επιπέδου αποθεμάτων αργού πετρελαίου και ή προϊόντων πετρελαίου από τα κράτη μέλη της ΕΟΚ», 68/414/ΕΟΚ. Ανακτήθηκε από: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:31968L0414>

EUR-Lex: Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, (1972, Δεκέμβριος 19), «Οδηγία του συμβουλίου της 19^{ης} Δεκεμβρίου 1968 περί τροποποίησης της Οδηγίας του συμβουλίου της 20^{ης} Δεκεμβρίου 1968 περί υποχρεώσεως διατηρήσεως ενός ελαχίστου επιπέδου αποθεμάτων αργού πετρελαίου και προϊόντων πετρελαίου από τα κράτη μέλη της ΕΟΚ», 72/425/ΕΟΚ. Ανακτήθηκε από: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:31972L0425>

Commission of the European Communities, (1972, October 4), “Energy Policy: Problems and Resources 1975-85”, COM(72) 1201 final. Ανακτήθηκε από: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:51972DC1201&qid=1687547686081>

EUR-Lex: Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, (1972, Μάιος 18), «Κανονισμός ΕΟΚ αριθ. 1056/72 του Συμβουλίου της 10 της 18^{ης} Μαΐου 1972 περί ανακοινώσεως προς την επιτροπή των προγραμμάτων επενδύσεως κοινοτικού ενδιαφέροντος στους τομείς του πετρελαίου του φυσικού αερίου και του ηλεκτρισμού». Ανακτήθηκε από: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:31972R1056>

EUR-Lex: Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, (1972, Μάιος 18), «Κανονισμός ΕΟΚ αριθ. 1055/72 του Συμβουλίου της 18^{ης} Μαΐου 1972 περί ανακοινώσεως στην επιτροπή των εισαγωγών υδρογονανθράκων», <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:31972R1055>

Archive of European Integration (AEI), (1973 April 19), “Guidelines and priority actions under the Community energy policy”, SEC(73) 1481 final. Ανακτήθηκε από: https://aei.pitt.edu/1520/1/energy_SEC_73_1481.pdf

EUR-Lex: Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, (1977, Φεβρουάριος 14), «Απόφαση του συμβουλίου της 14^{ης} Φεβρουαρίου 1977 περί των εξαγωγών αργού πετρελαίου και προϊόντων πετρελαίου από ένα κράτος μέλος σε άλλο σε περίπτωση δυσχερειών εφοδιασμού», 77/186/ΕΟΚ. Ανακτήθηκε από: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:31977D0186>

EUR-Lex: Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, (1977, Φεβρουάριος 14), «Απόφαση του συμβουλίου της 7^{ης} Νοεμβρίου 1977 περί καθορισμού κοινοτικού στόχου μείωσης της καταναλώσεως πρωτογενούς ενέργειας σε περίπτωση δυσχερειών εφοδιασμού σε αργό πετρέλαιο και προϊόντα πετρελαίου», 77/706/ΕΟΚ. Ανακτήθηκε από: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:31977D0706>

Archive of European Integration (AEI), (1981, October 2), “*The Development of an Energy Strategy for the Community. Communication from the Commission to the Council*”, COM(81) 540 final. Ανακτήθηκε από: https://aei.pitt.edu/1508/1/energy_30_May_COM_81_540.pdf

EUR-Lex: Επίσημη εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, (1986, Σεπτέμβριος 16), «Ψήφισμα του συμβουλίου της 16^{ης} Σεπτεμβρίου του 1986 για τους νέους στόχους της κοινοτικής ενεργειακής πολιτικής για το 1995 και τη σύγκλιση των πολιτικών των κρατών μελών», OJ 1986/C 241/1. Ανακτήθηκε από: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:31986Y0925\(01\)&qid=1687600856472](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:31986Y0925(01)&qid=1687600856472)

EUR-Lex: Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, (1995, Ιανουάριος 11), «Για μια ενεργειακή πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης», Πράσινη Βίβλος, COM(94) 659 final. Ανακτήθηκε από: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:51994DC0659>

European Commission, (1995, December 13), *An energy policy for the European Union*, White Paper, COM(95) 682 final. Ανακτήθηκε από: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/bc335af2-4ed1-4690-8a0d-797613dbd5f0/language-en>

EUR-Lex: Επίσημη εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, (1996, Δεκέμβριος 19), «Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με τους κοινούς κανόνες για την εσωτερική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας», 96/92/ΕΚ. Ανακτήθηκε από: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:31996L0092>

EUR-Lex: Επίσημη εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, (1998, Ιούνιος 22), «Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του συμβουλίου σχετικά με τους κοινούς κανόνες για την εσωτερική αγορά φυσικού αερίου», 98/30/EK. Ανακτήθηκε από: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:31998L0030>

European Parliament, (2000, March 23-24), Brussels, “*Lisbon European Council of 23/24 March 2000, Presidency Conclusions*”, No. 100/1/00. Ανακτήθηκε από: https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/envi/dv/201/201006/20100602_envi_study_energy_policy_en.pdf

EUR-Lex: Επίσημη εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, (2003, Ιούνιος 26), «Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του συμβουλίου σχετικά με τους κοινούς κανόνες για την εσωτερική αγορά φυσικού αερίου και την κατάργηση της οδηγίας 98/30/EK», 2003/55/EK. Ανακτήθηκε από: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32003L0055>

EUR-Lex: Επίσημη εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, (2003, Ιούνιος 26), «Οδηγία 2003/54/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του συμβουλίου σχετικά με τους κοινούς κανόνες για την εσωτερική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας και την κατάργηση της οδηγίας 96/92/EK», 2003/54/EK. Ανακτήθηκε από: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:caeb5f68-61fd-4ea8-b3b5-00e692b1013c.0003.02/DOC_1&format=PDF

European Commission, (2006, April 4), “*The Commission takes action against Member States which have not opened up their energy markets properly*”, IP/06/430. Ανακτήθηκε από: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_06_430

EUR-Lex: Επίσημη εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (2005, Ιούνιος 14), «*Έρευνες της επιτροπής στους κλάδους του ηλεκτρισμού και του φυσικού αερίου*», 2005/C 144/07. Ανακτήθηκε από: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52005XC0614\(03\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52005XC0614(03))

EUR-Lex: Commission of the European Communities, (2005, December 7), “*Interim report on the follow up to the informal meeting of Heads of State and Government at Hampton Court*”, COM(2005) 645 final. Ανακτήθηκε από: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2005:0645:FIN:EN:PDF>

Commission of the European Communities, (2006, March 8), “A *European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy*”, COM(2006) 105 final.

Ανακτήθηκε από:

https://europa.eu/documents/comm/green_papers/pdf/com2006_105_en.pdf

Council of the European Union, (2006, May 18), *European Council of 23/24 March 2006, Presidency Conclusions*, No 7775/1/06 REV1. Ανακτήθηκε από:

<https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7775-2006-REV-1/en/pdf>

EUR-Lex: Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, (2007, Ιανουάριος 10), «Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο – Ένεργειακή Πολιτική για την Ευρώπη», COM(2007) 1 final.

Ανακτήθηκε από: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52007DC0001>

Commission of the European Communities, “*European Commission Report on progress in creating the internal gas and electricity market*”, COM(2010) 84 final.

Ανακτήθηκε από:

http://ec.europa.eu/energy/gas_electricity/doc/2010/com_2010_0084_f_en.pdf

EUR-Lex: Commission of the European Communities, (2008, November 13), *Second Strategic Energy Review ‘An EU Energy Security and Solidarity Action Plan’*”, COM(2008) 781 final. Ανακτήθηκε από: [https://eur-](https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0781:FIN:EN:PDF)

[lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0781:FIN:EN:PDF](https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0781:FIN:EN:PDF)

EUR-Lex: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2021, Ιούλιος 14), «Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών: «Προσαρμογή στον στόχο του 55%»: υλοποίηση του στόχου της ΕΕ για το κλίμα με ορίζοντα το 2030 στην πορεία προς την κλιματική ουδετερότητα», COM(2021) 550 final.

Ανακτήθηκε από: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021DC0550>

EUR-Lex: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2015, Φεβρουάριος 25), «Δέσμη μέτρων για την Ενεργειακή Ένωση: Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική επιτροπή, την Επιτροπή των Περιφερειακών Περιφερειών και την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων – Στρατηγική πλαίσιο για μια ανθεκτική ενεργειακή ένωση με μακρόπνοη πολιτική για την κλιματική αλλαγή», COM(2015) 80 final. Ανακτήθηκε από: <https://eur->

[lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:1bd46c90-bdd4-11e4-bbe1-01aa75ed71a1.0017.03/DOC_1&format=PDF](https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:1bd46c90-bdd4-11e4-bbe1-01aa75ed71a1.0017.03/DOC_1&format=PDF)

EUR-Lex: Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (2018, Δεκέμβριος 11), «Κανονισμός του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για τη διακυβέρνηση της Ενεργειακής Ένωσης και της Δράσης για το Κλίμα, για την τροποποίηση των κανονισμών (ΕΚ) αριθ. 663/2009 και (ΕΚ) αριθ. 715/2009 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, των οδηγιών 94/22/ΕΚ, 98/70/ΕΚ, 2009/31/ΕΚ, 2009/73/ΕΚ, 2010/31/ΕΕ, 2012/27/ΕΕ και 2013/30/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, των οδηγιών 2009/119/ΕΚ και (ΕΕ) 2015/652 του Συμβουλίου και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 525/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου», Κανονισμός (ΕΕ) 2018/199.

Ανακτήθηκε από: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018R1999>

EUR-Lex: Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (2019, Ιούνιος 5), «Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του συμβουλίου σχετικά με τους κοινούς κανόνες για την εσωτερική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας και την τροποποίηση της οδηγίας 2012/27/ΕΕ», 2019/944/ΕΕ. Ανακτήθηκε από: [https://eur-](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019L0944)

[lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019L0944](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019L0944)

Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (2019, Ιούνιος 5), «Κανονισμός του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με την εσωτερική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας», 2019/944/ΕΕ (αναδιατύπωση). Ανακτήθηκε από: [https://eur-](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019R0943)

[lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019R0943](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019R0943)

EUR-Lex: Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (2019, Ιούνιος 5), «Κανονισμός του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με την ετοιμότητα αντιμετώπισης κινδύνων στον τομέα της ηλεκτρικής ενέργειας και με κατάργηση της οδηγίας 2005/98/ΕΚ», 2019/941/ΕΕ. Ανακτήθηκε από: [https://eur-](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019R0941)

[lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019R0941](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019R0941)

EUR-Lex: Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (2018, Δεκέμβριος 11), «Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του συμβουλίου σχετικά με την τροποποίηση της οδηγίας 2012/27/ΕΕ για την ενεργειακή απόδοση», 2018/2002/ΕΕ.

Ανακτήθηκε από: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018L2002>

EUR-Lex: Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (2018, Μάιος 30), «Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του συμβουλίου για την τροποποίηση της οδηγίας 2010/31/ΕΕ για την ενεργειακή απόδοση των κτιρίων και της οδηγίας 2012/27/ΕΕ για την ενεργειακή απόδοση», 2018/844/ΕΕ. Ανακτήθηκε από:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018L0844>

EUR-Lex: Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (2018, Δεκέμβριος 11), «Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για την προώθηση της χρήσης ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές», 2018/2001/ΕΕ. Ανακτήθηκε από:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018L2001>

EUR-Lex: Official Journal of the European Union, (2009, July 13), “Directive of the European Parliament and the Council concerning common rules for the internal market in natural gas and repealing Directive 2003/55/EC”, 2009/73/EC.

Ανακτήθηκε από: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009L0073&from=EN>

EUR-Lex: Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (2009, Ιούλιος 13), «Κανονισμός του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με τους όρους πρόσβασης στα δίκτυα μεταφοράς φυσικού αερίου και την κατάργηση του κανονισμού 1775/2005/ΕΚ», 715/2009/ΕΚ. Ανακτήθηκε από: [https://eur-](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009R0715)

[lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009R0715](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009R0715)

EUR-Lex: Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (2019, Ιούνιος 5), «Κανονισμός του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για την ίδρυση Οργανισμού Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη Συνεργασία των Ρυθμιστικών Αρχών Ενέργειας», 2019/942/ΕΕ. Ανακτήθηκε από: [https://eur-lex.europa.eu/legal-](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019R0942)

[content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019R0942](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019R0942)

EUR-Lex: Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (2003, Οκτώβριος 27), «Οδηγία του Συμβουλίου σχετικά με την αναδιάρθρωση του κοινοτικού πλαισίου φορολογίας των ενεργειακών προϊόντων και της ηλεκτρικής ενέργειας», 2003/96/ΕΚ. Ανακτήθηκε από: [https://eur-lex.europa.eu/legal-](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:02003L0096-20230110)

[content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:02003L0096-20230110](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:02003L0096-20230110)

EUR-Lex: Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (2022, Μάιος 30), «Κανονισμός του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με τις κατευθυντήριες γραμμές για τις διευρωπαϊκές ενεργειακές υποδομές, την τροποποίηση των κανονισμών 715/2009/ΕΚ, 2019/942/ΕΕ και 2019/943/ΕΕ και των

οδηγιών 2009/73/EK και 2019/944/EE και την κατάργηση του κανονισμού 347/2013/EE», 2022/869/EE. Ανακτήθηκε από: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022R0869>

EUR-Lex: Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (2019, Μάρτιος 19), «Απόφαση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για την τροποποίηση της οδηγίας 2012/27/EE για την ενεργειακή απόδοση και του κανονισμού 2018/199/EE για τη διακυβέρνηση της Ενεργειακής Ένωσης και της Δράσης για το Κλίμα, λόγω της αποχώρησης του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και Βορείου Ιρλανδίας από την Ένωση», 2019/504/EE. Ανακτήθηκε από: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019D0504>

EUR-Lex: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2021, Ιούλιος 14), «Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για την τροποποίηση της οδηγίας (EE) 2018/2001 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, του κανονισμού (EE) 2018/1999 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου και της οδηγίας 98/70/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου όσον αφορά την προώθηση της ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές και την κατάργηση της οδηγίας (EE) 2015/652 του Συμβουλίου», COM(2021) 557 final. Ανακτήθηκε από: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:dbb7eb9c-e575-11eb-a1a5-01aa75ed71a1.0017.02/DOC_1&format=PDF

EUR-Lex: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2021, Ιούλιος 14), «Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του συμβουλίου για την ενεργειακή απόδοση», COM(2021) 558 final. Ανακτήθηκε από: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:a214c850-e574-11eb-a1a5-01aa75ed71a1.0018.02/DOC_1&format=PDF

EUR-Lex: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2021, Ιούλιος 7), «Οδηγία του συμβουλίου σχετικά με την αναδιάρθρωση του ενωσιακού πλαισίου φορολογίας των ενεργειακών προϊόντων και της ηλεκτρικής ενέργειας», COM(2021) 563 final. Ανακτήθηκε από: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:1b01af2a-e558-11eb-a1a5-01aa75ed71a1.0002.02/DOC_1&format=PDF

EUR-Lex: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2021, Δεκέμβριος 15), «Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του συμβουλίου για την ενεργειακή απόδοση των κτιρίων», COM(2021) 802 final. Ανακτήθηκε από: <https://eur->

[lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:c51fe6d1-5da2-11ec-9c6c-01aa75ed71a1.0024.02/DOC_1&format=PDF](https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:c51fe6d1-5da2-11ec-9c6c-01aa75ed71a1.0024.02/DOC_1&format=PDF)

EUR-Lex: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2021, Δεκέμβριος 15), «*Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με τους κοινούς κανόνες για τις εσωτερικές αγορές ανανεώσιμων αερίων φυσικού αερίου και υδρογόνου*», COM(2021) 803 final. Ανακτήθηκε από: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2f4f56d6-5d9d-11ec-9c6c-01aa75ed71a1.0017.01/DOC_1&format=PDF

EUR-Lex: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2021, Δεκέμβριος 15), «*Κανονισμός του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με τους κοινούς κανόνες για τις εσωτερικές αγορές ανανεώσιμων αερίων φυσικού αερίου και υδρογόνου*». COM(2021) 804 final. Ανακτήθηκε από: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:0c903f5a-5d8b-11ec-9c6c-01aa75ed71a1.0012.02/DOC_1&format=PDF

EUR-Lex: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2021, Ιούλιος 14), «*Κανονισμός του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για την ανάπτυξη υποδομών εναλλακτικών καυσίμων και για την κατάργηση της οδηγίας 2014/94/EE του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του συμβουλίου*», COM(2021) 559 final. Ανακτήθηκε από: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:dbb134db-e575-11eb-a1a5-01aa75ed71a1.0004.02/DOC_1&format=PDF

EUR-Lex: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2021, Ιούλιος 14), «*Κανονισμός του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για τη διασφάλιση ισότιμων όρων ανταγωνισμού για βιώσιμες αεροπορικές μεταφορές*», COM(2021) 561 final. Ανακτήθηκε από: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:00c59688-e577-11eb-a1a5-01aa75ed71a1.0021.02/DOC_1&format=PDF

EUR-Lex: European Commission, (2021, July 14), “*Regulation of the European Parliament and of the Council on the use of renewable and low-carbon fuels in maritime transport and amending Directive 2009/16/EC*”, COM(2021) 562 final. Ανακτήθηκε από: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021PC0562&qid=1633680683160&from=EN>

EUR-Lex: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2022, Μάρτιος 8), «Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, το Συμβούλιο την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών - REPowerEU: κοινή ευρωπαϊκή δράση για πιο προσιτή οικονομικά, εξασφαλισμένη και βιώσιμη ενέργεια», COM(2022) 108 final. Ανάκτηση από: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:71767319-9f0a-11ec-83e1-01aa75ed71a1.0020.02/DOC_1&format=PDF

EUR-Lex: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2022, Μάιος 18), «Ανακοίνωση της επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο το συμβούλιο την ευρωπαϊκή οικονομική και κοινωνική επιτροπή και την επιτροπή των περιφερειών – σχέδιο REPowerEU», COM(2022) 230 final. Ανακτήθηκε από: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:fc930f14-d7ae-11ec-a95f-01aa75ed71a1.0006.02/DOC_1&format=PDF

EUR-Lex: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2022, Ιούλιος 20), «Ανακοίνωση της επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο το συμβούλιο την ευρωπαϊκή οικονομική και κοινωνική επιτροπή και την επιτροπή των περιφερειών Έξοικονόμηση αερίου για έναν ασφαλή χειμώνα», COM(2022) 360 final. Ανακτήθηκε από: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:55edf05c-08d0-11ed-b11c-01aa75ed71a1.0006.02/DOC_1&format=PDF

EUR-Lex: Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (2022, Ιούνιος 29), «Κανονισμός του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για την τροποποίηση κανονισμών 2017/1938/ΕΕ και 715/2009/ΕΚ σχετικά με την αποθήκευση αερίου», 2022/1032/ΕΕ. Ανακτήθηκε από: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022R1032>

EUR-Lex: Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (2022, Αύγουστος 5), «Κανονισμός του Συμβουλίου σχετικά με συντονισμένα μέτρα μείωσης της ζήτησης αερίου», 2022/1369/ΕΕ. Ανακτήθηκε από: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022R1369>

EUR-Lex: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2021, Οκτώβριος 13), «Αντιμετώπιση της αύξησης των τιμών ενέργειας μια εργαλειοθήκη για δράση και στήριξη», COM(2021) 660 final. Ανακτήθηκε από: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021DC0660>

Αναφορές στην Ελληνική Νομοθεσία, Κανονισμούς και Αποφάσεις ΠΑΕ

Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, (1999, Δεκέμβριος 22), «Απελευθέρωση της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας – ρύθμιση θεμάτων ενεργειακής πολιτικής και λοιπές διατάξεις», ΦΕΚ Α' 286 (1999). Ανακτήθηκε από:

https://www.et.gr/api/DownloadFeksApi/?fek_pdf=19990100286

Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, (2000, Αύγουστος 3), «Ρύθμιση θεμάτων ανταγωνισμού ρυθμιστικής αρχής ενέργειας τουρισμού και άλλες διατάξεις», ΦΕΚ Α' 178 (2000). Ανακτήθηκε από:

https://www.et.gr/api/DownloadFeksApi/?fek_pdf=20000100178

Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, (2001, Σεπτέμβριος 12), «Απλοποίηση διαδικασιών ίδρυσης εταιρειών, αδειοδότησης Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας, ρύθμιση θεμάτων της Α.Ε. «Ελληνικά Ναυπηγεία» και άλλες διατάξεις», ΦΕΚ Α' 201 (2001). Ανακτήθηκε από:

https://www.et.gr/api/DownloadFeksApi/?fek_pdf=20010100201

Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, (2003, Αύγουστος 29), «Αξιοποίηση των γεωθερμικού δυναμικού, τηλεθέρμανση και άλλες διατάξεις», ΦΕΚ Α' 207 (2003). Ανακτήθηκε από:

https://www.et.gr/api/DownloadFeksApi/?fek_pdf=20030100207

Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, (2005, Δεκέμβριος 22), «Επιτάχυνση της διαδικασίας για την απελευθέρωση της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας». ΦΕΚ Α' 309 (2005) Ανακτήθηκε από:

https://www.et.gr/api/DownloadFeksApi/?fek_pdf=20050100309

Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, (2011, Αύγουστος 22), «Για τη λειτουργία Ενεργειακών Αγορών Ηλεκτρισμού και Φυσικού Αερίου, για Έρευνα, Παραγωγή και δίκτυα μεταφοράς υδρογονανθράκων και άλλες ρυθμίσεις», ΦΕΚ Α' 179 (2011). Ανακτήθηκε από:

https://www.et.gr/api/DownloadFeksApi/?fek_pdf=20110100179

Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, (2022, Μάιος 27), «Εθνικός Κλιματικός Νόμος - Μετάβαση στην κλιματική ουδετερότητα και προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή, επείγουσες διατάξεις για την αντιμετώπιση της ενεργειακής κρίσης και την προστασία του περιβάλλοντος», ΦΕΚ Α' 105 (2022). Ανακτήθηκε από: https://www.et.gr/api/DownloadFeksApi/?fek_pdf=20220100105

Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, (2019, Δεκέμβριος 31), «Κύρωση του εθνικού σχεδίου για την ενέργεια και το κλίμα (ΕΣΕΚ)», ΦΕΚ Β' 4893. Ανακτήθηκε από: https://www.et.gr/api/DownloadFeksApi/?fek_pdf=20190204893

Ρυθμιστική Αρχή Ενέργειας, (2018, Ιούλιος 2), «Πλαίσιο Ανάπτυξης Απομακρυσμένων Δικτύων Διανομής με χρήση Συμπιεσμένου/Υγροποιημένου Φυσικού Αερίου», Απόφαση ΡΑΕ υπ' αριθμ. 643/2018. Ανακτήθηκε από: https://www.edathess.gr/uploads/file/5b1e56cf43c447978c554e2003a63792/Απόφαση_ΡΑΕ_υπ%27αρ._643.pdf